

'De heilige onschuld'

Emotie in de plenaire zaal van de Tweede Kamer

Een onderzoek naar de representatie van, en de reactie op de vreemdelingenhaat van Janmaat in de Tweede Kamer en de emotionalisering van de politiek tussen 1982-1984

Hans Janmaat op 11 oktober 1983 in de Tweede Kamer

Bachelor scriptie Geschiedenis

Faculteit Geesteswetenschappen

Universiteit Utrecht

Nana A. M. Fordjour

N.A.M.Fordjour@students.uu.nl

Eerste beoordelaar: dr. Robert-Jan Wille

1 april 2019

Woordenaantal: 13228

Samenvatting

In deze scriptie is onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van de *emotionalisering* van de Nederlandse politiek. Historici zijn het niet eens over het beginpunt van deze ontwikkeling, zowel 2002 als 1994 worden naar voren gebracht. Daarnaast blijkt dat er tot op heden te weinig systematisch onderzoek is gedaan naar het gebruik van emotie in de jaren die hieraan voorafgingen. Hierdoor is de emotionalisering van de politiek nog niet genoeg geduid en is het vaststellen van een mogelijk startpunt problematisch. Deze scriptie poogt bij te dragen aan de kennis over deze ontwikkeling door te bestuderen in hoeverre er niet al gesproken kan worden van de emotionalisering van de nationale politiek vanaf de representatie van vreemdelingenhaat die Hans Janmaat in de jaren 80 de Tweede Kamer inbracht.

In deze scriptie staan haat-emoties in de plenaire zaal van de Tweede Kamer centraal. Historisch onderzoek naar emoties begint bij emotie-woorden, ook wel *emotives*. Daarom zijn vreemdelingenhaat en de reactie hierop aan de hand van de inhoud van drie Kamerdebatten onderzocht. De complexiteit van de haat-emoties die in debat werden geuit en ingezet is geduid met behulp van *A duplex theory of hate* door Robert Sternberg. Vervolgens is aan de hand van *Emotion Discourse Analysis* het emotionele potentieel van deze debatten geïnterpreteerd en de emotionele representaties van Kamerleden aangetoond. De debatten zijn hierbij onderworpen aan een systematische lezing van het gebruik van emotie-woorden, connotaties en metaforen.

Vreemdelingenhaat, de reactie hierop en de dialoog hierover zijn stuk voor stuk onderzocht in de plenaire zaal. In elk van de drie debatten is aan getoond dat emotie is ingezet om argumenten te benadrukken. Janmaat toonde voornamelijk afkeurende emoties gericht aan de regering, waarmee hij de aandacht af wist te leiden van zijn afkeurende emoties gericht aan diverse minderheden in Nederland. De reactie op vreemdelingenhaat bestond ook met name uit afkeurde emoties. Hierbij gaat het vaak over emotie omtrent de verwerpelijkheid van racisme, het geïmpliceerde gevaar dat hierin schuilt en de noodzaak om dit te bestrijden. Belangrijk hierbij is dat vreemdelingenhaat en dit discours hier in de juiste historische context wordt geplaatst: post Tweede Wereldoorlog. In dit licht is het niet raar dat ook de reactieve emoties werden toebedeeld aan groepen buiten de plenaire zaal.

Aan de hand van dit onderzoek kan niet gesteld worden dat Janmaat in staat was om emotionele vernieuwing in de politieke cultuur van de vroege jaren 80 teweeg te brengen. Hoewel er zeker emotie werd geuit in de debatten, gebeurde dit op een zakelijke en pragmatische manier. Dit sluit aan bij de inzichten van het wetenschappelijke debat over de politieke cultuur van deze tijd. Het belang van deze scriptie ligt in het bestuderen van politieke stijlen die mogelijk invloed hebben op de debatcultuur van het parlement. Het debat over migratieproblematiek en vreemdelingen is anno 2019 actueler dan ooit. Naast het achterhalen van de ontwikkeling van emotionalisering in de nationale politieke geschiedenis draagt deze scriptie bij aan de begripsvorming rond emotie in het hedendaagse politieke debat, de parlementaire cultuur en thema's als migratie, minderheden. De arena waarin deze onderwerpen worden bediscussieerd is steeds minder het exclusieve domein van de politiek. De wisselwerking tussen politiek en maatschappij staat op scherp. Het is van belang dat iedereen die deelneemt aan het debat zich bewust is van het effect van hun woorden en de emotionele lading die hier onlosmakelijk mee verbonden is.

'Op de dag dat Janmaat werd beëdigd, bleven de emoties niet buiten de vergaderzaal. Terwijl een grimmige menigte najaar 1982 op het Binnenhof luid demonstreerde tegen Janmaats komst, lukte het de Kamer maar moeilijk haar kalmte te bewaren. [...] Toen de CP'er na afloop zijn nabij gezeten collega's de hand wilde schudden, weigerden deze dat pertinent'

Carla Hoetink over de beëdiging van Hans Janmaat.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inleiding	6
Hoofdstuk 1	11
1.1 Theoretisch kader: wat is emotie?	11
1.2 Methode: Emotion Discourse Analysis (EDA)	12
Hoofdstuk 2	15
Hoofdstuk 3	20
3.1 Buiten de plenaire zaal	20
3.2 In de plenaire zaal	21
Hoofdstuk 4	24
4.1 Buiten de plenaire zaal	24
4.2 In de plenaire zaal	25
Hoofdstuk 5	29
5.1 Algemene Beschouwingen 11 oktober 1983	29
Conclusie	33
Literatuurlijst	36
Bijlagen	39
1: Hoofdstuk 3	39
2: Hoofdstuk 4	46
3: Hoofdstuk 5	54

Inleiding

“Emotie is in”, zo schreef historicus Remieg Aerts in 2003 in het Jaarboek Parlementaire Geschiedenis.¹ Elk jaar wordt in het boek aan de hand van actuele thema’s belangstelling gewekt voor de parlementaire geschiedenis. In 2003 was het thema ‘emotie in de politiek’. 2002 was voor Nederland in politiek opzicht een bewogen jaar: de val van Kabinet-Kok II, het memorabele televisiedebat na afloop van de gemeenteraadverkiezingen en de dood van Pim Fortuyn. Vooral de dood van Fortuyn – na zijn snelle opkomst – had een groot effect op de politieke cultuur in Nederland. Volgens socioloog Dick Pels markeerden de opkomst en ondergang van Fortuyn een belangrijke ontwikkeling in de nationale politieke stijl en structuur.² De vernieuwde stijl werd gekenmerkt door de *emotionalisering* van de politieke vertegenwoordiging.³ Het electoraat baseerde zich meer op zowel gevoel als ratio en in het Kamerdebat ontstond ruimte voor theatrale optredens die appelleerden aan gevoelens.⁴

Volgens Pels werd de emotionalisering van de politiek in 2002 met dank aan Fortuyn in gang gezet. Maar waren de emoties die Fortuyn opriep echt zo vernieuwend? Al ruim twintig jaar vóór Fortuyn wekte Janmaat (1932-2002) met zijn Centruumpartij zowel binnen als buiten de plenaire zaal veel emoties op met zijn controversiële opvattingen over minderheden. Zo noemde hij immigranten in een debat in 1982 ‘Ali Baba en zijn veertig assistenten’, een opmerking die door voorzitter Dick Dolman per direct uit de *Handelingen* geschrapt werd.⁵ Voor de uitspraak: ‘Als de CD aan de macht komt schaffen we de multiculturele samenleving af’ werd Janmaat veroordeeld tot een gevangenisstraf van vier weken, waarvan twee weken voorwaardelijk.⁶ Historici zijn het eens over het emotionerende effect dat Janmaat op de gevestigde orde had. Carla Hoetink stelt dat de emoties op de dag van de beëdiging van Janmaat niet uit de vergaderzaal konden blijven.⁷ Charlotte Brand schrijft dat Janmaat bij de Kamerleden zorgde voor frustratie en volgens Jan de Vetten riep hij bij zijn collega’s flinke irritaties op.⁸ De denkbeelden rond thema’s als integratie en de multiculturele samenleving die Janmaat propageerde wekten, zowel in politieke als maatschappelijke kringen, de nodige controverse op.

Van 80 tot 1984 nam Janmaat voor het eerst zitting in de Tweede Kamer als voorman van de Centruumpartij (CP). De CP werd opgericht in 80 en was de eerste die gezien werd als

¹ Remieg Aerts, ‘Emotie in de politiek. Over politieke stijlen in Nederland sinds 1848’, in: Carla van Baalen, Willem Breedveld, Jan Willem Brouwer, Peter van Griensven, Jan Ramakers, Ineke Secker (red.), *Jaarboek parlementaire geschiedenis 2003 Emotie in de politiek* (Nijmegen 2003), 12-25, aldaar 12.

² Dick Pels, *De geest van Pim. Het gedachtegoed van een politieke dandy* (Amsterdam 2003) 277-292.

³ Ibidem.

⁴ Carla Hoetink, ‘Tussen traditie en modernisering. De Tweede Kamer op het breukvlak van de eenentwintigste eeuw’, in: Remieg Aerts, Carla van Baalen, Joris Oddens, Diederik Smit en Henk te Velde (red.), *In dit huis. Twee eeuwen Tweede Kamer* (Amsterdam 2015), aldaar 427

⁵ Peter Bootsma en Carla Hoetink, *Over lijken. Ontoelaatbaar taalgebruik in de Tweede Kamer* (Amsterdam 2006), aldaar 267.

⁶ Charlotte Brand, ‘De Tweede Kamer en de omgang met Hans Janmaat, politicus in de periferie’, in: Jan Willem Brouwer, Peter van der Heiden en Jan Ramakers (red.), *Politiek als passie. Twaalf opmerkelijke naoorlogse Kamerdebatten* (Nijmegen 2007), Jan de Vetten, *In de ban van goed en fout. De bestrijding van de Centruumpartij en de Centrumdemocraten (80-1998)* (Amsterdam 2016), aldaar 136.

⁷ Carla Hoetink, *Macht der gewoonte. Regels en rituelen in de Tweede Kamer na 1945* (Amsterdam 2018), aldaar 426.

⁸ De Vetten, *In de ban van goed en fout*, 71.

extreemrechts door haar opvattingen over integratie.⁹ De CP kreeg al snel te maken met interne onrust. Een aanhoudend geschil leidde tot het royement van Janmaat in 1984. Hierna keerde Janmaat in 1989 terug in de Kamer met de Centrum Democraten (CD), waarmee hij ook 1994 in de Kamer kwam. In 1998 kreeg de partij geen stemmen meer. Vier jaar later kwam de partij van Fortuyn, Lijst Pim Fortuyn (LPF), met 26 zetels in de Kamer. Volgens politicoloog Merijn Oudenampsen liggen de wortels van het succes van Fortuyn bij Frits Bolkestein, die vanaf 1990 partijleider van de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD) was.¹⁰ Hij problematiseerde migratie en integratie vanaf de jaren 90 openlijk in het politieke debat. De positie van Janmaat was, zo stelt Oudenampsen, zo marginaal dat hij slechts een ‘randverschijnsel’ bleef.¹¹ In deze stelling is echter niet meegenomen dat Janmaat mogelijk op emotioneel vlak wel een blijvende verandering wist te bewerkstelligen.

Het woord “vreemdelingenhaat” werd sinds de intrede van Janmaat met enige regelmaat genoemd in Kamerdebatten. Vreemdelingenhaat, een verzamelterm voor gevoelens van haat of angst jegens mensen met een andere nationaliteit, raakt aan een gevoelig onderwerp: de toestroom en integratie van minderheden in Nederland.¹² Vreemdelingenhaat en xenofobie in de Nederlandse politiek *buiten* de plenaire zaal van de Tweede Kamer zijn geregeld onderzocht, maar het gevolg ervan *in* de plenaire zaal is nog niet uitputtend bestudeerd.¹³ In het klimaat van de jaren 80 waren tolerantie naar migranten en het taboe op racisme de norm in het politieke debat.¹⁴ Het zaaien van vreemdelingenhaat, waarvan Janmaat werd beschuldigd, staat hier haaks op. Hoe gingen Kamerleden om met de emoties die Janmaat representeerde? Mogelijk is er al voor Fortuyns opkomst een ontwikkeling naar een meer emotioneel politiek discours in gang gezet. Hieruit volgt de focus van dit onderzoek. De centrale vraag van deze scriptie is dan ook in hoeverre er niet al gesproken kan worden van de emotionalisering van de nationale politiek vanaf de representatie van vreemdelingenhaat die Hans Janmaat in de jaren 80 de Tweede Kamer inbracht.

Alvorens in te gaan op de emotionalisering van de nationale politiek wordt in hoofdstuk één aandacht besteed aan emotie als interdisciplinair concept dat in historisch context pas sinds kort onderzocht wordt. Daarnaast wordt in dit hoofdstuk verantwoording afgelegd voor de theorie en methode die deze scriptie zullen ondersteunen. Om het complexe karakter van haat beter te duiden baseert deze scriptie zich op de *Duplex theory of hate*, ontwikkeld door psycholoog Robert Sternberg.¹⁵

Uit het archief van de *Handelingen* van de Tweede Kamer zijn drie debatten geselecteerd die worden onderworpen aan *Emotion Discourse Analysis* (EDA).¹⁶ Deze drie debatten waren alle

⁹ Justus Uitermark, *Dynamics of power in Dutch integration politics. From accommodation to confrontation* (Amsterdam 2012), aldaar 78.

¹⁰ Merijn Oudenampsen, *De conservatieve revolte. Een ideeëngeschiedenis van de Fortuyn-opstand* (Amsterdam 2018).

¹¹ Oudenampsen, *De conservatieve revolte*, 76.

¹² Dikke van Dale, geraadpleegd via <https://uu.vandale.nl/>

¹³ Bijvoorbeeld: Lammert de Jong, *Zo zijn onze manieren. Visies op multiculturaliteit in Nederland* (Amsterdam 2007), Jolle Demmers en Sameer Mehendale, ‘Neoliberal xenophobia: the Dutch case.’ *Alternatives* 35 (2010) 1, 53-70.

¹⁴ Fleur Slegers, *In debat over Nederland: veranderingen in het discours over de multiculturele samenleving en nationale identiteit* (Amsterdam 2007), aldaar 15.

¹⁵ Robert Sternberg, ‘A duplex theory of hate: Development and application to terrorism, massacres, and genocide’ *Review of General Psychology* 7 (2003) 3, 299-328.

¹⁶ Simon Koschut, ‘Speaking from the Heart: Emotion Discourse Analysis in International Relations’ in: Clément Maéva en E. Sangar (red.), *Researching Emotions in International Relations* (London 2018), 277-301.

aanleiding tot het uiten van emotie in de Kamer, en zullen nader verklaard worden in het hierop volgende hoofdstuk. De dialectiek van vreemdelingenhaat kan niet begrepen worden zonder ook emoties van buiten de plenaire zaal in kaart te brengen. De Tweede Kamer bevindt zich namelijk in continue wisselwerking met de maatschappij. Om de debatten te contextualiseren is gebruik gemaakt van partijpropaganda van de CP, zoals het partijprogramma van 1982 en een onderzoek van de Anne Frank Stichting, een maatschappelijke organisatie die vreedzaam actievoerde tegen de CP, naar de ideologie en mogelijke gevolgen van de partij.

Om de rol van emotie in de politieke cultuur van de jaren 80 te bevragen is het vervolgens noodzakelijk om de kennis hierover in kaart te brengen. De deelvraag één: hoe werd de parlementaire cultuur tussen 1982-1984 gekenmerkt en welke plaats kregen emotie en vreemdelingenhaat hierin, stuurt hoofdstuk twee. De analyse begint in hoofdstuk drie met de representatie van vreemdelingenhaat. De tweede deelvraag is: hoe representeerde Janmaat vreemdelingenhaat in de plenaire zaal? Voortbouwend op hoofdstuk drie omvatten hoofdstukken vier en vijf de kern van dit onderzoek. In hoofdstuk vier wordt emotie in de reactie op vreemdelingenhaat onderzocht aan de hand van de deelvraag: hoe werd emotie in de plenaire zaal ingezet voor de reactie op de representatie van vreemdelingenhaat door Janmaat? In hoofdstuk vijf wordt de dialoog tussen Janmaat en zijn collega's in het Kamerdebat nader onderzocht. De deelvraag: hoe werd emotie ingezet in de dialoog over vreemdelingenhaat tussen Janmaat en collega-Kamerleden in de Algemene Politieke Beschouwingen van 1983, zal de analyse van dit debat leiden. Het primaire onderzoeksveld van deze scriptie is de plenaire zaal. Maar om een volledig beeld te schetsen van de context waarin de debatten zich afspeelden beginnen de analysehoofdstukken echter met de representatie van- en de reactie op vreemdelingenhaat zoals geuit in de politieke sfeer buiten de plenaire zaal.

Deze scriptie richt zich in zijn geheel op één specifieke emotie: haat. De motivatie en redenen hiervoor liggen in het nauwe verband tussen de introductie van de term "vreemdelingenhaat" en Janmaat in de Tweede Kamer. De politicus werd namelijk meermaals beschuldigd van het aanzetten tot vreemdelingenhaat, en moest hiervoor voor de rechter verschijnen.¹⁷ Uitspraken als 'Nederland voor de Nederlanders' en 'wij zullen de multiculturele samenleving afschaffen', werden volledig ongepast geacht, en mochten niet genormaliseerd worden.¹⁸ Daarnaast riep Janmaat met zijn optreden heftige emoties over zichzelf af. Dit blijkt uit de vele acties en demonstraties tegen de CP. Een treffend voorbeeld hiervan is de aanslag op Janmaat en de CD die in 1986 plaatsvond in Kedichem. Honderden actievoerders kwamen hier samen om te protesteren. Dit ging er echter zo heftig aan toe dat de actievoerders brandstichtten in het hotel waar de partijleden aan vergaderden. Bij de aanslag verloor de vrouw van Janmaat, Will Schuurman, haar been. Gevoelens van haat werden door Janmaat dus zowel gerepresenteerd als gecreëerd, en zijn daarom een interessant startpunt voor deze scriptie.

Deze scriptie onderzoekt Janmaat als politieke leider van de CP (1982-1984). Tussen 1984 en 1986, na zijn roeyement, opereerde Janmaat in de Tweede Kamer als Groep Janmaat. In 1986 richtte Janmaat de CD op. Deze partij wordt niet in de analyse meegenomen. Het immigratiedebat ging in deze tijd, onder invloed van Bolkestein, een nieuwe fase in.¹⁹ Meerdere partijen trokken openlijk het minderhedenbeleid in twijfel. Een studie naar het minderhedenbeleid in de jaren 90 zonder de bijdrage van Bolkestein te analyseren is incompleet. Daarnaast is het voor het onderzoek naar de emotionalisering van de politiek des te interessanter om het debat in de vroege

¹⁷ De Vetten, *In de ban van goed en fout*, 106-146.

¹⁸ Slegers, *In debat over Nederland*, 20.

¹⁹ Hoetink, *Macht der gewoonte*, 196.

jaren 80 te bestuderen, toen de antiracisme norm nog ferm overeind stond. In deze scriptie wordt onderzocht of Janmaat, ondanks zijn marginale rol in de politiek, mogelijk eerder dan 2002, zoals door sommige theoretici wordt beweerd, een vernieuwend effect heeft gehad op de plaats van emotie in de parlementaire cultuur.

Politieke cultuur en emotionalisering

De emotionalisering van de politiek moet historiografisch worden ingebed in de literatuur over de politieke cultuur in Nederland. Historici die in de afgelopen jaren hebben geschreven over politieke cultuur zijn het eens over het feit dat er in 2002 iets is veranderd in Nederland. In het eerdergenoemde werk van Dick Pels wordt de emotionalisering van de politiek toegeschreven aan de opkomst van Pim Fortuyn. De politicus creëerde, volgens Pels: ‘een nieuw soort directheid’.²⁰ Ook in het boek ‘Ons stipje op de wereldkaart’, geschreven door historicus Piet de Rooy, wordt 2002 gezien als een breuk in de politieke cultuur.²¹ In dit boek brengt de Rooy de dominante politieke cultuur van Nederland vanaf de 19^e eeuw tot het heden in kaart. De hedendaagse cultuur duidt hij aan met de term “populisme”.²² De kernopvatting van de populistische politieke *ideologie* is dat de samenleving opgedeeld kan worden in “het volk” en “de elite”. De populistische politieke *stijl* staat echter in nauw verband met de emotionalisering van de politiek. Deze stijl laat zich kenmerken door charismatische leiders die weten te appelleren aan emoties van de kiezers.²³

Maar niet iedereen ziet in de gebeurtenissen van 2002 een breuk in de politieke cultuur. Henk te Velde, historicus, bestudeert in zijn boek “Van regentenmentaliteit tot populisme”, gepubliceerd in 2010, de politieke tradities van Nederland.²⁴ Hij schrijft het volgende:

Het argument van dit boek is dat de sterke tradities van de Nederlandse politiek al veel breuken hebben doorstaan en dat iedereen die hier effectief politiek wil bedrijven ze zou moeten kennen. Dat is duidelijk gebleken in 2002. Hoewel in dat jaar meer dan helft van de Kamerleden nieuw was, heeft er geen revolutie plaatsgevonden in het parlement. Er was weliswaar veel rumoer en onduidelijkheid, maar die leverde meer vertraging op dan verandering.²⁵

Hoewel te Velde de opkomst van het populisme in 2002 met dank aan Fortuyn bespreekt, stelt hij dat dit geen blijk geeft van een werkelijke aantasting van de tradities van het Nederlandse parlement. Wel schrijft hij dat onze tijd meer open staat voor populisme. Hij constateert dat dit komt door de afzwakking van het taboe op hierop vanaf de jaren 90.²⁶ Ook Hoetink, die in haar recente werk “Macht der gewoonte” de naoorlogse *parlementaire* cultuur van Nederland in kaart brengt, omschrijft de gevolgen van het turbulente 2002 in termen van continuïteit. Ze schrijft:

Al vaak is verondersteld dat de opkomst van Pim Fortuyn een nieuwe fase in de politiek heeft ingeluid. [...] de politiek lijkt emotioneler geworden en de regels, de grenzen en zelfs de inzet van het politieke spel worden niet meer als vanzelfsprekend beschouwd. [...] Zeker in vergelijking met

²⁰ Pels, *De geest van Pim*, 275.

²¹ Piet de Rooy, *Ons stipje op de wereldkaart: de politieke cultuur van Nederland in de negentiende en twintigste eeuw* (Amsterdam 2014).

²² De Rooy, *Ons stipje op de wereldkaart*, 265.

²³ Salmela, Mikko, en Christian von Scheve, ‘Emotional roots of right-wing political populism’, *Social Science Information* 56 (2017) 4, 567-595.

²⁴ Henk te Velde, *Van regentenmentaliteit tot populisme. Politieke tradities in Nederland* (Amsterdam 2010).

²⁵ Te Velde, *Van regentenmentaliteit tot populisme*, 8.

²⁶ *Ibidem*, 57.

de jaren tachtig en negentig hebben Kamerleden een meer expressieve stijl van politiek bedrijven aangenomen. [...] Maar als we dit vergelijken met de parlementaire politiek van vóór 2002, is er dan sprake van een werkelijk nieuwe ontwikkeling?²⁷

Hoetink benadrukt de 'veerkracht en plooibaarheid' van de parlementaire cultuur en brengt de veranderingen van 2002 in verband met de verkiezingen van 1994. In dit jaar werden het CDA en de PvdA plots de grote verliezers en kwamen er maar liefst vier onvredepartijen in de Kamer.²⁸

Uit de bespreking van de historiografie blijkt dat historici het eens zijn over het feit dat er vanaf 2002 iets is veranderd in de Nederlandse politiek. Over waar dat hem precies in zit en of hierover gedacht moet worden in termen van breuken of juist continuïteit bestaat geen consensus. Deze scriptie situeert zich binnen dit debat. Om de doorbraak van de emotie in de Nederlandse debatcultuur beter te kunnen duiden moet nagegaan worden of er niet al eerder, mogelijk door Janmaat, een fundering voor is gecreëerd. Ondanks dat, zo zal blijken in hoofdstuk twee, de politieke cultuur van de jaren 80 hier allerm minst voor open stond. De emotionalisering, als term geleend van Pels, zal voor deze scriptie gedefinieerd worden aan de hand van de omschrijving van de "expressievere politieke stijl" die volgens Hoetink in 2002 vorm kreeg:

De Nederlandse politiek raakte in de greep van de persoons- en emotiecultuur [...] met een grotere hang naar emotie, symboliek, identiteit en persoonlijke beleving.²⁹

²⁷ Hoetink, *Macht der gewoonte*, 12.

²⁸ Hoetink, *Macht der gewoonte*, 496.

²⁹ Ibidem, 497.

Hoofdstuk 1

Verantwoording

1.1 Theoretisch kader: wat is emotie?

In deze scriptie is gekozen voor een historisch-politiek verantwoorde benadering van emotie. Onder emotietheoretici bestaat overeenstemming over de zogeheten ‘diagnostische kenmerken’ van emoties. Het gaat hier om de volgende vijf kenmerken: een bepaald soort *evaluatie* van een gebeurtenis, een *fysiologische verandering*, een manifestatie van *expressies*, een *subjectieve ervaring* en een verandering in het *gedragspatroon*.³⁰ Bij het ervaren van een emotie komen deze vijf kenmerken voor.

Voor historisch onderzoek naar emotie zijn de benodigde gereedschappen om de achterliggende emotie te onderzoeken niet beschikbaar. Historici kunnen hun object niet meer vragen welke primaire emotie er precies schuilging achter een emotionele reactie of handeling. Anders gezegd: representatie en de fysiologische verandering zijn niet met zekerheid tot elkaar te herleiden. Daarom kan enkel het laatste diagnostische kenmerk, de verandering in het gedragspatroon, door historici bestudeerd worden. Historicus Ute Frevert schrijft hier in *Handbook of Emotions* het volgende over: ‘Evidently, historians cannot conduct their research without relying on written sources, and so their work has to start with emotion words’.³¹

William Reddy, antropoloog en historicus, ontwikkelde een theorie om dit probleem te overkomen. Hij bestudeert emoties als *speech act*, een theorie uit de linguïstiek die ervan uit gaat dat expressies in taal ook een actie omvatten.³² Dit proces, waarbij de mens in taal probeert uit te drukken wat hij of zij voelt, noemt hij *emotives*:

[Emotives are] ... a type of speech act different from both performative and constative utterances, which both describes (like constative utterances) and changes (like performatives) the world, because emotional expression has an exploratory and a self-altering effect on the activated thought material of emotion.³³

Emotives zijn representaties van achterliggende emoties die worden uitgedrukt in taal. Ze worden gevormd door zowel het individu als de maatschappij en hebben meer invloed op de sociale realiteit dan inwendige emoties. Dit komt doordat ze een verandering in het gedrag realiseren en dus een praktische werking hebben. Reddy toont dit aan in zijn studie naar sentimentalisme in het 18^e-eeuwse Frankrijk.³⁴ In dit onderzoek staan de *emotives*, of de representatie van emoties, rondom de dialectiek van vreemdelingenhaat centraal.

In zijn theorie *The duplex theory of hate* beargumenteert psycholoog Robert Sternberg dat het concept haat bestaat uit drie componenten.³⁵ Haat is een erg complexe emotie die op veel verschillende manieren kan worden geuit en die bovendien veel verschillende emoties oproept. Haat moet volgens Sternberg gezien worden als bestaande uit meerdere componenten, die in

³⁰ Ute Frevert, ‘The History of Emotions’, 51.

³¹ Ibidem, 57.

³² Martínez Flor Alicia en Usó Juan Esther, *Speech act performance. Theoretical, empirical and methodological issues* (Amsterdam 2010).

³³ William Reddy, *The navigation of feeling: a framework for the history of emotions* (Cambridge 2001).

³⁴ Reddy, *The navigation of a feeling*, 139-314.

³⁵ Sternberg, ‘A duplex theory of hate’, 306.

verschillende situaties andere uitdrukking krijgen.³⁶ Sternberg toetst zijn theorie aan de hand van voorbeelden uit gevallen van terrorisme en genocide. De theorie is met enige aanpassing echter ook goed toepasbaar op haat in de nationale politiek. Volgens Sternberg is de eerste component van haat de negatie van intimiteit.³⁷ Hierbij neemt de hater afstand van de gehate, op basis van afkeer. De tweede component is passie.³⁸ Volgens Sternberg wordt passionele haat geuit door woede of angst. In beide gevallen is er sprake van een intense reactie op een bedreiging. Bij de laatste component van haat gaat het om de toewijding aan haat, door middel van een vermindering in het waardeoordeel van de gehate.³⁹ Het gaat hierbij om geïnstitutionaliseerde denkbeelden waardoor de gevoelens van haat worden bestendig. Voorbeelden hiervan zijn de rassensegregatie in Amerika in de 19^e en 20^e eeuw of de Apartheid in Zuid-Afrika. Haat wordt in dit geval wettelijk vastgelegd.

De drie componenten moeten worden gezien als bouwstenen van de verschillende typen haat. Deze sluiten elkaar niet uit en komen ook in gecombineerde samenstelling voor. De laatste component, geïnstitutionaliseerde waardevermindering, is in het geval van vreemdelingenhaat in Nederland minder relevant dan de eerste twee. Op basis van artikel 1 van de Grondwet is geïnstitutionaliseerd racisme in Nederland strafbaar.⁴⁰ Dit betekent echter niet dat racisme, of vreemdelingenhaat, niet geuit mag worden door politieke partijen. Artikel 1 raakt in deze situatie namelijk in strijd met artikel 7: het grondrecht op vrijheid van meningsuiting.⁴¹ Daarnaast botst het artikel mogelijk met artikel 8: het grondrecht op vrijheid van verenging.⁴² Of een politieke partij in strijd is met de openbare orde, en al dan niet verboden moet worden, wordt door de rechter bepaald. Dit betekent dat etnocentrische, racistische opvattingen door politieke partijen gepropageerd kunnen worden. De mogelijkheid tot het institutionaliseren van dergelijke denkbeelden wordt in Nederland ingeperkt door de Grondwet.

De eerste twee componenten, haat in de vorm van afkeer, angst en woede, zullen in deze scriptie ondersteuning bieden in het duiden van de dialectiek van de vreemdelingenhaat van Janmaat. Vervolgens stelt Sternberg dat voor de ontwikkeling en legitimatie van gevoelens van haat gezocht moet worden naar het onderliggende narratief. In deze scriptie staan twee narratieven centraal. Het eerste is *the stranger story*, waarbij het gaat om haat op grond van het onbekende.⁴³ Daarnaast is *the moral bankruptcy story* van belang. In dit narratief wordt de gehate afgekeurd op basis van immoreel gedrag.⁴⁴ Het verband tussen vreemdelingenhaat en deze narratieven komt naar voren in hoofdstukken drie, vier en vijf.

1.2 Methode: Emotion Discourse Analysis (EDA)

In deze scriptie worden representaties van haat in de Tweede Kamer onderzocht. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van *Emotion Discourse Analysis* (EDA): een methode die zeer recent is uitgewerkt door vooraanstaand politicoloog Simon Koschut voor het onderzoek naar emotie in het veld van

³⁶ Sternberg, 'A duplex theory of hate', 311.

³⁷ Ibidem, 306.

³⁸ Ibidem, 307.

³⁹ Ibidem, 308.

⁴⁰ Grondwet, art: 1.

⁴¹ Grondwet, art: 7.

⁴² Grondwet, art: 8.

⁴³ Sternberg, 'A duplex theory of hate', 315.

⁴⁴ Ibidem, 316.

Internationale Betrekkingen.⁴⁵ In deze scriptie wordt de theorie toegepast op binnenlandse politiek. Koschut stelt: 'Emotion discourse is concerned with how actors talk about emotions and how they employ emotion categories when talking about subject, events, or social relations'.⁴⁶ De subjecten, evenementen of sociale relaties waarover Koschut schrijft komen namelijk evengoed voor in de binnenlandse politiek. Daarom zal de toepassing van EDA in de nationale politieke geschiedenis geen methodologische problemen opleveren. Vervolgens onderscheidt Koschut drie stappen die doorlopen moeten worden:

Allereerst moet er een tekstselectie gemaakt worden. Koschut stelt dat het voor de uitvoering van EDA interessant is om juist de teksten te bestuderen van momenten waarop emoties het meest zichtbaar zijn, omdat hier vaak een transformatie van emotionele betekenis plaatsvindt.⁴⁷ Dit sluit goed aan bij het doel van deze scriptie: ondervinden of emotie in het debat over vreemdelingenhaat een vernieuwde positie kreeg. Om te achterhalen hoe men omging met emoties in de politieke cultuur van de vroege jaren 80 is er gekozen voor het analyseren van debatten waarin emotie duidelijk aanwezig is. Dit betekent dat de focus van dit onderzoek zich richt op geselecteerde piekmomenten waarin emotie een prominente rol speelt in de plenaire zaal. Op deze manier kan namelijk worden doorgedrongen tot de kern van de emoties in het discours rond vreemdelingenhaat.

Om de juiste debatten te selecteren zijn de *Handelingen* van de Tweede Kamer tussen 1982 en 1984 geraadpleegd. Er is gekozen om drie specifieke debatten te bestuderen, die om verschillende redenen emotie op hebben gewekt. Ten eerste, het naturalisatiedebat van 1982; waarbij Janmaat voor een lege zaal betoogde. Dit debat wordt gebruikt voor het in kaart brengen van de representatie van vreemdelingenhaat in de plenaire zaal. Janmaat had spreektijd aangevraagd om een lijst naturalisatieverzoeken kritisch te bespreken. Hij maakte gebruik van de mogelijkheid om de ideologische standpunten van de CP te bespreken. Om de omgang met vreemdelingenhaat te analyseren is het interpellatiedebat omtrent de geweldpleging bij een partijcongres van de CP in 1984 zeer geschikt. Janmaat voelde zich in dit debat niet genoeg in bescherming genomen door de regering. De Kamerleden maakten echter van deze mogelijkheid gebruik om hun kritiek op het gedachtengoed van de CP te uiten. Ten slotte wordt de uiting van zowel vreemdelingenhaat, als de reactie hierop, onderzocht in de Algemene Beschouwingen van 1983. Waaraan de Kamerleden voorafgaand hadden besloten dat de tijd van het negeren van de opvattingen van Janmaat en de CP voorbij moest zijn, onder meer uit angst voor een *underdog*positie.⁴⁸ Het is interessant om te bestuderen hoe emoties in dit debat tegenover elkaar worden ingezet. De geselecteerde debatten laten naast de chronologische ontwikkeling van het discours rond vreemdelingenhaat ook de ontwikkeling van emotie en parlementaire wisselwerking tussen Janmaat en de rest van de Kamer zien. Hierom is zijn de geselecteerde debatten representatief en relevant.

Vanuit deze tekstselectie wordt het emotionele potentieel van de tekst in kaart gebracht. De emoties die in deze scriptie centraal staan zijn afkeer, woede en angst. Koschut onderscheidt drie mogelijke manieren waarop emoties gecommuniceerd kunnen worden: emotie woorden ("boos", "bang"), connotaties ("geweld", "racist") en metaforen ("een mes in je rug").⁴⁹ Bij elk van

⁴⁵ Koschut, 'Speaking from the Heart', 277-301.

⁴⁶ Koschut, 'Speaking from the Heart', 277.

⁴⁷ Koschut, 'Speaking from the Heart', 282.

⁴⁸ De Vetten, *In de ban van goed en fout*, 72.

⁴⁹ Koschut, 'Speaking from the Heart', 284-285.

die drie begrippen gaat het om het gebruik van woorden met een dubbele betekenis. Bij connotatie gaat om de ondertoon, de bijbetekenis of de gevoelswaarde van een woord.⁵⁰ Deze is vaak van emotionele aard en ligt bovenop de eigenlijke betekenis van het woord. Een metafoor is een vorm van beeldspraak, die volgens Koschut wordt ingezet om een emotionele staat te illustreren.⁵¹ Daarnaast worden emoties gericht aan de Zelf, of aan de Ander. Dit is, zeker in relatie tot vreemdelingenhaat, een belangrijke dimensie omdat het illustreert welke emoties behoren tot de *in-* of *out-group*. Emoties zijn verbonden aan sociaal-cultureel ingebedde identiteiten en daardoor een belangrijke factor in de politiek arena.⁵² Wanneer er sprake is van naar binnen gerichte emotie gaat het om emoties die gaan over de Zelf of de *in-group* ("wij zijn bang"). Bij naar buiten gerichte emotie refereert een uitspraak naar emoties van de Ander of de *out-group* ("zij zijn bang").

De debatten zijn één voor één bestudeerd om het emotionele potentieel aan de hand van emotie-woorden, connotaties en metaforen eruit te halen. Er is gekozen om de bevindingen op een systematische manier weer te geven in een tabel. Hiermee wordt het emotionele potentieel van het debat in één oogopslag inzichtelijk gemaakt. In praktische zin betekent dit dat er in de debatten eerst op zoek is gegaan naar *emotives*. Deze zijn beoordeeld op hun vorm (connotatie, emotie-woord of metafoor) en of ze naar buiten of naar binnen gericht werden. Dit is in kaart gebracht in kolom één, twee en drie. In kolom vier zijn de *emotives* in verband gebracht met één van de drie soorten haat uit de theorie van Sternberg. In rij 1 zijn alle getelde emotiewoorden, connotaties en metaforen als citaat opgenomen. Rij 2 geeft aan tot welk van deze drie categorieën het betreffende citaat behoort. In rij 3 wordt de dubbele betekenis van het betreffende begrip geduid. Rij 4 geeft weer of het betreffende begrip een naar binnen- of naar buiten gericht emotie verwoordt.

Tenslotte worden de bevindingen bij stap drie geïnterpreteerd en in context gebracht. Hiermee wordt bedoeld dat het emotionele potentieel van de debatten wordt gesitueerd in de historische en culturele context. Hierbij wordt de focus verlegd van het zoeken naar emotie en het in kaart brengen hiervan, naar het achterhalen aan wie de emoties gericht zijn en welke implicaties ze hebben voor de debatcultuur. Om uiteindelijk te kunnen ondervinden of Janmaat een vernieuwende plaats voor emotie creëerde in de plenaire zaal moet zijn representatie van vreemdelingenhaat en de reactie hierop gemeten worden aan de eerder benoemde definitie van de emotionalisering.

Samenvattend wordt in deze scriptie een EDA uitgevoerd op basis van drie specifieke Kamerdebatten aan de hand van *emotives*. Geleid door de begrippen angst, woede en afkeer uit *the duplex theory of hate* wordt de uitwerking en omgang met vreemdelingenhaat in de Tweede Kamer in kaart gebracht. De *narratives* van Sternberg verhelderden op welke manier het inzetten van emotie in de Kamer gelegitimeerd wordt. In hoofdstuk drie wordt de representatie van vreemdelingenhaat door Janmaat bestudeerd, om vervolgens in hoofdstuk vier de reactie op dergelijke representaties in kaart te brengen. In hoofdstuk vijf wordt gezocht naar de dialoog tussen Janmaat en zijn collega-Kamerleden.

⁵⁰ Dikke van Dale, geraadpleegd via <https://uu.vandale.nl/>

⁵¹ Koschut, 'Speaking from the Heart', 282.

⁵² Koschut, 'Speaking from the Heart', 283.

Hoofdstuk 2

Context en vertrekpunten

Het onderzoeksgebied van deze scriptie is de politieke cultuur van de vroege jaren 80. Om te ondervinden of de “emotionalisering” van de politiek mogelijk destijds begon is het van belang om de culturele krachten van deze periode in kaart te brengen. Vervolgens wordt de plaats van vreemdelingenhaat en de CP hierin geduid. Zowel de politieke cultuur van de jaren 80, als de CP en vreemdelingenhaat zijn uiteraard door historici bestudeerd. Voor deze scriptie is het echter van belang om deze onderwerpen te structureren en opzoek te gaan naar de onderlinge verbanden. Aan de hand van de vraag: hoe werd de parlementaire cultuur tussen 1982-1984 gekenmerkt en welke plaats kregen de CP en vreemdelingenhaat hierin, worden in dit hoofdstuk drie vertrekpunten voor analyse geformuleerd.

Alvorens dit kan worden gedaan moet kennis worden genomen van het feit dat het Nederlandse parlement, net zoals ieder bedrijf, beschikt over zijn eigen cultuur. Volgens Carla Hoetink dient de parlementaire cultuur opgevat te worden als:

Een complex geheel van gedeelde waarden en denkbeelden, geschreven en ongeschreven regels, uiterlijke vormen, geïnternaliseerde gedragspatronen, van generatie op generatie overgedragen opvattingen over hoe het eigenlijk hoort en over de periodieke zelfreflectie van dit alles.⁵³

Deze factoren vormen samen een specifieke institutionele cultuur. De culturele geschiedenis begint bij de oprichting van de Eerste en Tweede Kamer, zo’n twee eeuwen geleden. Daarmee behoort het Nederlandse parlement tot één van de landen met de langst ononderbroken parlementaire geschiedenis. De traditionele plaats die emotie binnen deze cultuur kreeg werd door historicus Jouke Turpijn omschreven in het boek ‘Mannen van gezag’, over de uitvinding van de Tweede Kamer. Hij schrijft:

Publieke negentiende-eeuwse mannen hielden niet van de wrijving en de conflicten die in dit boek overheersen. Politiek moest algemeen en waardig zijn en vooral niet persoonlijk en driftig. De conflicten in de *Handelingen* tonen echter dat emoties altijd een belangrijke rol speelden en dat persoonlijke politiek onvermijdelijk was. Het waardige en rationele algemeen belang van de Kamerleden was meer ideaal dan werkelijkheid.⁵⁴

Anders gezegd werd er in de Tweede Kamer gestreefd naar emotieloze politiek, maar bleek dit in de praktijk onmogelijk. Volgens vooraanstaand historicus Remieg Aerts vormt deze opvatting de basis van de plaats van emotie in de politiek, maar legt elke periode een andere norm aan voor aanvaardbaar gedrag of passende emotie.⁵⁵

Het eerste vertrekpunt van dit onderzoek is dat de parlementaire cultuur van de jaren 80 gekenmerkt wordt door zakelijkheid, pragmatisme en het depolitiseren van maatschappelijke problematiek. Deze periode begon rond 1982 en wordt gekenmerkt door een verzakelijking van het parlementaire debat. Dit vloeide voort uit de sociale onrust, die mogelijk het resultaat was van

⁵³ Hoetink, *Macht der gewoonte*, 16.

⁵⁴ Jouke Turpijn, *Mannen van gezag. De uitvinding van de Tweede Kamer 1848-1888* (Amsterdam 2008), aldaar 83.

⁵⁵ Remieg Aerts, ‘Emotie in de politiek’, 16.

de voorgaande expressievere vorm van politiek. Hoetink schrijft: 'Aan het begin van de jaren tachtig onderging de Tweede Kamer de invloed van deze klimaatwisselingen: een fase van 'warme' politiek leek te zijn afgelost door een nieuwe periode van 'koude' politiek'.⁵⁶ Hoetink noemt deze periode de tijd van nieuwe zakelijkheid. Eenzelfde soort 'afkoeling van de politiek', die verwijst naar een grotere afstand tussen politiek en maatschappij, wordt door Turpijn beschreven in zijn boek *80's dilemma*. De historicus bestudeert de transformatie van het politieke die zich in de jaren 80 voordeed. Hij vat deze 'radicale politieke transformatie' in de overgang van *gesinnungsethik* naar *verantwortungsethik*.⁵⁷ In het geval van *gesinnungsethik* volstaat besluitvorming op ideologische gronden, terwijl bij *verantwortungsethik* besluiten worden beoordeeld op basis van hun gevolgen. Over de plaats van emoties in deze politieke cultuur schrijft Hoetink: 'Binnen in de vergaderzaal voerden ernst, distantie en nuchterheid de boventoon; emoties [...] werden minder professioneel [...] geacht voor het bereiken van oplossingen'.⁵⁸ Zakelijkheid, depolitisering en pragmatisme kenmerken de politieke cultuur van de jaren 80, emotie kan hier niet goed mee gerijmd worden. Hoetink wijst er echter op dat cultuurverandering, zeker in institutionele vorm, zich zelden voordoet op een specifiek moment. Om de eerste jaren van een periode te duiden waarin een bepaalde ontwikkeling in gang is gezet ligt de nadruk niet enkel op verandering. Hoewel de jaren 80 en 90 worden gekenmerkt door de "nieuwe zakelijkheid", is de continuïteit van de voorgaande culturele trend, zeker in de eerste jaren, erg relevant. De jaren 80 volgde op de tijd van polarisatie in de parlementaire cultuur tussen 1967 en 1982 volgens Hoetink tussen.⁵⁹ In de jaren 1970 was het publieke aanzien van de Kamer veranderd en was er meer ruimte voor theatrale strijd in de politieke arena ontstaan. De cultuur was informeler, meer open en actueler. Daarnaast richtte de politieke stijl die zich ontwikkelde zich steeds meer op de achterban. Wel is het aannemelijk dat de effectiviteit van het parlement tussen 1982 en 1984 al van groter belang was dan het theatrale profileren en polariseren. Effectiviteit was in deze jaren zo belangrijk omdat Nederland te maken had met economische problemen. De staatschuld was erg opgelopen en de werkloosheid was in de naoorlogse periode nog niet eerder zo hoog geweest.⁶⁰ Kabinet-Lubbers I (1982-1986) presenteerde zichzelf als een *no-nonsense* kabinet dat orde op zaken zou stellen.⁶¹ Het kabinet werd gevormd door het Christen-Democratisch Appèl (CDA) en de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD), ondanks de omvang van De Partij van de Arbeid (PvdA) die met 47 zetels de grootste partij in de Kamer was. De toetreding van de CP wekte verontrusting op. Collega-Kamerleden wisten vaak niet hoe ze op de Centrum Partij moesten reageren. Dit had te maken met de het omstreden program van de CP.⁶²

Het tweede vertrekpunt van deze scriptie is dan dat ook de CP door haar extreemrechtse ideologie, waarin nationalisme, ethnocentrisme en xenofobie centraal stonden onlosmakelijk verbonden werden met vreemdelingenhaat. De CP werd in 1980 opgericht door Henry Brookman. De wortels van de CP liggen in de Nederlandse Volksunie (NVU). Naarmate de partij radicaliseerde en neonazistische aspiraties kreeg stapte Brookman op. Een aantal maanden na de oprichting van de CP werd Janmaat lid. In 1981, na de val van Kabinet-van Agt II, deed de CP mee aan de verkiezingen. Dit was zonder succes. In 1982 behaalde de CP 0,8% van de stemmen, waardoor

⁵⁶ Hoetink, *Macht der gewoonte*, 427.

⁵⁷ Jouke Turpijn, *80's dilemma. Nederland in de jaren 80* (Amsterdam 2011), aldaar 15.

⁵⁸ Hoetink, *Macht der gewoonte*, 425.

⁵⁹ Ibidem, 415-421.

⁶⁰ Parlement.com

⁶¹ Ibidem.

⁶² Hoetink, *Macht der gewoonte*, 195-196.

Janmaat plaats mocht nemen in de Tweede Kamer. De nadruk van de campagne en het verkiezingsprogramma van de CP, waar in hoofdstuk drie nog uitgebreid op wordt ingegaan, lag sterk op het immigratiebeleid van Nederland. Met leuzen als “Nederland voor de Nederlanders” en “Vol is vol” profileerde de partij zich als etnocentrisch en nationalistisch. De CP ontkende zelf racistisch te zijn maar raakte op deze manier, in elk geval voor maatschappij en politiek, geassocieerd met vreemdelingenhaat. Ook in andere West-Europese landen kwamen in de jaren 70 en 80 extreemrechtse partijen op met eenzelfde soort etnocentrische ideologie, zoals Front National in Frankrijk en Vlaams Blok in Vlaanderen. Hierdoor raakte vreemdelingenhaat in de wetenschap verbonden met extreemrechtse politiek.⁶³ Jaap van Donselaar, cultureel antropoloog, maar ook verbonden aan de Anne Frank Stichting, bracht al in 1983 het boek “Stemmen op de Centruumpartij: de opkomst van anti-vreemdelingen partijen in Nederland” uit. In de wetenschap werd vreemdelingenhaat verbonden aan extreemrechtse politiek.

Het derde en laatste vertrekpunt voor analyse is dat het collectieve trauma van de Tweede Wereldoorlog het taboe op racisme verzwaarde, waardoor vreemdelingenhaat een erg emotioneel geladen onderwerp werd. Vreemdelingenhaat, of xenofobie, was geen nieuw begrip. Met de Tweede Wereldoorlog nog vers in het geheugen gegrift was de holocaust, zo schrijft de Vetten, een symbool en een moreel referentiepunt.⁶⁴ Politieke partijen die zich nationalistisch en etnocentrisch opstelden konden rekenen op zware kritiek. Dit werd gevoed door de grote hoeveelheid maatschappelijke organisaties, of groepen antifascisten, die hard streden tegen oplevingen van racisme.⁶⁵ In de maatschappij vond rond deze tijd de ontzuiling van de samenleving en politiek plaats, mede dankzij de uitbreiding van de welvaartsstaat en de opkomende jeugdcultuur. Volgens historici ontstond hierna een “progressieve consensus.”⁶⁶ Wat inhield dat er veel sociale bewegingen en actiegroepen actief waren die zich hard maakten voor rechten van minderheden. Vakbonden, voormalig verzetsorganisaties, minderheden- en antidiscriminatiebureaus werkten hiervoor samen. Bij dergelijke organisaties kwam de bestrijding van extreemrechtse groeperingen, zoals de CP, hoog op de agenda te staan. Dit ging zowel vreedzaam als met geweld. Meermaals werden congressen en vergaderingen van de CP op gewelddadige wijze verstoord. Vreemdelingenhaat werd als begrip in verband gebracht met het antisemitisme uit de Tweede Wereldoorlog.

Uit de zetel die de CP wist te bemachtigen bleek dat er, ondanks de “progressieve consensus”, ook in Nederland een voedingsbodem voor etnocentrische gevoelens was. Om dit te begrijpen moet terugblik worden op de jaren 1960. Niet alleen kwamen er toen als gevolg van de dekolonisatie mensen uit Nederlands-Indië en Suriname naar Nederland, ook gingen veel bedrijven in deze jaren over op het inhuren van gastarbeiders.⁶⁷ In het midden van de jaren 1970 stagneerde de economie, maar bleef migratie toenemen. Dit kwam door de grote stroom familie van gastarbeiders die naar Nederland kwam. Het idee dat de arbeiders een aantal jaar in Nederland zouden werken om vervolgens terug te keren was in deze jaren dominant in de

⁶³ Bijvoorbeeld: Hans de Witte, *Bestrijding van racisme en rechts-extremisme* (Amsterdam 1997), Cas Mudde, *The ideology of the extreme right* (Oxford 2000).

⁶⁴ De Vetten, *In de ban van goed en fout*, 215. Hoetink, *Macht der gewoonte*, 247.

⁶⁵ De Vetten, *In de ban van goed en fout*, 180.

⁶⁶ Jan Willem Duyvendak, *Een eensgezinde, vooruitstrevende natie: Over de mythe van 'de' individualisering en de toekomst van de sociologie*, (Amsterdam 2014).

⁶⁷ Karin Simone Prins, *Van 'gastarbeider' tot 'Nederlander': adaptatie van Marokkanen en Turken in Nederland* (Groningen 1996).

ationale politiek.⁶⁸ Integratiebeleid werd dan ook gericht op het creëren van een zekere ingroei in de Nederlandse samenleving, samen met het behouden sterke culturele groepsverbanden.⁶⁹ Toen in de jaren 80 bleek dat veel gastarbeiders niet zouden terugkeren veranderde dit langzaam de maatschappelijke houding tegenover minderheden. Onderzoek uit 1993 toont aan dat het electoraat van de CP voornamelijk bestond uit jongeren, 18 tot 24 jaar, die woonachtig waren in grote steden. Veelal ging het om mensen die afhankelijk waren van lage inkomens of uitkeringen.⁷⁰ Het is aannemelijk dat onvrede over minderheden ontsprong uit de sociaaleconomische concurrentie die zij vormden voor een specifieke groep in de Nederlandse samenleving. In zowel de politiek als de maatschappij bleef tolerantie, zeker in de jaren 80, echter nog steeds de norm. Culturele en religieuze verschillen werden niet als een probleem van de multiculturele samenleving gezien. Het politieke debat ging uit van de belangen van de minderheden.⁷¹ Problemen die op de politieke agenda terecht kwamen waren bijvoorbeeld de sociaaleconomische achterstand van deze groepen en hoe dit verbeterd kon worden.

In de Tweede Kamer nam de PvdA nam de taak op zich het antwoord te vinden op de vraag die alle partijen bezighield: hoe om te gaan met een dergelijke partij als de CP? Op 5 oktober 1982 stelde het partijbestuur de Commissie-Stuivering in om een lange-termijn bestrijdingsstrategie te ontwikkelen. De taak van de commissie was het analyseren van de motieven van de kiezers van de CP, om zo de PvdA te kunnen adviseren over de manier waarop verdere groei van de CP beperkt kon worden.⁷² Het advies van de commissie werd eind 1982 al uitgebracht. Het luidde: ‘... géén opzettelijke beledigen, niet provoceren, niet de discussie zoeken tenzij het ontlopen daarvan meer publiciteit zou ontlokken dan wél discussiëren’.⁷³ Deze strategie, die in de praktijk gebracht werd door Janmaat zoveel mogelijk te negeren in de plenaire zaal, wordt *cordon sanitair* genoemd. Uit het feit dat de PvdA het nodig vond een commissie op te stellen om een partij, zo klein als de CP, zo effectief mogelijk te bestrijden blijkt dat zij hen zagen als een bedreiging.

Het *cordon sanitair* waarin Janmaat de eerste instantie door zijn collega's werd geplaatst kreeg een zeer praktische uitwerking in Kamerdebatten. In de eerste instantie overheerste het zeer letterlijk uit de weg gaan van debat met hem. De Kamerleden verlieten de plenaire zaal wanneer Janmaat begon te spreken. Het idee van het weglopen uit de zaal is dat aan de kiezers duidelijk werd gemaakt dat de CP zich met haar standpunten buiten de democratische orde plaatste. Daarnaast werd de CP op deze manier belemmerd bij de uitvoering van beleidsvoorstellen.⁷⁴ Door de afwezigheid van de Kamerleden was er weinig sprake van debat. In de loop van het vergaderjaar besloten Kamerleden dat het effectiever was om positie in te nemen tegenover Janmaat, om zo racisme te bestrijden.

Voor de analyse die in hoofdstukken drie, vier en vijf aan bod zal komen zijn in dit hoofdstuk drie vertrekpunten geformuleerd. Ten eerste werd de parlementaire cultuur van de vroege jaren 80 gekenmerkt door een heropleving van zakelijkheid en pragmatisme. Ten tweede werd de CP door haar extreemrechtse ideologie onlosmakelijk verbonden met vreemdelingenhaat

⁶⁸ Slegers, *In debat over Nederland*, 20.

⁶⁹ Jan Willem Duyvendak en Rally Rijkschroeff, 'De bronnen van het integratiebeleid' *Sociologische Gids* 51 (2004), 3-17, aldaar 9.

⁷⁰ Peer Scheepers, Rob Eisinga en Jan Lammers, 'Het electoraat van de Centrum Partij/Centrum Democraten in de periode 1982-1992', *Mens en Maatschappij* 68 (1993) 4, 362-385, aldaar 383.

⁷¹ Slegers, *In debat over Nederland*, 20.

⁷² De Vetten, *In de ban van goed en fout*, 65-66. Hoetink, *Macht der gewoonte*, 251.

⁷³ Geciteerd in: Hoetink, *Macht der gewoonte*, 251.

⁷⁴ Sofie Damen, *Het cordon sanitaire rond het Vlaams Blok gewikt en gewogen* (Antwerpen 1999).

en racisme en ten slotte werd de emotionele lading van vreemdelingenhaat door de erfenis van de Tweede Wereldoorlog, die in zowel maatschappij als politiek nog erg levendig was, versterkt.

Hoofdstuk 3

Vreemdelingenhaat

*'Zolang de meerderheid weigerde fatsoenlijk te luisteren naar de punten die zij naar voren brachten, voelden ze zich gedwongen op een oneigenlijke manier van zich te laten horen.'*⁷⁵

3.1 Buiten de plenaire zaal

De leus waaronder de CP in de Tweede Kamerverkiezingen van 1982 haar verkiezingscampagne benadrukte was "Niet rechts, niet links, maar eerlijk opkomen voor alle Nederlanders is ons devies". Hierin staat Nederlander niet voor iedereen die in Nederland woont, maar voor iedereen van Nederlandse komaf. De nadruk lag sterk op het thema immigratie, zo blijkt uit het verkiezingsprogramma. Een aanzienlijk deel ervan werd gewijd aan hoe Nederland om zou moeten gaan met immigranten. Enerzijds was de hoofdgedachte dat Nederland geen immigratieland kon en mocht zijn op economische gronden, anderzijds was er de onwil van de Nederlandse burger om een grote groep migranten te doen integreren op harmonische wijze.⁷⁶ Vervolgens constateert de CP:

... dat de sociaal-culturele spanningen, die zo'n massale migratie met zich mee brengen, de laatste jaren voor met name de tenachtergestelde groepen in de nederlandse samenleving tot haast ondraaglijke hoogte zijn gestegen, door de economische recessie en de toenemende schaarste aan werk, woon- en recreatieruimte in het overvolle Nederland.⁷⁷

De belangrijkste punten waren dus de ongelukkige economische gevolgen die immigratie had voor de "echte" Nederlander, dat Nederland overvol was en dat multiculturalisme met culturele spanningen gepaard ging. Janmaat werd veroordeeld voor onder andere de uitspraken 'Nederland is voor de Nederlanders', 'eigen volk eerst' en 'vol is vol'. Deze uitspraken sluiten aan bij de hoofdlijn van het partijprogramma. Daarnaast werd voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1982 een erg provocerende folder verspreid. In de folder werd de nadruk gelegd op het, zo vond de CP, oneerlijke beleid dat in Nederland gevoerd werd. Minderheden werden voorgetrokken terwijl de gewone Nederlander moest betalen: 'Ook zijn [gewone Nederlander] levensgeluk gaat naar de knoppen. Want de minderheden mogen letterlijk alles. Als je er iets van zegt, discrimineer je zogenaamd'.⁷⁸ Daarnaast werd gesteld dat maar liefst 52% van de criminelen in Nederland afkomstig waren uit minderheidsgroepen.⁷⁹

Hoewel in het verkiezingsprogramma weinig gebruikgemaakt werd van emotie-woorden, slechts één keer, is de tekst toch erg emotioneel. Het emotie-woord – bang – dat wel gebruikt werd, verwijst naar de angst die gevestigde partijen hadden voor de partij vanwege het unieke en vernieuwende karakter van de CP.⁸⁰ De afkeer tegenover het politieke systeem was een belangrijk onderdeel in de strategie van de CP. Om dit punt te benadrukken en over te brengen zette de partij emotie in. Verder maakte de CP veel gebruik gemaakt van woorden met negatieve connotatie.

⁷⁵ Hoetink, *Macht der gewoonte*, 239

⁷⁶ Documentatiecentrum Nederlandse politieke partijen, *Program van de Centruumpartij* (1982), aldaar 22.

⁷⁷ DNPP, *Program van de Centruumpartij*, 22.

⁷⁸ Geciteerd in: De Vetten, *In de ban van goed en fout*, 46.

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ DNPP, *Program van de Centruumpartij*, 2.

Bijvoorbeeld het Nederlandse levensgeluk dat 'naar de knoppen gaat' en de spanningen die tot 'ondragelijke hoogte' stijgen.⁸¹ Op deze manier deed de CP aanspraak op gevoelens van vreemdelingenhaat. Om dit extra aan te zetten werd in het program gebruik gemaakt van nationalistische retoriek:

De nederlandse staat ontleent zijn voornaamste bestaansrecht aan het behoud en het dynamisch uitbouwen van de nederlandse kultuur, zoals die zich in de loop van de europese geschiedenis volgens christelijke en humanistische normen en waarden heeft ontwikkeld. Het Huis van Oranje-Nassau, het Wilhelmus [...] zijn *levende* symbolen van de gemeenschappelijke wil van het nederlandse volk om zijn kultureel erfgoed in staatkundige onafhankelijkheid te bewaren [...] en verder te ontwikkelen. Deze symbolen geven uitdrukking aan het feit dat de nederlandse staat dus niet louter een sociaal-ekonomische organisatievorm is, die zijn bestaansreden vindt in enkel maar de behartiging van de materiele en geestelijke belangen van een vrij willekeurig aantal bevolkingsgroepen. Die ieder het groepsbelang laten prevaleren boven het landsbelang. [...] De nederlandse overheid is er om de belangen van heel het nederlandse volk te dienen.⁸²

Wanneer de CP omschrijft waarop de gemeenschappelijke normen en waarden van de Nederlandse samenleving gefundeerd zijn, maakt dit ook meteen duidelijk wie hier niet bij (kunnen) horen. Dat zijn namelijk alle mensen die niet bijdragen aan de wil om het Nederlandse cultureel erfgoed te bewaren, ofwel 'een vrij willekeurig aantal bevolkingsgroepen'.⁸³ Het gebruik van een conservatieve én nationalistische retoriek creëert een duidelijke opponent voor de *in-group*.⁸⁴ Dergelijke uitspraken dragen bij aan het creëren van gevoelens van vreemdelingenhaat omdat iedereen die niet bij de *in-group* hoort een mogelijke bedreiging vormt voor hen. Dit roept op tot angst, of hieraan gerelateerde emoties tegenover, in dit geval, minderheden. Dit wordt nogmaals bevestigd in de folder door een direct verband te leggen tussen minderheden een criminaliteit, een begrip met een erg negatieve connotatie.

De vreemdelingenhaat van de CP buiten de plenaire zaal manifesteerde zich op twee manieren: enerzijds toonden ze naar binnen gerichte emotie over de gevolgen van de multiculturele samenleving, anderzijds projecteerden ze gevoelens van afkeer in de vorm van naar buiten gerichte emotie tegenover de gevestigde partijen. Dat er aanspraak werd gedaan op emotie is buiten de plenaire zaal goed zichtbaar. De vraag die rest is hoe Janmaat vreemdelingenhaat representeerde in de plenaire zaal.

3.2 In de plenaire zaal

Op 23 juni 1983 werden in de Kamer een aantal naturalisatieverzoeken besproken. Dergelijke verzoeken werden tot 1984 als wetsvoorstel voorgelegd aan de Tweede Kamer en waren gebruikelijk hamerstukken. Het onderwerp sloot echter goed aan bij het programma van de CP. Hoewel het hoogstens ongebruikelijk was om voor wetsvoorstellen van deze soort spreektijd aan te vragen, greep Janmaat deze gelegenheid aan om de ideologische standpunten van zijn partij te etaleren.

⁸¹ DNPP, *Program van de Centrumpartij*, 22.

⁸² *Ibidem*, 4.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ Henk Dekker en Darina Malova, en Sander Hoogendoorn 'Nationalism and its explanations', *Political Psychology* 24 (2003) 2, 345-376, aldaar 351-352.

Janmaat opende zijn betoog door de afwezigheid van de collega-Kamerleden af te keuren.⁸⁵ Op dit moment was het gebruikelijk om de zaal te verlaten wanneer Janmaat het woord nam. Hij stelde met betrekking tot de naturalisatieverzoeken dat de regering geen idee had wat ze aan het doen was, en dat ze de samenleving bewust uit evenwicht probeerde te halen: 'natuurlijk blijven de boosdoeners [regering]weg'.⁸⁶ Vervolgens drukte Janmaat de bezorgdheid uit die de CP voelde over de Nederlandse samenleving. Het toelatingsbeleid was volgens de CP niet op orde.⁸⁷ Om het beleid te toetsen had de CP de achtergrond van de mensen die genaturaliseerd werden bestudeerd. Janmaat zegt:

We hadden misschien verwacht dat het zou gaan in de richting van de multiculturele samenleving, maar wij hadden nooit verwacht en nog minder gedacht dat het zou gaan in de richting van toelating van zware criminelen.⁸⁸

Hierna uitte hij zijn ontevredenheid over het beleid met extensievere kritiek op de procedure. Wat volgde was een zeer uitgebreide bespreking van de wetvoorstellen. Eén voor één behandelde Janmaat de naturalisatieverzoeken. Hij stond stil bij de manieren waarop mensen niet voldeden aan de door het beleid gestelde eisen. Soms ging dit om recente criminele activiteiten, vaker over het niet spreken van de Nederlandse taal of de onjuiste motivatie voor naturalisatie. Volgens Janmaat moest iemand kunnen vertellen waarom de naturalisatie van een persoon Nederland zou verrijken.⁸⁹ Over zijn bevindingen betreffende de behandelde naturalisatieverzoeken stelde Janmaat: 'Dat vind ik ernstig' en 'het is een treurig relaas, even treurig als [dat] de Kamer leeg is'.⁹⁰ De verantwoordelijkheid voor deze nalatigheid ligt volgens Janmaat bij de Staatssecretaris, maar het is de taak van de CP om het regeringsbeleid aan de kaak te stellen.⁹¹ Tot slot uitte Janmaat zijn 'bange vermoeden dat het [toelatingsprocedure] altijd op deze slordige manier, in strijd met de richtlijnen is gebeurd'.⁹²

Tabel 1 toont de emotionele lading van dit betoog. Janmaat maakte in totaal negen keer gebruik van emotie. De naar binnen gerichte emoties, citaat 2, 4, 5 en 8, geven blijk van gevoelens van bezorgdheid en angst. Deze emoties werden toegeschreven aan de *in-group*: Janmaat, de CP en de "echte Nederlander". Tot drie keer toe benoemde hij de ernstige mate van bezorgdheid onder hen. Vreemdelingenhaat werd niet aangezet met directe emotie-woorden. Wel maakte Janmaat, net als in diens partijpropaganda, een verwijzing naar zware criminaliteit, te zien in citaat 3, wat een negatieve connotatie heeft. Ook citaat 9, waarin gesteld werd dat de minderheden niet in staat zijn zich naar de Nederlandse normen en waarden te gedragen, belicht deze groep op een negatieve manier. In deze uitspraak vormen de vreemdelingen de *out-group*. Toch ligt de nadruk, en het merendeel van de emotionele lading van dit betoog, op de afkeer tegenover een andere *out-group*: de Nederlandse regering ofwel de politiek-bestuurlijke elite uit die tijd. Dit blijkt uit termen zoals "boosdoeners" in citaat 1, en het bestempelen van de afwezigheid van de Kamerleden als "treurig" in citaat 8. Daarnaast verwijst de bezorgdheid onder Janmaat slechts

⁸⁵ *Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal 1982-1983*, 4836.

⁸⁶ *HTK 1982-1983*, 4836.

⁸⁷ *Ibidem*, 4836-4837.

⁸⁸ *Ibidem*, 4836.

⁸⁹ *Ibidem*, 4838.

⁹⁰ *Ibidem*, 4841.

⁹¹ *Ibidem*, 4842.

⁹² *Ibidem*, 4841.

indirect naar de criminele achtergrond en onwelwillendheid van de minderheden. Hij verwijst voornamelijk naar de nalatigheid van de Nederlandse regering en Staatssecretaris. Dit blijkt uit citaat 2, 4 en 5. Gesteld kan worden dat emoties die werden toegeschreven aan de *out-group* steeds vormen zijn van afkeer, waar emoties van de *in-group* vormen zijn van angst.

Wanneer wordt gekeken naar hoe Janmaat de gebruikte emotie legitimeerde sluiten de bevindingen aan op het door Sternberg benoemde narratief *the stranger story*. De *stranger story* legitimeert en cultiveert haat op basis van de onbekendheid van de gehate.⁹³ Dat Janmaat dit doet blijkt uit citaat 3, dat blijkt geeft van de zware criminaliteit die zich voordoet onder minderheden. Er werd aangenomen dat de vreemdeling in alle opzichten verschilt van de hater. Dit blijkt uit citaat 9. Janmaat en de CP beschouwden de minderheden als de *strangers*. De afkeer tegenover deze groep werd in het betoog door Janmaat gelegitimeerd op basis van de onwil van deze groep om te voldoen aan de eisen voor naturalisatie. De afkeer tegenover het politieke systeem en de gevestigde orde kan beter begrepen worden aan de hand van de *moral bankruptcy story*. In dit narratief wordt de gehate afgekeurd op basis van immoreel gedrag.⁹⁴ De CP zette dit narratief in door de Nederlandse regering te verwijten dat het beleid, wat Nederlanders hoort te beschermen, niet wordt nageleefd. De belangen van de échte Nederlanders worden niet vooropgesteld, terwijl dit de morele verplichting van de regering is.

Op basis van het naturalisatiedebat van 1983 kan gesteld worden dat Janmaat vreemdelingenhaat representeerde door aan te tonen dat bepaalde minderheden op basis van verschillende gronden, zoals criminele achtergrond en minimale beheersing van de taal, geen recht hadden op het Nederlanderschap. Wat echter sterker naar voren komt is de afkeer tegenover de regering, die door Janmaat eveneens als *out-group* wordt beschouwd, en hun omgang met het minderhedenbeleid. De schuld van de maatschappelijke problemen die Janmaat politiseert ligt dan ook bij de regering, en niet bij de minderheden zelf. Concluderend is de representatie van *vreemdelingenhaat* die Janmaat in dit debat geeft weinig emotioneel. De emotie die wordt ingezet is met name gericht op de afkeuring van de regering en het minderhedenbeleid.

Tabel 1: Vreemdelingenhaat in de plenaire zaal (23 juni 1983, naturalisatiedebat)

Citaat (bijlage 1)	Woorden/verwijzingen	Soort expressie	Verwijst naar	Buiten/binnen gericht
Citaat 1	Boosdoeners	Connotatie - afkeer op basis van negatieve lading	Negatie van intimiteit (afkeer)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 3	Zware criminelen	Connotatie - afkeer op basis van strafbaarheid	Negatie van intimiteit (afkeer)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 2, 4, 5	Bezorgd	Emotie-woord	Passie (angst)	Naar binnen gerichte emotie
Citaat 6, 7	Treurig	Emotie-woord	Negatie van intimiteit (afkeer)	Naar buiten gerichte emotie
8	Bang	Emotie-woord	Passie (angst)	Naar binnen gerichte emotie

⁹³ Sternberg, 'A duplex theory of hate', 315.

⁹⁴ Ibidem, 316.

Hoofdstuk 4

De reactie op vreemdelingenhaat

'In de definitieve indeling kreeg Janmaat links op de achterste rij een groene bank voor zich alleen. Als teken van afkeuring maar ook uit angst met het nieuwe lid geafficheerd te worden, wilden de andere leden niet naast hem zitten.'

4.1 Buiten de plenaire zaal

De CP werd zowel door de politiek als de maatschappij gezien als een racistische en overwegend fascistische partij. De Anne Frank Stichting is de maatschappelijke organisatie die zich ontfermd over het beheren van het Anne Frank huis. Daarnaast zet de Stichting zich in tegen racisme zowel op maatschappelijk als politiek vlak. In de jaren 1970 richtte de Stichting zich, door de opkomst van een nieuwe golf rechts-extremisme in West-Duitsland, op het bestrijden van heroplevend fascisme.⁹⁵ Het bestrijden van de CP kwam daardoor vanaf de jaren 80 hoog op de agenda van de Stichting te staan. Zij was daardoor een erg belangrijke actor in de strijd tegen de CP buiten de plenaire zaal. Hoewel ze niet gesubsidieerd werd door de overheid, werd de Tweede Kamer, zeker in de vroege jaren 80, sterk beïnvloed door de Anne Frank Stichting. Zo beroepen Kamerleden zich, zo zal blijken in de volgende paragraaf, meermaals op bevindingen van de Stichting tijdens Kamerdebat. Daarnaast zat Joke Kniesmeijer, belangrijk lid van de Anne Frank Stichting, in de eerdergenoemde commissie-Stuivering die werd opgezet door de PvdA.⁹⁶

In 1982 schreef Kniesmeijer voor de Stichting de brochure "Crisis en de nieuwe zondebok".⁹⁷ Het boekje – zo'n 50 pagina's lang – gaf een uitvoerige bespreking van de CP als partij. Bevraagd werd of de CP een fatsoenlijke partij is zoals zij zelf beweerde, of dat zij met gemaakt fatsoen het onderliggend racisme of fascisme van hun opvattingen en standpunten probeerde te verhullen. De brochure sloot aan bij het doel van de Stichting. Zo staat in de inleiding: 'We hopen hiermee een aanzet te geven tot een discussie over hoe de ideeën en de voedingsbodem van de Centruumpartij bestreden kunnen worden'.⁹⁸ In aanvulling hierop gaf de Stichting een beschrijving van de opkomst en ideologie van de partij. Over de ideologische kern van de CP schreef zij het volgende: 'we kunnen vaststellen dat *in feite* het bestempelen van de etnische minderheden in ons land tot 'zondebok' het *centrale thema* van de Centruumpartij is'.⁹⁹ Hierop voortbouwend schreef De Anne Frank Stichting dat de onderliggende doelstellingen van de propaganda van de CP oproepen tot vreemdelingenhaat: '*de haat tegen* en de daaraan gekoppelde *angst voor* de minderheden moet flink worden aangewakkerd'.¹⁰⁰ Hoewel de Stichting waakte voor een te directe koppelingen aan het regime uit de Tweede Wereldoorlog, deed ze de lezer er wel aan denken. Anders gezegd: hiermee wordt gesuggereerd dat Janmaat en de Centruumpartij wel degelijk xenofobische ideologische trekken vertoonden. Paragraaf 5.3, over de speerpunten van het program van de CP, heeft bijvoorbeeld de titel 'Ons 'Lebensraum' bedreigd: 'Ons overvolle landje' en 'milieuvervuiling'.¹⁰¹ Ter beantwoording van de hoofdvraag van de brochure gaf de

⁹⁵ De Vetten, *In de ban van goed en fout*, 111.

⁹⁶ Ibidem, 66.

⁹⁷ Joke Kniesmeijer/Anne Frank Stichting, *De crisis en de nieuwe zondebok* (Amsterdam 1982), 3.

⁹⁸ Anne Frank Stichting, *De crisis en de nieuwe zondebok*, 3.

⁹⁹ Ibidem, 12.

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ Ibidem, 14.

Anne Frank Stichting aan dat de partij op bepaalde aspecten fascistisch te noemen was, zoals het 'inspelen op angst en onzekerheid'.¹⁰² Echter kon niet zo eenvoudig beoordeeld worden of groeperingen al dan niet fascistisch waren. Wel kon zonder twijfel gesteld worden dat de CP inspeelde op racistische vooroordelen, hun uitlatingen over minderheden waren altijd minderwaardig en negatief.¹⁰³ Tot besluit benadrukte de Stichting het volgende:

Het feit dat de Centruumpartij met één zetel in de Tweede Kamer vertegenwoordigd is, is zeker historisch te noemen, voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog is een volksvertegenwoordiger gekozen op een racistisch programma. Voor degenen die nog dachten dat zo iets in Nederland niet mogelijk zou zijn moet dit zeker een schokkende ervaring zijn.¹⁰⁴

De brochure van de Anne Frank Stichting is erg emotioneel geladen. Zo stelt zij dat de vreemdelingenhaat die werd aangewakkerd door de CP centraal staat in de politieke retoriek van de partij. Angst en haat worden gezien als inherent aan haar ideologie. Daarnaast wordt de link met het racisme en fascisme uit de Tweede Wereldoorlog benadrukt. De term *lebensraum* is een indirecte verwijzing naar Nazi-Duitsland en de aanverwante rassenleer. Ook door de Anne Frank Stichting wordt in deze brochure emotie gebruikt om een *in-* en *out-group* te creëren: de tweedeling tussen racisten en antiracisten. Uit de analyse blijkt dat de CP een racistische, overwegend fascistische groepering vormt die bestreden dient te worden. In deze brochure zijn zij, maar ook hun sympathisanten, de *out-group*. Iedereen die dit afkeurt, net zoals de Stichting, behoort tot de *in-group*: 'het moet [...] benadrukt worden dat iedereen die de democratie een warm hart toedraagt zich tegen racistisch ontwikkelingen moet keren'.¹⁰⁵

De afkeur tegenover de CP buiten de plenaire zaal werd door de Anne Frank Stichting in kaart gebracht in "Crisis en de nieuwe zondebok". Deze stichting oefende met haar bestrijding van de CP zowel in politieke als journalistieke kringen als in de maatschappij veel invloed uit. De vraag die hieruit voortvloeit en nog onvoldoende is beantwoord is: hoe werd emotie in de plenaire zaal ingezet voor de reactie op de representatie van vreemdelingenhaat door Janmaat?

4.2 In de plenaire zaal

Om de reactie op de vreemdelingenhaat van Janmaat in de Tweede Kamer te bestuderen wordt het debat over de verstoring van het CP congres in Boekel in 1984 bestudeerd. Een groep demonstranten had de leden uiteengejaagd met stenen en traangas en er is zelfs een schot gelost. In dit debat beroept Janmaat zich op zijn grondrechten. Volgens hem werd de vrijheid van vereniging en vergadering van de CP niet goed genoeg bewaakt door de regering.¹⁰⁶ Het oordeel van de minister luidde dat de grondrechten 'op goede wijze bescherming hebben genoten'.¹⁰⁷ Hierna volgde de beraadslaging, waarin de Kamerleden niet schroomden om hun positie tegenover Janmaat met emotie te benadrukken.

Alle partijen gaven een blijk van afkeuring van het gebruikte geweld tegenover de CP, zij het de een overtuigender dan de ander. De VVD en de PvdA bleven helemaal weg van ideologische afkeuring in het debat. Jan Krajenbrink van het CDA stelde dat het CDA de 'Centruumpartij als

¹⁰² Anne Frank Stichting, *De crisis en de nieuwe zondebok*, 40

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ Ibidem, 45.

¹⁰⁵ Ibidem, 46.

¹⁰⁶ *HTK* 1983-1984, 4768.

¹⁰⁷ Ibidem, 4770.

politieke tegenstander met kracht [te] zullen bestrijden'.¹⁰⁸ Daarnaast sprak hij zijn waardering voor de Anne Frank Stichting nadrukkelijk uit.¹⁰⁹ Andere partijen gingen verder in hun betoog, zij keurden het geweld af maar impliceerden vervolgens dat de CP het over zichzelf had afgeroepen. 'Wel merk ik op dat de Centruumpartij door haar gedrag en haar uitlatingen dat geweld blijkbaar oproept', betoogde Cathy Ubels van de Evangelische Volkspartij (EVP).¹¹⁰ Zij bedrukten hierna wederom dat de Anne Frank Stichting waarschuwde voor het 'superioriteitsgevoel' van de partij. Dit diende zeer serieus genomen te worden, want wie kon beter dan de Anne Frank Stichting weten waar racisme toe kon leiden.¹¹¹ Mevrouw Brouwer van de Communistische Partij van Nederland (CPN) constateerde dat georganiseerd racisme in Nederland toenam, en wel in een 'sluwere' vorm dan vroeger: 'gewelddadig buiten het oog van de media'.¹¹² Vervolgens stelde Brouwer dat mensen onzeker raakten van de CP: 'Die mensen voelen zich onbeschermd, en bedreigd', waardoor sommige mensen het gevoel kregen zelf te moeten handelen.¹¹³ Het zijn de Politieke Partij Radikalen (PPR) en de Pacifistisch Socialistische Partij (PSP), twee progressieve linkse partijen, die zich hard opstelden tegenover Janmaat. De heer Lankhorst van de PPR begon zijn betoog als volgt:

De gebeurtenissen van afgelopen zaterdag zijn in meer dan een opzicht te betreuren. Opnieuw wordt de Centruumpartij in de gelegenheid gesteld, de heilige onschuld te spelen. Als de bijeenkomsten van de Centruumpartij spannende gebeurtenissen worden [...] bereiken de tegenstanders [...] hun doel, de noodzakelijke bestrijding van de verderfelijke mentaliteit van deze partij, zeker niet.¹¹⁴

Lankhorst stelde dat mensen angstig worden omdat groepen tegen elkaar worden opgezet en vreemdelingenhaat hierdoor wordt aangewakkerd. Velen zijn hierover 'diep bezorgd' en ervaren dit als een 'constante aanval op de in ons land woonachtige buitenlanders'.¹¹⁵ De heer Van der Spek van de PSP opende zijn betoog met:

Er hebben zich inderdaad ernstige gebeurtenissen in Boekel afgespeeld. De ergste daarvan is naar mijn mening dat er een congres is gehouden van de Centruumpartij. Ruimer gesteld: dat er zo'n partij bestaat. Nog ruimer gesteld: dat er dergelijke denkbeelden bij mensen leven.¹¹⁶

De noodzaak tot het bestrijden van de CP, en daarmee racisme, werd ook hier benadrukt. Ook werd gesteld dat de CP geweld over zich afroept door geweld tegen buitenlanders te legitimeren.¹¹⁷ Tot slot zei van der Spek dat in de sfeer van bedreiging van buitenlanders die in

¹⁰⁸ *HTK* 1983-1984, 4768.

¹⁰⁹ *Ibidem*, 4771.

¹¹⁰ *Ibidem*, 4774.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² *Ibidem*, 4771.

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ *Ibidem*, 4772.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ *Ibidem*, 4773.

¹¹⁷ Begin 1984 werd de nota 'Nederland voor de Nederlanders' gelekt. Kamerleden beriepen zich op deze nota wanneer gesteld werd dat geweld door de CP gelegitimeerd werd. Dit met name door de passage: 'het recht op noodweer', waarin stond dat Nederlanders zich in een noodsituatie ongestraft met geweld mochten verweren tegenover migranten.

Nederland wonen ‘gevoelens van onmacht, wanhoop, woede en zelfs agressie bij antifascisten en antiracisten ontstaan’.¹¹⁸

In tabel 2 is te zien dat dit debat erg emotioneel was. Tot wel drie keer, citaat 18, 19 en 25 benoemde Lankhorst dat de CP bestreden diende te worden. De woorden “bestrijden” en “racisme” werden meer dan tien keer genoemd. Opmerkelijk is dat de emoties bijna allemaal naar buiten gericht zijn. Slechts één keer, in citaat 20, wordt een persoonlijke naar binnen gerichte afkeuring gegeven. Een deel van de naar buiten gerichte emoties hadden betrekking op de CP, zij werden uitgedrukt met woorden als “vreemdelingenhaat” en “racisme”. Het verband tussen de CP en racisme werd nogmaals versterkt door de vier keer dat de Anne Frank Stichting benoemd en gewaardeerd werd, in citaten 5, 13, 32 en 25. Het grootste deel van de naar buiten gerichte emotie, zoals in citaten 8, 10 of 21, werd echter toebedeeld aan de “mensen”, “velen”, “buitenlanders” en dergelijke termen, wanneer er gesproken werd over de gevolgen van vreemdelingenhaat.

Emotie werd in dit debat veelvoudig ingezet als reactie op de vreemdelingenhaat die inherent is aan de ideologie van Janmaat en de CP. De Kamerleden legitimeerden hun afkeurende reactie door hun collectieve aversie tegenover het extreemrechtse gedachtegoed zoals geuit door de CP. Dit werd onder invloed van de erfenis van de Tweede Wereldoorlog, versterkt door de Anne Frank Stichting, gelijk getrokken met racisme. Racistische uitlatingen waren op deze gronden moreel verwerpelijk. Daarom kan beargumenteerd worden dat de legitimering voor de afkeuring van Janmaat en zijn partij in dit debat te herleiden is tot Sternbergs *moral bankruptcy story*. Janmaat en de CP werden immers afgekeurd op immoreel gedrag. Concluderend is emotie een belangrijk middel geweest in de afkeuring van Janmaat, de CP, haar ideologie en de vertolking hiervan in de plenaire zaal. Dit blijkt alleen al uit de veelheid aan citaten uit het debat die aanspraak doen op emotie. Toch blijven de Kamerleden overwegend zakelijk door emoties naar buiten te richten, en weinig aanspraak te doen op hun eigen emoties.

Tabel 2: Interpellatie Boekel, 17 mei 1984

Citaat (bijlage 2)	Woorden/verwijzingen	Soort expressie	Verwijst naar	Buiten/binnen gericht
Citaat 1	Geweld tegen vreemdelingen	Connotatie – afkeer op basis van negatieve lading en strafbaarheid	Negatie van intimiteit (afkeer)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 2	Ernstig ongerust	Emotie-woord	Passie (angst)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 3	Antipathie	Emotie-woord	Negatie van intimiteit (afkeer)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 4, 6, 7, 12, 14, 15, 16, 19, 25, 29, 30, 33	Racisme/CP bestrijden	Connotatie - iets afkeuren van en hier actie tegen willen ondernemen	Negatie van intimiteit (afkeer)	Naar buiten gerichte emotie

¹¹⁸ HTK 1983-1984, 4773.

Citaat 5, 13, 32, 35	Verwijzingen naar de Anne Frank Stichting	Connotatie – afkeer op basis van negatieve lading en strafbaarheid	Negatie van intimiteit (afkeer)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 8	Onzeker	Emotie-woord	Passie (angst)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 9, 28	Geweld jegens buitenlanders	Emotie-woord	Passie (woede)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 18, 20	Verderfelijk	Emotie-woord	Negatie van intimiteit (afkeer)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 17	Betreuren	Emotie-woord	Negatie van intimiteit (afkeer)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 21	Angstig	Emotie-woord	Passie (angst)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 22	Diep bezorgd	Emotie-woord	Passie (angst)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 23	Constante aanval	Emotie-woord	Passie (angst)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 24, citaat 26	Vreemdelingenhaat	Connotatie – haat op basis van angst of woede	Passie (angst en woede)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 10	Bedreiging	Emotie-woord	Passie (angst)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 31	Onmacht, wanhoop, woede, agressie	Emotie-woord	Passie (angst) Passie (woede)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 35	Superioriteitsgevoel	Connotatie – afkeer tegen over de <i>out-group</i> op basis van anders-zijn	Negatie van intimiteit (afkeer) en passie (angst)	Naar buiten gerichte emotie

Hoofdstuk 5

De dialoog

*'Uiteindelijk zullen we – in de Tweede Kamer – toch een debat met Janmaat aan moeten gaan. Op die wijze kunnen we zijn ideeën ontmantelen.'*¹¹⁹

5.1 Algemene Beschouwingen 11 oktober 1983

In 1983 veranderde de omgangsstrategie van collega-volksvertegenwoordigers met Janmaat in de plenaire zaal. De Kamerleden waren geschrokken van de verkiezingsoverwinning van de CP bij de gemeenteraadsverkiezingen van 21 september van dat jaar. De CP had zelfs ruim 9% van de stemmen behaald in Almere. De collegae besloten dat de tactiek Janmaat te negeren niet het gewenste resultaat had opgeleverd en dat het tijd was om het gedachtengoed van de CP openlijk aan te vallen en af te keuren.¹²⁰ Zo zei kamerlid Patijn van de PvdA eind september 1983 dat discriminerende of beledigende opmerkingen van de CP 'fel aan de kaak [...] gesteld' moesten worden.¹²¹ De Algemene Politieke Beschouwingen waren hiervoor de perfecte aangelegenheid. Dit debat wordt elk jaar gevoerd om de hoofdlijnen van het regeringsbeleid te bespreken. Vanwege de media-aandacht rond de Beschouwingen is dit een uitgelezen kans voor politici om hun partij te profileren. Voorafgaand aan de Beschouwingen was Janmaat al op de hoogte van de nieuwe benaderingswijze die hij zou genieten.¹²² Dit maakt dit debat een uiterst interessant en relevant voorwerp van analyse om te achterhalen in hoeverre, en op welke manier, Janmaat en collegae haat-emoties in de plenaire zaal tegenover elkaar in zette. Er is gekozen voor een lezing van specifieke secties van de Beschouwingen van 1983; deze heeft betrekking op het beleid rond minderhedenproblematiek. De vraag: hoe werd emotie ingezet in de dialoog over vreemdelingenhaat tussen Janmaat en collega-Kamerleden in de Algemene Politieke Beschouwingen van 1983, staat hierbij centraal.

Janmaat begon zijn betoog met één van de terugkerende thema's van de CP: het incompetenteregeringsbeleid. Hij stelde:

..de economische en sociale situatie in ons land is dermate slecht en de grote partijen hebben zo weinig argumenten ter verdediging van het falende regeringsbeleid dat men koortsachtig zoekt naar schuldigen dan wel zondebokken. Dan behoeven wij niet ver te gaan. Zij zitten hier, in deze Kamer. [...] Het zijn dus niet de minderheden.¹²³

De term "zondebokken" werd, reeds gebleken, regelmatig door collegae Kamerleden ingezet als verwijt aan de CP. Janmaat poogde met de opening van zijn betoog de term van een andere lading te voorzien en hiermee afstand te doen van het racistische imago van zijn partij. Hij vervolgde zijn betoog door de economische situatie in Nederland te verbinden aan 'de grootste uitgavenpost in het regeringsbeleid: het sociale stelsel.'¹²⁴ Hierna was de brug naar het minderhedenbeleid al snel gebouwd. Hij benadrukte dat Nederland, in de eerste instantie op economische gronden, niet in

¹¹⁹ Geciteerd in: De Vetten, *In de ban van goed en fout*, 72.

¹²⁰ Ibidem.

¹²¹ Ibidem.

¹²² Oscar Garschagen en Wio Joustra, 'Met een vieze smaak in de mond', *De Volkskrant*, 1 oktober 1983.

¹²³ *HTK* 1983-1984, 346.

¹²⁴ Ibidem.

staat was om een migratieland te zijn: 'niet omdat wij dit de Marokkanen niet gunnen, maar omdat dit onze eigen, Nederlandse bevolking niet aan kunnen doen.'¹²⁵ In het hierop volgende deel van het betoog ging Janmaat in op de minderhedennota, waarin, de Nederlandse bevolking wederom niet genoeg erkend werd. Hij constateerde dat de multiculturele samenleving voor 'grote spanningen en conflicten' had gezorgd.¹²⁶ Janmaat sloot zijn betoog af door de sfeer die in de plenaire zaal hing ten aanzien van de CP te omschrijven 'Wij wijzen op een [...] opwaardering van onze eigen bevolking. Dat heeft niets te maken met de scheldpartijen van de CP, dat heeft niets te maken met andere verdachtmakingen.'¹²⁷

Mevrouw Brouwer van de CPN had zich kort hiervoor hard uitgesproken: 'De verkiezingen in Almere en het brutaler worden van racistische en fascistische organisaties [...] zijn voor iedere antifascist en antiracist een signaal. Er zal nu radicaal en definitief moeten worden opgetreden.'¹²⁸ Door Almere specifiek te benoemen creëerde Brouwer een duidelijke connectie tussen racisme, fascisme en de overwinning van de CP. Vervolgens stelde ze dat organisaties die dergelijke denkbeelden propageerde verboden moesten worden.¹²⁹ Ook de heer van der Spek van de PSP sprak de CP met een directe verwijzing aan. Na zijn betoog te hebben geopend door een vergelijking te trekken tussen het heden en de jaren in aanloop naar de Tweede Wereldoorlog, stelde hij dat: 'De voorwaarden zijn geschapen voor groepen die openlijk de schuld schuiven op [...] andere mensen. In dat klimaat kan de Centruumpartij beweren dat [...] vooral de buitenlanders de criminaliteit veroorzaken'.¹³⁰ Anderen, zoals Beckers-de Bruijn van de PPR hanteerden een indirectere aanpak. Zo stelde zij dat racisme werd 'gemaakt' en dat bepaalde partijen de angst en haat jegens buitenlanders aanwakkeren, 'dat is ook nu, weer, aan de gang'.¹³¹ Ook Ubels-Veen van de EVP koos voor een dergelijkere benadering door te stellen dat Nederland te maken had met een 'levensgroot probleem [...] namelijk de herleving van openlijk racisme'.¹³² Er was maar één partij waar Janmaat rechtstreeks op reageerde: het CDA. CDA fractievoorzitter De Vries gaf aan zich grote zorgen te maken over de toenemende spanningen in de samenleving. Vervolgens stelde hij:

Deze spanningen kunnen niet worden weggenomen door een gezamenlijke kruistocht van alle antiracistische partijen tegen de Centruumpartij. Een beleid, gericht op het bespreekbaar maken van de problemen en het verminderen van de spanningen, is veel beter. Zo'n beleid zal niet gericht moeten zijn op verslechtering, maar op verbetering van de positie van minderheden. De onlangs verschenen minderhedennota vormt daartoe naar ons oordeel een belangrijke bijdrage.¹³³

Janmaat reageerde met een vraag over de definitie van racisme. In het antwoord dat volgde stelde De Vries dat democratische partijen niet behoren in te spelen op 'racistische gevoelens in de samenleving'.¹³⁴ Hierop antwoorde Janmaat: 'Het is onze taak om te wijzen op de problemen. De grote politieke partijen - dus u niet alleen - hebben die problemen jarenlang verzwegen'.¹³⁵ Deze

¹²⁵ HTK 1983-1984, 347.

¹²⁶ Ibidem.

¹²⁷ Ibidem.

¹²⁸ Ibidem, 338.

¹²⁹ Ibidem.

¹³⁰ Ibidem, 328.

¹³¹ Ibidem, 342.

¹³² Ibidem, 351.

¹³³ Ibidem, 308

¹³⁴ Ibidem.

¹³⁵ Ibidem, 309.

reactie, waarin de grote politieke partijen verdacht worden gemaakt, sluit aan op Janmaat's gepropageerde tweedeling tussen regering en "echte Nederlander".

Tabel 3 toont dat emotie veelvuldig werd ingezet in de dialoog over vreemdelingenhaat in de Algemene Beschouwingen van 1983. Janmaat richtte de emotie in zijn betoog, wederom, op het afkeuren van de regering, dit laten citaten 1, 2, 8 en 9 zien. Hoewel hij de conflicten die de multiculturele samenleving met zich meebracht benoemde, representeerde hij vreemdelingenhaat met name als gevolg van de economische crisis in Nederland. Hiervoor was het falende beleid van de regering verantwoordelijk. Door deze economische benadering van het minderhedenprobleem kon Janmaat wegblijven van een emotionele benadering van vreemdelingenhaat. Hierdoor vormden de grote politieke partijen – het politiek-bestuurlijke establishment – en niet de minderheden de *out-group* in zijn betoog. Dit verklaart mogelijk waarom hij enkel het CDA interrompeerde en niet de kleinere partijen die hem harder aanvielen.

Ook in de aanvallen van de collegae Kamerleden, zo laat tabel 4 zien, was emotie duidelijk aanwezig. Net als in het interpellatiedebat over het CP congres in Boekel richtten de Kamerleden de emotie in hun betoog naar buiten. De CP vormde, zo blijkt bijvoorbeeld uit citaten 5, 10 en 13, de *out-group*. Citaten 14 en 15 tonen dat de partijen en groepen die zich uitspraken tegen racisme samen de *in-group* vormden.

Samenvattend kan gesteld worden dat Janmaat in dit debat opmerkelijk genoeg wegbleef van een emotionele representatie van vreemdelingenhaat. De emotie die wel werd getoond of ingezet richtte zich tot de regering en het belang van de bescherming van de "echte" Nederlander. De reacties van Kamerleden op de vreemdelingenhaat zoals gepresenteerd door Janmaat was juist erg emotioneel geladen. De ernst van vreemdelingenhaat en racisme werd in de plenaire zaal door collegae dan ook sterk benadrukt en Kamerbreed afgekeurd. Hieruit blijkt dat de reacties van Kamerleden op Janmaat en de CP niet alleen voortkwamen uit diens specifieke optreden in de plenaire zaal. De afkeuring van de CP was, zoals hoofdstuk vier aantoonde, namelijk deels gelegen in de wisselwerking tussen de Kamerleden en hun maatschappelijke achterban die zich op zijn zachtst gezegd kritisch uitliet over het politieke bedrijf en de standpunten van de Centrum Partij.

Tabel 3: Janmaat, Algemene Politieke Beschouwingen 1983

Citaat (zie bijlage 3)	Woorden/verwijzingen	Soort expressie	Verwijst naar	Buiten/binnen gericht
Citaat 1	Zondebokken	Connotatie – afkeer op basis van negatieve lading	Negatie van intimiteit (afkeer)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 2	Wantrouwen	Emotie-woord	Passie (angst)	Naar binnen gerichte emotie
Citaat 3	Nederlandse bevolking wordt niet erkend	Emotie-woord	Negatie van intimiteit (afkeer)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 4	Grote spanningen	Connotatie – afkeer op basis van negatieve lading en strafbaarheid	Negatie van intimiteit (afkeer)	Naar buiten gerichte emotie

Citaat 5, 6	Conflicten	Connotatie – afkeer op basis van negatieve lading	Negatie van intimiteit (afkeer)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 7	Bestrijden	Emotie-woord	Passie (woede)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 8	Angst	Emotie-woord	Passie (angst)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 9	Schelpartijen en verdachtmakingen	Connotatie – afkeer op basis van negatieve lading	Negatie van intimiteit (afkeer)	Naar buiten gerichte emotie

Tabel 4: Reactie vreemdelingenhaat Algemene Politieke Beschouwingen 1984/

Citaat	Woorden/verwijzingen	Soort expressie	Verwijst naar	Buiten/binnen gericht
Citaat 1	Grote zorgen	Emotie-woord	Passie (angst)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 1, 3, 4, 6	Spanningen	Emotie-woord	Passie (angst)	Naar binnen gerichte emotie
Citaat 2, 17	Zondebok	Connotatie – afkeer op basis van negatieve lading	Negatie van intimiteit (afkeer)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 5, 10, 13, 15, 16, 19, 20, 21	Racistische politiek/partij/programma	Connotatie – afkeer op basis van negatieve lading en strafbaarheid	Negatie van intimiteit (afkeer)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 11	Superioriteitsgevoel	Connotatie – afkeer tegen over de <i>out-group</i> op basis van anders-zijn	Negatie van intimiteit (afkeer) en passie (angst)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 7	Vrees	Emotie-woord	Passie (angst)	Naar binnen gerichte emotie
Citaat 8, 9, 15	Vreemdelingenhaat/angst en haat jegens vreemdelingen	Connotatie – haat op basis van angst of woede	Passie (angst en woede)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 12	Onzekerheid	Emotie-woord	Passie (angst)	Naar binnen gerichte emotie
Citaat 12	Angst	Emotie-woord	Passie (angst)	Naar binnen gerichte emotie
Citaat 15, 14	Bestrijden	Emotie-woord	Passie (woede)	Naar buiten gerichte emotie
Citaat 18	Gevaarlijk	Connotatie – angst op basis van negatieve lading	Passie (angst)	Naar buiten gerichte emotie

Conclusie

De emotionalisering van het Nederlandse politieke discours blijkt in de historiografie onvoldoende geduid. Onder historici bestaat geen consensus over de aanvang van de cultuuromslag van zakelijk en pragmatisch naar expressief en emotioneel in het nationale politieke bedrijf. Theoretici identificeren zowel de verkiezingen van 2002 als 1994 als mogelijk beginpunt van de emotionalisering. In de wetenschappelijke literatuur is daarnaast tot op heden weinig systematisch onderzoek gedaan naar eerdere perioden. Deze studie is een bijdrage aan beter begrip rond de rol die emotie speelt in de ontwikkeling van de binnenlandse politiek en het vullen van de lacune in dit debat door de focus te verleggen naar het begin van de jaren 80 en het discours rond vreemdelingenhaat. De carrière van Janmaat in de Tweede Kamer, die in 1982 begon, bracht maatschappij-breed de gemoederen in beweging. Zijn representatie van vreemdelingenhaat in het plenaire debat politiseerde en polariseerde de maatschappelijke problematiek, iets wat in de pragmatische en zakelijke parlementaire cultuur van de vroege jaren 80 niet werd gewaardeerd en waar politici uit die tijd zich geen raad mee wisten.

Onderzocht is hier in hoeverre er niet al gesproken kan worden van emotionalisering van de nationale politiek vanaf de representatie van vreemdelingenhaat die Hans Janmaat tijdens de vroege jaren 80 de Tweede Kamer inbracht.

In het derde hoofdstuk stond de representatie van vreemdelingenhaat door Janmaat in de plenaire zaal centraal. Het “naturalisatiedebat” – waarin Janmaat voor een lege zaal sprak – verpakte hij vreemdelingenhaat in de nalatigheid van de staatssecretaris van justitie en de regering met betrekking tot het toelatingsbeleid. Het feit dat de plenaire zaal gedurende Janmaats spreektijd leeg was spreekt boekdelen en is een emotionele reactie op zichzelf. Uit de analyse van de *Handelingen* is gebleken dat afkeer en angst veel voorkomende emoties in het betoog van Janmaat zijn. Afkeer werd ingezet om zijn gevoelens tegenover het huidige politieke systeem te benadrukken maar ook om kwaad te spreken over vermeende criminele minderheden die hij in schrill contrast plaatste met “echte Nederlanders”. Angst kwam naar voren in de zorgen die Janmaat uitdrukte over, wederom, de richting die de regering de Nederlandse samenleving opstuurde. Janmaat richtte zijn emotie hier op de gevestigde orde, desalniettemin komt de representatie van vreemdelingenhaat sterk naar voren.

In hoofdstuk vier is onderzocht hoe de Kamer in het interpellatiedebat reageerde op zowel de geweldpleging bij het CP partijcongres in Boekel in 1984 als Janmaats verwijt aan de regering die zou hebben verzuimd het recht op vrijheid van meningsuiting en vereniging te borgen. Uit het bestuderen van de *Handelingen* is gebleken dat de Kamerleden veelvuldig aanspraak deden op emoties in hun retoriek en argumentatie. De leden richtten hun emotie in dit debat met name naar buiten; de nadruk lag op hun afkeer jegens de CP. Daarnaast werden angst en bezorgdheid over de gevolgen van vreemdelingenhaat, voor de minderheden maar ook voor de Nederlandse samenleving, in dit debat met klem benadrukt.

De dialoog tussen Janmaat en zijn collegae Kamerleden tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen van 1983 is bestudeerd in hoofdstuk vijf. Vreemdelingenhaat, racisme, de xenofobische ideologie kwamen hierbij aan bod. In de analyse is gefocust op Janmaats representatie alsmede de reacties en representaties van collegae. Janmaat representeerde hier vreemdelingenhaat – naar verwachting – als het gevolg van de economische crisis waar Nederland zich in bevond. Het was weer de afkeer tegenover de regering die hij hierbij veelvoudig uitte. De Kamerleden hanteerden in dit debat een nieuwe strategie en openden voor het eerst het vuur op de CP. Zij bespraken, ontleedden en verweten Janmaat zijn ideologie uitgebreid. Ook hier ging het met name over naar buiten gerichte emoties.

Om de hoofdvraag te beantwoorden moet worden afgevraagd wat het achterliggende doel van politici in deze debatten is geweest en welke middelen functioneel en passend geacht werden binnen de geldende politieke cultuur en parlementaire gedragscodes. In deze scriptie is specifiek gefocust op vreemdelingenhaat en daaraan gerelateerde onderwerpen zoals het minderhedenbeleid en migratie. Uit de historische context is gebleken dat er in de jaren 80 een zekere “progressieve consensus” bestond die zich ook in de Tweede Kamer manifesteerde. In het licht van de erfenis van en het collectieve trauma gekoppeld aan de Tweede Wereldoorlog kan worden gesteld dat het voornaamste doel van de politiek in het debat over deze vreemdelingenhaat, zoals bedreven werd door de gevestigde orde – op de CP na –, was dan ook het bestrijden van een heropleving hiervan. De parlementaire cultuur van de jaren 80 was mede hierdoor veelal gericht op een zakelijk debat met een depolitiserende werking van maatschappelijke problematiek. De Kamer fungeerde als een buffer voor de onrust in de samenleving. Emotionele betogen en theatrale optredens werden binnen deze debatcultuur functioneel noch passend geacht. De CP hield er echter andere ideeën op na en wilde breken met deze praktijk. Janmaat wist met het naturalisatiedebat de politieke cultuur te manipuleren. Hoewel het hoogst ongebruikelijk was om spreektijd aan te vragen voor hamerstukken kon hij, ondanks het *cordon sanitaire*, een podium voor zijn partij creëren. Janmaat goot zijn representatie van vreemdelingenhaat in een zakelijke vorm door een feitenrelaas te presenteren. Zo vestigde hij tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen de aandacht op de economische crisis. Met deze insteek conformeerde Janmaat zich opmerkelijk genoeg aan de politieke cultuur. De reactie die hij opwekte, vooral bij kleinere linkse partijen zoals de PPR, PSP en de CPN, maar ook bij de grotere partijen, was vaak emotioneler dan zijn eigen betogen. Hoewel emotie in de algemene politieke cultuur niet als functioneel werd gezien, ontkwamen Janmaat en zijn collegae er blijkbaar niet aan.

De emotionalisering van de politiek wordt gekenmerkt door een grotere hang naar emotie, symboliek, identiteit en persoonlijke beleving. De debatten die in deze scriptie onderzocht zijn tonen expliciet dergelijke emotie en symboliek. Een hogere mate van persoonlijke beleving of identiteit in de plenaire zaal zijn echter niet direct herkenbaar. Uit de hoeveelheid emotie die Janmaat en de Kamerleden naar buiten richtten blijkt dat er met name gesproken werd *over* emotie, en niet *met* emotie. Hierdoor ontstaat er een zekere persoonlijke distantie ten opzichte van het thema vreemdelingenhaat. Deze debatten tonen aan dat Janmaat zich niet in volledigheid hield aan de geldende gedragsnormen van de Tweede Kamer, maar wel degelijk een product van de politieke cultuur van de jaren 80 was. Hoewel hij met zijn representatie van vreemdelingenhaat in de plenaire zaal de gemoederen soms hoog deed oplopen was hij als politicus niet sterk genoeg om emotionele vernieuwing te bewerkstelligen. De naar buitengerichte wijze waarop de gevestigde orde emoties toonde en inzette geeft blijk van een politieke cultuur waarin pragmatisme en zakelijkheid gepast zijn én, ook op emotionele thema's, de boventoon blijven voeren. Dit betekent strikt genomen dat op basis van deze resultaten niet gesteld kan worden dat de ontwikkeling van de emotionalisering van de debatcultuur in de plenaire zaal door Janmaats optreden in de Kamer in gang is gezet.

Door de focus van deze scriptie op een specifieke emotie, politicus en tijd is dit onderzoek niet representatief voor de emotionele impact over de politieke carrière van Janmaat in zijn geheel. Vervolgonderzoek zou meer debatten, gedurende een langere periode van Janmaats Kamerlidmaatschap moeten bestuderen. Daarnaast zou vervolgonderzoek kunnen uitwijzen welke invloed andere politici in de periode tussen Janmaat en Fortuyn hebben gehad op de ontwikkeling van de emotionalisering in de politiek. Wel kan uit de bevindingen in deze scriptie worden gesteld dat Janmaat heeft bijgedragen aan de verandering van de politieke cultuur; hij

brak met traditie en stelde taboes zoals die rond integratiebeleid en de multiculturele samenleving plenair ter discussie.

Vandaag de dag zijn emoties in de politiek nog altijd “in”. Het migratiedebat en de emoties die hiermee samenhangen zijn in een stroomversnelling geraakt en lopen in toenemende mate op. De heilige onschuld wordt nog altijd gespeeld, en het is maar de vraag of politici zich bewust zijn van de gevolgen van hun emoties. Thema’s als integratie, migratiebeleid en de multiculturele samenleving zijn actueler dan ooit, dat heeft de aanloop naar de Provinciale Statenverkiezingen van 20 maart 2019 wel aangetoond. De nationale politiek landschap is zelden zo versplinterd geweest. Tegenstellingen tussen politici en bevolkingsgroepen lijken hiermee alleen maar groter te worden. Het is in dit licht van belang dat wordt gezocht naar een balans tussen emotie en ratio. Een gedegen balans tussen informatie, rede en gevoel die gemeenschappelijke belangen waarborgt en extremistische geluiden tempert.

Literatuurlijst

Primaire bronnen

Documentatiecentrum Nederlandse politieke partijen, *Program van de Centrumpartij* (1982).

Kniesmeijer, Joke/Anne Frank Stichting, *De crisis en de nieuwe zondebok* (Amsterdam 1982).

Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal 1982-1983.

Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal 1982-1983, I.

Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal 1982-1983, II.

Wetenschappelijke literatuur

Aerts, Remieg, 'Emotie in de politiek. Over politieke stijlen in Nederland sinds 1848', in: Carla van Baalen, Willem Breedveld, Jan Willem Brouwer, Peter van Griensven, Jan Ramakers, Ineke Secker (red.), *Jaarboek parlementaire geschiedenis 2003 Emotie in de politiek* (Nijmegen 2003).

Brand, Charlotte, 'De Tweede Kamer en de omgang met Hans Janmaat, politicus in de periferie', in: Jan Willem Brouwer, Peter van der Heiden en Jan Ramakers (red.), *Politiek als passie. Twaalf opmerkelijke naoorlogse Kamerdebatten* (Nijmegen 2007).

Bootsma, Peter, en Carla Hoetink, *Over lijken. Ontoelaatbaar taalgebruik in de Tweede Kamer* (Amsterdam 2006).

Damen, Sofie, *Het cordon sanitaire rond het Vlaams Blok gewikt en gewogen* (Antwerpen 1999).

Dekker, Henk en Darina Malova, en Sander Hoogendoorn 'Nationalism and its explanations', *Political Psychology* 24 (2003) 2, 345-376.

Demmers, Jolle, en Sameer Mehendale, 'Neoliberal xenophobia: the Dutch case.' *Alternatives* 35 (2010) 1, 53-70.

Duyvendak, Jan Willem, *Een eensgezinde, vooruitstrevende natie: Over de mythe van 'de' individualisering en de toekomst van de sociologie* (Amsterdam 2014).

Duyvendak, Jan Willem en Rally Rijkschroeff, 'De bronnen van het integratiebeleid' *Sociologische Gids* 51 (2004), 3-17.

Flor Alicia, Martínez en Usó Juan Esther, *Speech act performance. Theoretical, empirical and methodological issues* (Amsterdam 2010).

Hoetink, Carla, 'Tussen traditie en modernisering. De Tweede Kamer op het breukvlak van de eenentwintigste eeuw', in: Remieg Aerts, Carla van Baalen, Joris Oddens, Diederik Smit en Henk te Velde (red.), *In dit huis. Twee eeuwen Tweede Kamer* (Amsterdam 2015).

Hoetink, Carla, *Macht der gewoonte. Regels en rituelen in de Tweede Kamer na 1945* (Amsterdam 2018).

de Jong, Lammert, *Zo zijn onze manieren. Visies op multiculturaliteit in Nederland* (Amsterdam 2007).

Keltner, Dacher en Jonathan Haidt, 'Social functions of emotions at four levels of analysis' *Cognition & Emotion* 13 (1999) 5.

Koschut, Simon, 'Speaking from the Heart: Emotion Discourse Analysis in International Relations' in: Clément Maéva en E. Sangar (red.), *Researching Emotions in International Relations* (London 2018).

Lodge, Milton en Charles Taber, 'The automaticity of affect for political leaders, groups, and issues: An experimental test of the hot cognition hypothesis' *Political Psychology* 26 (2005) 3.

Mudde, Cas, *The ideology of the extreme right* (Oxford 2000).

Oudenampsen, Merijn, *De conservatieve revolte. Een ideeëngeschiedenis van de Fortuyn-opstand* (Amsterdam 2018).

Pels, Dick, *De geest van Pim. Het gedachtegoed van een politieke dandy* (Amsterdam 2003).

Prins, Karin Simone, *Van 'gastarbeider' tot 'Nederlander': adaptatie van Marokkanen en Turken in Nederland* (Groningen 1996).

Reddy, William, *The navigation of feeling: a framework for the history of emotions* (Cambridge 2001).

Rolls, Edmund, 'On the brain and emotion', *Behavioral and brain sciences* 23 (2000) 2.

de Rooy, Piet, *Ons stipje op de waereldkaart: de politieke cultuur van Nederland in de negentiende en twintigste eeuw* (Amsterdam 2014).

Salmela, Mikko, en Christian von Scheve, 'Emotional roots of right-wing political populism', *Social Science Information* 56 (2017) 4.

Scarantino, Andrea. 'The Philosophy of Emotions and its Impact on Affective Science', in: Lisa Feldman Barret, Michael Lewis en Jeannette Haviland-Jones (red.), *Handbook of emotions* (New York 2016), 3-48.

Scheepers, Peer, Rob Eisinga en Jan Lammers, 'Het electoraat van de Centrum Partij/Centrum Democraten in de periode 1982-1992', *Mens en Maatschappij* 68 (1993) 4.

Sleegers, Fleur, *In debat over Nederland: veranderingen in het discours over de multiculturele samenleving en nationale identiteit* (Amsterdam 2007).

Sternberg, Robert, 'A duplex theory of hate: Development and application to terrorism, massacres, and genocide' *Review of General Psychology* 7 (2003) 3.

Turpijn, Jouke, *Mannen van gezag. De uitvinding van de Tweede Kamer 1848-1888* (Amsterdam 2008).

Turpijn, Jouke, *80's dilemma. Nederland in de jaren 80* (Amsterdam 2011).

Uitermark, Justus, *Dynamics of power in Dutch integration politics. From accommodation to confrontation* (Amsterdam 2012).

te Velde, Henk, *Van regentenmentaliteit tot populisme. Politieke tradities in Nederland* (Amsterdam 2010).

de Vetten, Jan, *In de ban van goed en fout. De bestrijding van de Centrumpartij en de Centrumdemocraten (1980-1998)* (Amsterdam 2016).

de Witte, Hans, *Bestrijding van racisme en rechts-extremisme* (Amsterdam 1997).

Wet- en regelgeving

Nederlandse Grondwet, artikel 1.

Nederlandse Grondwet, artikel 7.

Nederlandse Grondwet, artikel 8.

Niet-wetenschappelijk materiaal

Dikke van Dale, geraadpleegd via <https://uu.vandale.nl/>

Oscar Garschagen en Wio Joustra, 'Met een vieze smaak in de mond', *De Volkskrant*, 1 oktober 1983.

Bijlagen

1: Hoofdstuk 3

Naturalisatiedebat, 23 juni 1982

Lambers-Hacquebard

zaken goed kan volgen en er zo nodig een visie op kan geven.

□

Minister **Smit-Kroes**: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan mevrouw De Boois verzekeren dat niet alleen deze zomer hard wordt gewerkt, maar dat er altijd hard wordt gewerkt op Verkeer en Waterstaat. Wij, de ambtenaren en ik, hebben nu wel een extra stimulans gekregen door haar woorden.

Mevrouw De Boois vroeg hoe het nu precies zit met de aanwijzing van de havens. Alle havens waar zeeschepen komen, zullen over installaties moeten beschikken. De meeste zijn reeds aangewezen. Mevrouw De Boois zei terecht dat de praktijk zich met name concentreert op Rotterdam. De wetswijziging ten behoeve van de naamswijziging zal de Kamer zeer snel bereiken.

De uitnodiging van mevrouw De Boois om in september gezamenlijk te spreken over de samenwerking met VROM en alles daaromheen, neem ik met dank aan.

De heer Blaauw vroeg de toezegging dat met name de wetgeving ter zake in het buitenland zeer goed in het oog zal worden gehouden en dat, als er verschillen worden vastgesteld tussen wat met de mond wordt beleden en in de praktijk wordt gedaan, er ook acties zullen worden ondernomen. Ik zeg hem dat graag toe en ik zal dit met mijn collega van Buitenlandse Zaken opnemen.

De heer Blaauw sprak nog over de Denemarken-vaart. Hoe overtuigd ik ook ben van het sociale probleem dat hij heeft geschilderd en hoe groot het probleem ook is voor dat kleine aantal, ik zie geen kans daar een uitzondering voor te maken daar waar het in het verdrag is vastgelegd. Ik kan hier wel zeggen dat wij zullen bezien of er niet soepel kan worden opgetreden, maar ik doe dat liever niet. Ik heb u net gezegd dat wij zo nodig andere landen op de vingers zullen tikken. Welnu, wij zouden dan met recht door die landen op de vingers getikt kunnen worden. Ik vind dat wij wel naar mogelijkheden moeten zoeken, bij voorbeeld in de sfeer van de WIR-premie of van een Investeringspremie voor de zeescheepvaart, waardoor geen concessie wordt gedaan aan het principe, maar waardoor het voor betrokkenen toch haalbaar wordt om gerust te gaan slapen en zich geen overtreeders te weten.

Mevrouw Lambers heeft nog eens onderschreven dat de verantwoordelijkheid van het rijk op het punt van de havenontvangst en verwerking blijft bestaan. Uit eigen ervaring heeft zij in niet mis te verstane bewoordingen er een aantal beweegredenen aan toegevoegd. Ik deel haar mening volkomen en vandaar dat ik in mijn eerste termijn ook heb gezegd dat wij onze handen niet mogen aftrekken van deze problematiek. Wij blijven een duidelijke verantwoordelijkheid houden.

De schriftelijke tussenstand waarom zij vroeg, zeg ik graag toe.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsontwerp wordt, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van de ontwerpen van (rijks)wet:

Naturalisatie van Alexis, Agatha en 36 anderen (17 689, R 1220);

Naturalisatie van Arshad Mahmud Arif en 20 anderen (17 714);

Naturalisatie van Abdul Rashid en 21 anderen (17 718);

Naturalisatie van Alves de Almeida, Afonso en 25 anderen (17 730, R 1222);

Naturalisatie van Dannaoui, Abdul Latif Abdul Salam en 24 anderen (17 731, R 1223);

Naturalisatie van Budde, Walter en 22 anderen, (17 732);

Naturalisatie van Abdul Haq Sheikh en 23 anderen (17 733);

Naturalisatie van Abid Baig en 23 anderen (17 746);

Naturalisatie van Aaaddi, Mohamed en 25 anderen (17 750);

Naturalisatie van Akerman, Anthony John en 25 anderen (17 751);

Naturalisatie van Ahmed Hussain en 28 anderen (17 752);

Naturalisatie van Andrade, João Manuel en 25 anderen (17 753);

Naturalisatie van Cheong, Si Sang en 26 anderen (17 754);

Naturalisatie van Alves, José Augusto en 19 anderen (17 755);

Naturalisatie van Abdel Aziz Atwa Helmy, Mostafa en 24 anderen (17 756);

Naturalisatie van Almada de Andrade, José en 18 anderen (17 757, R 1224);

Naturalisatie van Artist, Peggy Nursia en 20 anderen (17 758);

Naturalisatie van Alfons, Samuel Pieter en 26 anderen (17 759);

Naturalisatie van Amattaram, Helia en 22 anderen (17 760);

Naturalisatie van Abensits, Daniëlle Denice en 19 anderen (17 761);

Naturalisatie van Abdoelrahman, Rahimen en 19 anderen (17 762);

Naturalisatie van Andrade, Daniel Manuel en 22 anderen (17 772);

Naturalisatie van Auguste, Joan en 21 anderen (17 773, R 1226);

Naturalisatie van Akyuwen, Octovina en 20 anderen (17 774);

Naturalisatie van Chu, Chi-Hwa en 25 anderen (17 776);

Naturalisatie van Baldew, Chittrawatie en 28 anderen (17 810);

Naturalisatie van Akihary, Christiaan Augustinus en 20 anderen (17 811).

De algemene beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Mijnheer de Voorzitter! Het is typerend, als ik met een openingsopmerking mag beginnen – en waarom niet? – dat de Kamer nu leeg is. Als het gaat over Zuid-Afrika, dan weten wij o zo goed hoe het daar moet. Wij kunnen daar de apartheid zelfs helemaal bestrijden. In Nederland weten wij er weinig aan te doen. Nu hier een onderwerp aan de orde komt waarbij grove fouten worden gemaakt en waarbij de Regering onder leiding van de VVD totaal niet weet waarmee zij bezig is dan wel onze samenleving uit haar evenwicht wil halen – ik mag bijna aannemen dat dit bewust gebeurt – blijven natuurlijk de **boosdoeners** weg. 1

De Staatssecretaris had kunnen weten dat de Centrumpartij deze onderwerpen hier van hamerstukken tot discussieonderwerpen zou maken. Wij maken ons **in hoge mate bezorgd** over de Nederlandse samenleving. 2 Wij betwijfelen of het beleid terecht is. Wij gaan dan natuurlijk kijken naar de mensen die erbij komen, want daaruit blijkt het beleid van de Staatssecretaris. De mensen die tot de Nederlandse samenleving worden toegelaten, geven aan in welke richting het regeringsbeleid gaat.

Wij hadden misschien verwacht dat het zou gaan in de richting van de multiculturele samenleving, maar wij hadden nooit verwacht en nog minder gedacht dat het zou gaan in de richting van toelating van **zware criminelen**. Dat kunnen vermoeden is voorbij voor de Staatssecretaris; zij weet het nu zeker. Iedere keer als hier naturalisaties aan de orde zijn, zit de Staatssecretaris hier om aan te horen 3

Janmaat

wat er nu weer is gebeurd. Onze aandacht is natuurlijk overgegaan in een **ernstige mate van bezorgdheid**.^{4, 5} Die **bezorgdheid** heeft ertoe geleid dat de Centruumpartij zich steeds meer is gaan interesseren voor en zich steeds meer op de hoogte is gaan stellen van de gang van zaken bij naturalisaties.

Bij naturalisaties geldt de wet op het Nederlandschap en het ingezetenschap. Ik zal nog eens herhalen wat in artikel I van de Richtlijnen voor naturalisatie staat: 'Voor verlening van het Nederlandschap komen slechts in aanmerking personen tegen wier verblijf voor onbepaalde tijd in Nederland, onderscheidenlijk de Nederlandse Antillen geen bezwaar bestaat en van wie tevens is gebleken dat zij in de Nederlandse of Nederlands-Antilliaanse samenleving zijn ingeburgerd, dan wel voor zoveel betreft echtgenoten (...) en minderjarigen, dat zij naar mag worden verwacht spoedig zullen zijn ingeburgerd.'

Artikel II van de Richtlijnen luidt: 'Het verzoek om verlening van het Nederlandschap wordt afgewezen wanneer er ten aanzien van de verzoeker ernstige vermoedens bestaan dat hij gevaar oplevert voor de openbare orde, de goede zeden, de volksgezondheid of de veiligheid van het Koninkrijk. Het verzoek kan voor het overige slechts worden afgewezen wanneer de verzoeker niet voldoet aan het bepaalde onder I.'

De toelichting op deze artikelen luidt als volgt: 'Naturalisatie is in het algemeen immers een bekrachtiging van een feitelijke situatie: de betrokken vreemdeling is alleen staatsrechtelijk gezien geen Nederlander; in feite is hij reeds ingeburgerd. Hoewel daarvoor geen absoluut geldend criterium kan worden gegeven, kan toch vrij nauwkeurig worden omschreven wanneer een verzoeker als ingeburgerd kan worden beschouwd.

Allereerst kan worden genoemd een redelijke mate van kennis van de Nederlandse taal en, wat betreft verzoekers die in de Nederlandse Antillen zijn gevestigd, kennis van de taal die naast het Nederlands op het eiland van inwoning wordt gesproken. Spreekt en verstaat iemand niet de taal van zijn omgeving, dan kan inburgering niet of nauwelijks tot stand komen.

Bovendien moet verzoeker zich in de Nederlandse, of Nederlands-Antilliaanse gemeenschap hebben doen opnemen. Heeft hij uitsluitend omgang met andere vreemdelingen dan kan daarvan niet worden gesproken.'

Deze zaken dient de Staatssecretaris als richtlijn bij de naturalisaties te hanteren. De Centruumpartij heeft de eerste keer verzocht de dossiers door ons nog bestudeerd moesten worden. Dat gebeurde in oktober van het vorige jaar. De voorzitter van de vaste Commissie voor de Naturalisaties, mevrouw Haas-Berger van de PvdA, had daarop het volgende antwoord. Op deze manier is zij bang dat de indruk zou worden gewekt, dat buitenlanders zo maar tot Nederlander zouden kunnen worden verklaard. De werkelijkheid was dat hieraan een tijdrovende en uiterst zorgvuldige procedure vooraf gaat. Dat is dan dus de eerste maal dat de voorzitter van de naturalisatiecommissie onwaarheid spreekt.

(In het voorgaande is een door de Voorzitter niet toelaatbaar geacht woord door de spreker terug genomen.)

In de Eerste Kamer is namelijk door mevrouw Leyten gevraagd of dit zo gaat. Zij heeft er wel aan toegevoegd dat Janmaat slechts één geval van een zware crimineel had aangegeven. Ik zal echter niet alle gevallen herhalen – men kan dit in de Handelingen nalezen – die de vorige keer, op 22 december jongstleden, in strijd met de richtlijnen zijn aangenomen.

Dit heeft vervolgens geleid tot vragen van leden van de Eerste Kamer. De Staatssecretaris heeft daarop geantwoord, dat de richtlijnen die zij heeft genoemd bekrachtigd moeten worden. Dat wil zeggen: zij heeft de richtlijnen volledig onderschreven. Zij heeft eraan toegevoegd, dat eigenlijk het accent eveneens ligt op het afstand nemen van de nationaliteit van de andere staat, waarvan de vreemdeling mogelijk de nationaliteit nog bezit. Zij heeft ook toegevoegd dat er bovendien ten aanzien van de openbare orde en de veiligheid van de Staat, ernstige vermoedens moeten bestaan dat iemand een gevaar voor ons kan opleveren.

Nu staat in de toelichting op artikel II het volgende. 'Ernstige vermoedens dat iemand gevaar oplevert voor de openbare orde, de goede zeden, de volksgezondheid of de veiligheid van het Koninkrijk zijn er uiteraard, wanneer een verzoeker ter zake van een ernstig delict is veroordeeld en hij de daarvoor opgelegde straf ondergaat of kort te voren heeft ondergaan, dan wel wanneer een strafvervolgung tegen hem wordt ingesteld.'

Dat zijn dus ernstige vermoedens.

Deze vermoedens kunnen echter ook gebaseerd zijn op daden waarvoor nog geen wettig bewijs is geleverd. Een onderzoek dat nog gaande is, kan volgens deze richtlijnen, die de Staatssecretaris van harte onderschrijft, naturalisatie tegenhouden.

Dit alles gebeurt hier niet. Er zijn ernstige schendingen van deze richtlijnen. Dat kan omdat iedere wet tot naturalisatie een aparte wet is. Dan is het een goede zaak en ook de plicht van de Kamer, in elk geval van één der partijen, om te constateren dat de Regering die richtlijnen naast zich neerlegt en verwaarloost. Daaraan zouden wij graag een einde maken.

Ter staving van die richtlijnen zouden wij graag zien, dat er een soort staatsexamen wordt afgenomen ter verkrijging van het Nederlandschap. Zo'n examen is overigens volledig in overeenstemming met het handvest van de Verenigde Naties, want daarin staat dat ieder volk en iedere staat zelf zijn manier van voortbestaan en zijn zelfbeschikking hoe dit moet gebeuren, mag regelen.

Wij zouden daarom willen zien dat de Nederlandse taal wordt beheerst, in woord en geschrift, op bij voorbeeld MAVO-niveau. Wij zouden verder van de verzoeker willen vragen inzicht in en kennis van de hoofdlijnen van het Nederlandse recht en het Nederlandse wetstelsysteem en voorts kennis van het Nederlandse politiek-democratische systeem. Als bijkomende eis zou moeten gelden dat men toch in ieder geval in staat zou moeten zijn in eigen onderhoud te voorzien. De termijn van legaal verblijf – ook daarmee wordt de hand gelicht; de Staatssecretaris is daarop in de Eerste Kamer geweest – kan, wat ons betreft, vijf jaar blijven, zij het onder de navolgende voorwaarde. Als iemand gestraft is door de strafrechter en voor een misdrijf gevangenisstraf opgelegd heeft gekregen, willen wij deze termijn verlengd zien tot 10 jaar plus tien maal de periode van de opgelegde vrijheidsstraf.

Mijnheer de Voorzitter! U heeft zoëven de wetsvoorstellen opgenoemd, waarmee een aantal personen voor naturalisatie worden voorgedragen. Ik heb deze wetsvoorstellen en de dossiers zo goed mogelijk bestudeerd. Voordat ik deze wetsvoorstellen stuk voor stuk behandel, wil ik nu enkele algemene opmerkingen erover maken.

In de eerste plaats merk ik op dat bij sommige wetsvoorstellen de dossiers volledig ontbreken. Bij navraag blijkt

Janmaat

dat dit het geval zou kunnen zijn als het Nederlanders betreft die, om mij niet bekende redenen, hun Nederlanderschap hebben verloren en die toch redelijk zijn blijven functioneren in ons systeem, zodat er voldoende bekend is. De vraag blijft toch, of je dan dossiers moet weglaten, maar ik wil de Staatssecretaris te dien aanzien best het voordeel van de twijfel geven.

Dit voordeel van de twijfel geef ik niet, als het buitenlanders betreft uit verscheidene Europese en Afrikaanse landen. Ook daarvan was geen enkel gegeven aanwezig. Naar mijn idee is dit niet terecht, want als dit niet hoeft, dan vraag ik mij af, waarom bij die andere wetsvoorstellen soms zeer bezwarende dossiers worden neergelegd. Ik krijg dan het idee – misschien is dit volledig ten onrechte – dat de ontbrekende dossiers nog bezwarender zouden zijn.

In de tweede plaats zijn sommige dossiers onvolledig. Het Ministerie van Justitie verstrekt via de Justitiële Documentatiedienst gegevens. Deze gegevens zijn soms wel en soms niet per wetsvoorstel aanwezig en af en toe ook soms wel of soms niet aanwezig per wetsontwerp. Als bij voorbeeld 20 mensen moeten worden genaturaliseerd, zijn van 15 personen wel en van 5 personen geen gegevens aanwezig. Als er bij die 15 dan zeer twijfelachtige gevallen zitten, krijg ik opnieuw de indruk dat de ontbrekende documentatie misschien nog bezwaarlijker is.

In de derde plaats vind ik het een nadeel dat de aanwezige gegevens vrij oud zijn en meestal dateren van twee tot drie jaar geleden. Dit lijkt geen bezwaar als het mensen betreft die zich in onze maatschappij – afgezien van de vraag, hoe men die maatschappij wil zien – hebben aangepast. Maar als het mensen betreft die veroordeeld zijn wegens delicten, komt het mij voor dat een dossier dat drie jaar oud is, een hiaat vertoont. Als zo iemand inderdaad zijn leven heeft gebeterd, zou dit moeten blijken uit gegevens die onlangs zijn vrijgekomen en niet uit gegevens die stammen uit 1981, indien zo'n iemand in 1980 – ik loop nu vooruit op mijn verdere betoog – tot 8 maanden gevangenisstraf is veroordeeld. Mij interesseert het dan in hoge mate of zo iemand echt zijn leven heeft verbeterd in de periode tussen 1981 en 1983.

Een volgende algemene opmerking is, dat er totaal verschillende termen

worden gehanteerd, bij voorbeeld met betrekking tot de kennis van de Nederlandse taal. Door verschillende mensen die ermee te maken hebben worden zoveel woorden gebruikt, – ik noem nu officieren van justitie, hoofdcommissarissen van politie – dat eigenlijk nauwelijks meer blijkt of men de taal nu beheerst, nog afgezien van het feit dat er dikwijls totaal tegenstrijdig over wordt gesproken of geschreven. Wanneer ik lees dat een hoofdcommissaris in november 1981 zegt, dat iemand de Nederlandse taal goed beheerst en de officier van justitie zegt twee maanden tevoren dat een gesprek in het Nederlands niet te voeren valt en zo iemand is dan al jaren in Nederland, dan spreken ze elkaar tegen.

Dit valt vooral op bij de Rotterdamse officier van justitie De Saint Aulaire. Met alle respect, maar ik weet niet meer welke waarde ik moet hechten aan de opmerkingen van die man. Als hij zegt: mij zijn geen feiten bekend die duiden op enig bezwaar voor naturalisatie, en je slaat vervolgens het dossier open dan rijzen je de haren te berge.

Ik vind dat een gemis. Het lijkt mij toe, dat zo'n officier van justitie voorafgaand aan het gesprek, zo'n dossier moet doornemen. Ik ken de gang van zaken niet, maar gezien zijn functie lijkt het mij toe dat die man het afsluitend gesprek en advies zou moeten geven. Uit zijn opmerkingen moet in ieder geval blijken dat hij de rest van het dossier kent. Hij moet daar met argumenten op ingaan en het al dan niet ontkrachten.

Een volgende opmerking betreft de motivatie om Nederlander te worden. Ik vind – dat had u van mij ook wel verwacht – dat die er moet zijn. Mensen die hier komen, die Nederland zo aanspreekt dat zij ons land willen verrijken met hun Nederlanderschap, moeten ook aangeven waarom zij dat vinden. Veelal lees ik tussen de regels door, maar soms wordt het ook direct gezegd, dat men Nederlander wil worden vanwege de lage strafmaat of de goede sociale voorzieningen. Ik wil die motivatie om Nederlander te worden ter discussie stellen.

Wanneer het mensen betreft die in aanraking zijn gekomen met de strafrechter, zou ik graag zien dat het delict wordt omschreven. In veel gevallen gebeurt dit ook. Er staat dan: diefstal al dan niet gepaard gaande met vernieling, al dan niet gepaard gaande met geweld. Wat ik irritant vind, is dat er soms op eens staat: deze man heeft een veroordeling

gekregen wegens overtreding van artikel 30 WVV. Gezien die vorige omschrijving denk ik dan dat dit wel niet zo veel zal zijn. Maar als ik het ga opzoeken, blijkt dit artikel in te houden: doorrijden na een ongeval met dodelijke afloop dan wel ernstig lichamelijk letsel. Ik vind dergelijke zaken schrijnend. Zelfs als wie dan ook vindt dat zo iemand desondanks in Nederland misschien een toekomst zou kunnen opbouwen, moeten wij eerlijk voor die feiten uitkomen en ze niet proberen te verdoezelen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ga nu over tot de behandeling per wetsvoorstel. Ik begin met het wetsvoorstel 17 714 Naturalisatie van Arshad Mahmud Arif en 20 anderen. Van deze mensen, die naturalisatie hebben aangevraagd, spreken er twee totaal geen Nederlands, waarvan 1 reeds 10 jaar in Nederland verblijft. Dat is zonder meer in strijd met uw richtlijnen. Een ander geval is veroordeeld in 1972 en in 1976 wegens vermogensdelicten. In 1976 eveneens wegens ernstige lichamelijke mishandeling.

Bedoelde persoon is niet gemotiveerd om het Nederlanderschap aan te vragen. Het zal de Staatssecretaris toch niet verbazen, dat de officier van justitie haar ontraadt dat soort mensen ter naturalisatie voor te dragen. Ik wil graag van de Staatssecretaris vernemen waarom zij dat toch doet.

Ik wijs voorts op wetsontwerp 17 710 inzake naturalisatie van Abdul Rashid en 21 anderen. Eén van de aanvragers is pas in 1979, weliswaar legaal, naar Nederland gekomen. Een ander is korte tijd daarna gekomen. De officier van justitie heeft aanhouding gevraagd, omdat niet de volgens de wet gestelde termijn van vijf jaar was volgemaakt.

Bij een andere aanvrager was er sprake van een schijnhuwelijk. Daarmee wilde hij proberen het Nederlanderschap te verkrijgen. Het lijkt erop dat het ook zal lukken. De rijkspolitie heeft al een afwijzing gedaan, maar het is niet duidelijk of haar argument voldoende is. Wij zullen het straks weten.

Een ander is veroordeeld wegens rijden onder invloed. Deze persoon heeft nooit gewerkt, hij heeft een uitkering en is ook weer niet gemotiveerd. Het zal de Staatssecretaris toch niet verbazen dat de officier van justitie een afwijzing doet.

Bij een ander geval wil de echtgenote van de aanvrager onder geen voorwaarde Nederlandse worden. Men kan zich dan toch afvragen, ook

Janmaat

gezien de richtlijn dat iemand de banden met zijn voormalig moederland verbroken moet hebben, of er sprake is van ingeburgerd zijn. Misschien houden wij er ten aanzien van een motivatie voor het Nederlandschap de mening op na, dat het niets moet uitmaken of het Nederlandschap ten koste gaat van een huwelijk dat ginds is gesloten.

Een ander geval betreft een persoon die twee schijnhuwelijken op zijn naam heeft. Deze persoon is uitgewezen geweest en is daarna weer teruggekomen. Dat schijnt in Nederland gemakkelijk te kunnen. Het is dan toch te gek, dat zo iemans als beloning het Nederlandschap wordt aangereikt.

De Rotterdamse politie heeft één keer geconstateerd dat de man totaal niet was geïnteresseerd in het verkrijgen van het Nederlandschap.

Weer een ander, die natuurlijk geen Nederlander is, spreekt geen Nederlands, wil dat niet en wil hier ook niet werken. Ook met betrekking tot deze persoon heeft de officier van justitie geadviseerd de aanvraag nog enige tijd aan te houden. Het lijkt mij dat wij een dergelijk advies zouden moeten opvolgen.

Ik wijs voorts op wetsontwerp 17 730. De desbetreffende 26 mensen wonen op de Nederlandse Antillen. Twaalf daarvan spreken geen Nederlands. Twee ervan spreken geen Papiament en naturalisatie is dan in strijd met de richtlijnen.

Ik wijs voorts op wetsontwerp 17 731 inzake de naturalisatie van Dannaoui en 24 anderen. Zeventien kandidaten spreken geen Nederlands, drie spreken geen Papiament, één is totaal niet ingeburgerd en hij zal ook niet ingeburgerd raken. Ook dit wetsvoorstel valt dus buiten de richtlijnen.

Ik wijs voorts op wetsvoorstel 17 732 inzake de naturalisatie van Budde en 22 anderen. Twee aanvragers spreken totaal geen Nederlands. Ten aanzien van een andere aanvrager wijs ik erop dat zijn vrouw en kinderen hier niet wonen, hier niet naar toe willen komen en hier niet genaturaliseerd willen worden. Het is dan wel de vraag of wij echt verstandig doen aan naturalisatie als wij ook op willen komen voor het levensgeluk van minderheden. Wij zouden met naturalisatie een moeilijke situatie voor de desbetreffende mensen creëren.

Een volgend wetsvoorstel betreft de naturalisatie van Abdul Haq en 23 anderen. Eén van de aanvragers

spreekt onvoldoende Nederlands, is gepakt voor het smokkelen van 250 kg hasjiesj en heeft de vermogensbelasting ontdoken. De officier van justitie denkt nog dat zo iemand zich tot een goed Nederlander zal ontwikkelen. Mij vraag aan de Staatssecretaris is dan wel, hoe zij een goed Nederlander ziet. Wordt hiermee aangegeven welke richting onze samenleving opgaat?

Een andere aanvrager is onverschillig en stelt geen belang in naturalisatie. Moeten wij hem dan het Nederlandschap geven?

Een andere aanvrager is veroordeeld wegens diverse vechtpartijen in een café. In zo'n geval zijn wij ervoor dat zo iemand hier een langere tijd moet zijn dan de tijd die thans bij de wet is gesteld.

Dit is ook mogelijk volgens de richtlijnen. Het minimum is namelijk vijf jaar. Wij vinden dan 10 jaar plus tien keer de strafperiode – als dit twee weken is, komt dat dus neer op 20 weken – een goede periode. Zo iemand moet wel de gelegenheid krijgen om beterschap te tonen en te laten zien dat hij bereid is om zich als goed Nederlander in de normale uitleg van het woord te gedragen.

Met betrekking tot wetsvoorstel 17 746 Abid Baig en 23 anderen: één van de mensen heeft enkele van zijn vrouwen verstoten en relaties aangeknoopt met Nederlandse. Dit zijn culturele zaken die in strijd zijn met onze samenleving. Dan kan je toch niet praten van inburgeren. Een volgend geval: daarvan willen de ouders niet, maar heel jonge kinderen wel genaturaliseerd worden. Dit duidt er toch op dat die ouders misschien wel denken dat hun kinderen in Nederland beter af zijn dan in het land van herkomst. Dit zou dan toch niet alleen voor de kinderen gelden!

De volgende aanvrager leeft in echtscheiding. Nu komt dit in Nederland meer voor. De vraag is – ik heb dit in de stukken niet kunnen vinden – of dit een schijnhuwelijk is geweest. De man in kwestie heeft echter vele misdrijven gepleegd: diefstal met en zonder vernieling, banden doorsnijden en het rijden onder invloed. Dit is allemaal in 1981 gebeurd. Dit lijkt mij een ernstig vermoeden dat wij die aanvraag nog maar eventjes moeten aanhouden om te kijken of hij inderdaad dit gedrag continueert dan wel toch een ander gedragspatroon gaat vertonen. Het veelvuldig in aanraking komen met politie en een lijst van veroordelingen zouden ons in dit opzicht toch voorzichtig moeten doen zijn.

Ook de volgende die ik hier noem uit dit wetsvoorstel is in aanraking geweest met politie en justitie ook wegens mishandeling en rijden onder invloed. In twee gevallen willen de echtgenotes van de verzoekers niet genaturaliseerd worden. Ik heb al gezegd: dan lijkt inburgeren moeilijk.

Een volgende heeft nog nauwe banden met het moederland. Hij heeft daar vermogens – hoe groot die dan ook zijn – en stuurt daar regelmatig ook nog geld heen. Dit lijkt natuurlijk te duiden op die banden. Daar komt bij dat de man heel slecht Nederlands spreekt.

Het volgende wetsvoorstel 17 750 Aãaddi en 25 anderen. Eén daarvan is in 1980 veroordeeld wegens vernielingen. Een volgende heeft geen inkomen en vertelt leugens aan de hoofdcommissaris van politie. Die hoofdcommissaris zegt: afwijzen! Een ander 'loopt' weer in de sociale voorzieningen en geeft dit op als reden om genaturaliseerd te worden. Weer een volgende maakt volgens het rapport een betrouwbare indruk, maar hij heeft in 1981 meerdere diefstallen gepleegd. Nu lijkt het mij dat een dief, als hij een betrouwbare indruk maakt, des te beter zijn werk kan uitvoeren. Ik zou dit echter graag erbij hebben gelezen van de officier van justitie. Als ik alleen maar lees dat die man een betrouwbare indruk maakt, dan denk ik: die man lijkt niet, maar is betrouwbaar. Een volgende spreekt geen Nederlands en is gepakt voor stropen.

Het is jammer dat het CDA verstek laat gaan. Wij wisten dit echter al, want de heer Gualthérie van Weezel heeft op aandrang van de Partij van de Arbeid, voor zover ik vernomen heb, zijn spreektijd teruggenomen. Van een volgende zegt de officier van justitie dat hem geen feiten bekend zijn waarom die man zich niet als goed Nederlander zou kunnen gedragen. Dan lijkt dit toch in strijd met de feiten, als zo iemand in 1980 acht maanden gevangenisstraf heeft gekregen wegens ontucht, langdurige ontucht met minderjarig stiefkind. Daar komt bij dat de man geen Nederlands spreekt.

Mijnheer de Voorzitter! Vindt de Staatssecretaris echt naar eer en geweten dat dit inburgeren is?

Een laatste geval van dit wetsvoorstel wijst de officier van justitie af, omdat iemand de Nederlandse taal niet kent en die onder geen voorwaarde wil leren.

Ik kom toe aan wetsontwerp 17 751, naturalisatie van Akerman en 25 anderen. Ten tijde van het opmaken

Janmaat

van het dossier was het vonnis in verband met een diefstal, gepleegd in 1981, nog niet uitgevoerd. Volgens de richtlijnen zou de Staatssecretaris dat voorstel moeten afwijzen. De officier van justitie doet dat in ieder geval.

In een volgend geval spreekt de man slecht Nederlands. Opnieuw zegt de officier van justitie dat hij niets weet wat naturalisatie in de weg kan staan. De gemeentepolitie weet echter meer. De man is verdacht van poging tot moord met voorbedachten rade. Het proces was op het moment dat ik het dossier kreeg, niet afgesloten. En als dat dossier dan al twee jaar oud is, lijkt het mij verstandig om daar op zijn minst bij te zeggen of het blijft bij verdenking of dat betrokkene is veroordeeld. Dat zijn toch vragen die de Staatssecretaris zou moeten beantwoorden. Wellicht kan zij dat nu doen.

Een volgende is verdacht van vernieling en veroordeeld tot drie weken wegens ontucht met een minderjarig kind. Ook in dit geval zijn de officier van justitie geen feiten bekend die naturalisatie zouden kunnen tegenhouden. Een echtgenote die in dit wetsvoorstel wordt genoemd, wil niet genaturaliseerd worden.

In een volgend geval spreken twee mensen geen Nederlands, van wie één het niet wil leren en ook in dat geval wijst de officier van justitie natuurlijk naturalisatie af.

Ik kom toe aan wetsontwerp 17 752: naturalisatie van Ahmed Hussain en 28 anderen. Ik ben er niet zeker van dat ik die namen goed uitspreek. Een van de mensen heeft geen werk. Hij wil ook niet werken en 'loopt' altijd in de sociale voorzieningen. De officier van justitie laat het open.

Een volgende is niet ingeburgerd. Drie mensen spreken geen Nederlands. Een volgende is in aanraking gekomen met politie en justitie vanwege het overtreden van de Opiumwet en de Vuurwapenwet.

(Na deze zin is door de spreker een zin teruggenomen, die door de Voorzitter niet toelaatbaar werd geacht).

Dat vind ik ernstig. Ik wil niet zeggen dat alle mensen hetzelfde zijn, maar de consequenties daarvan kunnen ernstig zijn en dat zien wij soms.

In een volgend geval wil de echtgenote niet genaturaliseerd worden. De officier van justitie raadt afwijzing aan.

In een volgend geval zegt de hoofdcommissaris van politie natuurlijk opnieuw dat de naturalisatie moet worden afgewezen. Hierbij is nl.

sprake van valse voorwendsels, terwijl wordt gelogen tijdens het afleggen van verklaringen. Dat schijnt voor de Staatssecretaris allemaal geen bezwaar te zijn en nog minder voor de ambtenaren die dit voorbereiden, want in de Kamer wordt hier niet op gelet.

In een volgend geval wil de gehuwde vrouw niet overkomen. Naturalisatie houdt dus echtscheiding in. Als die man dan zo nodig hierheen wil komen, laat hij dan eerst gaan scheiden.

Van de laatste persoon van dit wetsvoorstel zegt de hoofdcommissaris van politie dat de aanvraag van de man moet worden afgewezen, omdat hij niet is ingeburgerd en geen Nederlands spreekt, wat een goede communicatie in de weg staat.

Ik kom toe aan wetsontwerp 17 753: naturalisatie van Andrade en 25 anderen. Iemand is veroordeeld wegens mishandelingen in 1977 gepleegd. Een volgende heeft geen werk sinds 1974. Het motief voor de naturalisatie is gelegen in de sociale voorzieningen. Hij zegt nog dat hij het anders niet zou doen. De man is tenminste eerlijk.

Weer een ander is in aanraking geweest met politie en justitie in verband met de Vleeskeuringswet. Hij heeft deze wet veelvuldig overtreden. De volgende heeft in maart 1977 diefstal met geweld gepleegd. Weer een ander heeft de Omroepwet overtreden en twee gevallen zijn blijvend armlastig. Hun motief tot naturalisatie is opnieuw de sociale wetgeving.

Ik ga nu over naar de behandeling van het wetsontwerp Naturalisatie van Cheong, Si Sang en 26 anderen (17 754). In 1976 heeft een van de aanvragers twee veroordelingen te pakken gekregen, waaronder een voor rijden onder invloed. De officier van justitie onthoudt zich van een advies. Dat lijkt mij eigenlijk afwijzend. Van een volgend geval is de officier van justitie niets bekend. De man heeft echter in 1976 zes weken gevangenisstraf gehad op grond van artikel 302, namelijk zware mishandeling en doorrijden na een ongeval. In 1979 heeft de volgende drie dagen veroordeling gekregen op grond van artikel 30 WVV. Dat artikel betreft het doorrijden na een ongeval met dodelijke afloop, dan wel ernstig lichamelijk letsel. Dat is geen inburgeren. Wij moeten dat naar mijn mening niet zo gemakkelijk opnemen, maar die mening zullen veel mensen hebben.

Weer een volgende heeft in 1976 geprobeerd met een vals paspoort een hele tijd in Nederland te blijven. Daarna heeft hij diefstal gepleegd en artikel 231 WvB overtreden. Ik weet echter niet wat dat is. De officier van justitie geeft een gunstig advies. Als de officier van justitie zo'n gunstig advies geeft, wil ik graag weten waarop hij dat baseert. Ik wil niet zeggen dat een officier van justitie altijd moet vinden wat wij vinden, maar dan wil ik wel lezen waarom de officier van justitie denkt dat dergelijke gevallen niet meer voor zullen komen en zo iemand in de toekomst anders zal handelen. Dat blijkt nooit uit de stukken. Naar mijn mening blijkt uit de stukken alleen maar dat hij het niet weet. Een volgende heeft een aantal diefstallen gepleegd en spreekt geen Nederlands.

Ik kom toe aan het wetsontwerp Naturalisatie van Alves, José Augusto en 19 anderen (17 755). In één geval spreekt iemand geen Nederlands. De hoofdcommissaris van politie zegt dat hij geen Nederlands spreekt en de officier van justitie zegt dat hij goed Nederlands spreekt. Tussen het vaststellen van deze twee meningen zit een tijdsverschil van twee maanden. Het lijkt mij aardig om uit te zoeken wie van de twee gelijk heeft, want wat moet men op den duur van een dossier geloven en ik zal er misschien nog vele moeten doornemen. Een ander spreekt geen Nederlands en wil dat ook niet leren. De officier van justitie heeft daaraan geen conclusie verbonden, maar dat doet hij zoveel keren wel dat ik mij erover verbaas dat het nu achterwege blijft.

Ik vind dat de richtlijnen voor naturalisatie dit ook zouden moeten aangeven. Als men zegt dat de aanvragers van naturalisatie Nederlands moeten spreken, moet men aangeven in directe begrippen hoe zij Nederlands spreken en wat daarvan de consequenties zijn. Iedereen handelt maar naar eigen bevindingen. In dat geval maakt het veel uit of een Rotterdamse dan wel Amsterdamse officier van justitie wat zegt. Het ontbreken van deze richtlijnen lijkt mij voor de rechtsgelijkheid geen goede zaak. Ik zal geen insinuaties maken, maar er is er ook een bij die de Vuurwapenwet heeft overtreden. Het is maar dat wij het weten.

Van de voorgedragen in het volgende wetsvoorstel, Naturalisatie van Abdel Aziz Atwa Helmy, Mostafa en 24 anderen, spreken vier aanvragers geen Nederlands. Een andere heeft 800 gulden boete gekregen vanwege

Janmaat

overtreding van artikel 26 lid 2 van het Wegen-verkeersreglement. Hij spreekt ook slecht Nederlands. Een volgende heeft de Warenwet overtreden in 1976. De officier van justitie is van mening dat met deze man een gesprek in het Nederlands goed te voeren is. De hoofdcommissaris van politie zegt dat hij het gesprek niet in het Nederlands kon voeren. Hij heeft daarom in het Engels met de aanvrager gesproken. Wat moet ik nu geloven? Spreekt zo iemand nu Nederlands of niet? Ik kom er niet uit.

In een ander geval wil de man niet scheiden en woont de vrouw in Tsjechoslowakije. Dat brengt menselijke ellende met zich, want waar men in de wereld ook woont, scheiden is nergens een sinecure. Als dit soort mensen wil scheiden, worden zij sowieso een tijd lang onevenwichtig. Na naturalisatie worden zij dat in Nederland.

Dit komt nog een paar keer voor. Het gezin blijft wonen op een eiland aan de andere kant van de wereld. Ik zal mijn betoog een beetje inkorten, want de gevallen lijken een beetje op elkaar. De Staatssecretaris heeft reeds voldoende voorbeelden om uit te zoeken wat de richtlijnen precies zijn en om te bekijken of die veranderd zouden kunnen worden.

Ik kom nu te spreken over de naturalisatie van Almada de Andrade, José en 18 anderen (17 757, R 1224). Elf mensen spreken geen Nederlands, twee spreken geen papiamento. Zelfs al is het op de Antillen, in de richtlijnen wordt gezegd dat de mensen beide talen moeten beheersen.

Er zijn geen dossiers beschikbaar over wetsontwerp 17 758. Er zijn alleen gegevens van de documentatiedienst van het Ministerie van Justitie. Ik moet nu dus summier blijven, maar desondanks zit hier het klapstuk van vanmiddag. Er is er één veroordeeld wegens het overtreden van artikel 141 van het Wetboek van Strafrecht. Een ander heeft vier maanden gevangenisstraf gekregen wegens het plegen van diefstallen. De volgende heeft valsheid in geschrifte gepleegd. De man is in 1972 veroordeeld tot acht weken gevangenisstraf wegens het plegen van zes diefstallen. In 1975 heeft hij diefstal met geweld gepleegd. Hij heeft drie jaren gevangenisstraf gehad vanwege zijn betrokkenheid bij acties tot mogelijke gijzeling van Hare Majesteit. Als dat soort mensen Nederlander moet worden, krijg je de indruk dat de Regering een republiek wil.

(Na deze zin is een door de Voorzitter ontoelaatbaar geacht gedeelte geschrapt.)

Een volgende heeft in 1981 vernielingen aangericht. De laatsten in dit wetsvoorstel, waarover ik iets te vertellen heb, zijn volgens de officier van justitie min of meer regelmatig in aanraking met de Nederlandse strafwet geweest. Ik zou graag vernemen wat de reactie van de Staatssecretaris is.

Er zijn geen dossiers aanwezig ter zake van wetsontwerp 17 760. Het betreft geen Nederlanders, maar mensen uit Suriname – mij was niet bekend of die in Nederland zijn geboren – en een aantal mensen uit China, waarvan de geboorteplaats in ieder geval niet in Nederland ligt. Het lijkt mij dat hiervan dossiers aanwezig behoren te zijn.

Met betrekking tot wetsvoorstel 17 761 zijn ook geen gegevens aanwezig. Met betrekking tot wetsvoorstel 17 772 zijn de gegevens over de Nederlandse taal volstrekt onduidelijk. Eén van de mensen heeft aanranding gepleegd en is geen Nederlander. De officier van justitie voelt niets voor naturalisatie. In twee gevallen wordt er geen of gebrekkig Nederlands gesproken. In een ander geval wordt de aanvrager verdacht van het plegen van vernieling en van het bedreigen van iemand. In de richtlijnen staat dat dit een ernstig vermoeden is. Een volgende is veroordeeld wegens handel in verdovende middelen in Noorwegen. Hij komt naar Nederland met als motivatie: de sociale voorzieningen.

Met betrekking tot wetsvoorstel 17 773, merk ik op dat dit mensen uit de Nederlandse Antillen zijn. Daarvan spreken er 17 geen Nederlands, één spreekt geen Papiamento en de volgende is niet ingeburgerd. Dat waren 21 anderen.

Wetsontwerp 17 774, Akyuwen en 20 anderen. Daarvan zijn weer geen dossiers aanwezig, alleen de formulieren van de documentatiedienst van het Ministerie van Justitie. Een geval is veroordeeld wegens mishandeling, een volgende wegens openlijk geweld, verkrachting en bedreiging, een volgende wegens meerdere diefstallen, weer een volgens wegens overtreding van de artikelen 310, 311 en 141 van het Wetboek van Strafrecht, de volgende wegens diefstal in vereniging met anderen, weer een volgende tot twee weken gevangenisstraf wegens diefstal met braak en weer een volgende tot twee weken wegens geweld tegen personen in 1973 en een volgende poging werd geseponeerd.

Wetsontwerp 17 776, Chu en 25 anderen. Daarvan ontbreken dan weer de gegevens van de documentatiedienst. Een man is student, heeft geen inkomen en wil vanwege een baan bij onze overheid hier blijven. Als iemand hier komt in het kader van ontwikkelingshulp dan is het toch de vraag of dat terecht is. Dat is toch geen ontwikkelingshulp? Bij een volgende ontbreken de gegevens van de taal. Weer een ander is niet overtuigd bij de aanvraag.

Over de volgende was ik verbaasd, gezien de hetze in Nederland. Het zal u verbazen dit uit mijn mond te horen, maar als u mij beter zou kennen natuurlijk niet. Deze is lid geweest van de Hitlerjugend, maar misschien is het wel een uitstekende man. Weer een ander spreekt geen Nederlands. De volgende is tweemaal gescheiden en spreekt gebrekkig Nederlands. De volgende heeft vernielingen gepleegd met diefstal en braak. De officier van justitie zegt dat hem niets ongunstigs bekend is. Daarna heeft de man nog joyriding gepleegd. Misschien had de officier van justitie, als hij dat geweten had, wel wat geweten.

Wetsontwerp 17 810, Baldew en 28 anderen. Ook daarvan zijn er geen dossiers. Dit zijn vreemdelingen afkomstig uit Suriname, Polen, India, China, Oostenrijk en Roemenië. Dit is in strijd met andere wetsvoorstellen, waarbij die dossiers wel aanwezig zijn.

Wetsontwerp 17 811, Akihary en 20 anderen. Er zijn totaal geen dossiers. Het is de vraag of al die mensen dan in Nederland geboren zijn.

Ik kom tot mijn slot. Het is een treurig relaas, even treurig als de Kamer leeg is. Wij controleren deze naturalisaties pas ruim een half jaar. Je vraagt je af, ook gezien de opmerkingen van mevrouw Haas-Berger, wat er daarvoor is gedaan. Wat is er in de laatste jaren gepasseerd. Zou de Staatssecretaris daarop een antwoord kunnen geven? Is altijd dezelfde procedure gehanteerd als de laatste maanden gebruikelijk is? Of is het altijd heel anders geweest? Ik heb het bange vermoeden dat het altijd op deze slordige manier, in strijd met de richtlijnen is gebeurd.

Wij zien dat de heer Gualthérie van Weezel, mede op verzoek van de Partij van de Arbeid, zich van de sprekerslijst laat schrappen. Dat lijkt misschien gedaan om de vaste Commissie voor de Naturalisaties een beetje buiten schot te houden, maar dat zijn natuurlijk niet de echte verantwoordelijken. Verantwoordelijk is de Staatssecretaris in de eerste

Janmaat

plaats en de VVD. De VVD zit met het CDA in de Regering. De VVD heeft dit ministerie. Nu kunnen VVD'ers in de wandelgangen wel zeggen: Janmaat zegt het en wij denken het. Bij hen zijn het dan geen insinuaties. Ik vind het overigens ook geen insinuaties, want als op dit spreekgestoelte alle speculaties geschrapt zouden moeten worden, dan kan de Voorzitter wel om de drie minuten ingrijpen ...

De **Voorzitter**: Op wat geschrapt is kunt u niet meer terugkomen. Ik verzoek u door te gaan.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): In de wandelgangen komen zij ervoor uit dat zij denken wat ik zeg. Dat moet de Staatssecretaris niet in de Regering doen. Als haar fractiegenoten, of partijgenoten het met mij eens zijn, dan moeten zij het politieke lef hebben om daarvoor uit te komen. De Staatssecretaris en haar partij zijn in eerste instantie hiervoor verantwoordelijk.

De vraag is: welke richting wil de Staatssecretaris met deze naturalisaties aan de Nederlandse samenleving geven? Dit soort mensen werkt instabiel, haalt een aantal mensen uit de Nederlandse samenleving uit hun evenwicht, hoogstwaarschijnlijk in hoge mate, want velen van degenen, die ik heb opgenoemd, blijken niet in staat, zich in de Nederlandse samenleving naar onze normen te gedragen. Daarvoor heeft deze Staatssecretaris de verantwoordelijkheid. Wij zijn gekozen om het regeringsbeleid aan de kaak te stellen. Dat is erg moeilijk als wetsvoorstellen aan de orde zijn die de Kamer passeren, omdat zij meestal gebaseerd zijn op een ontwikkeling in de toekomst. Hierbij is het gemakkelijker, want het gaat om feiten, die zich hebben voorgedaan en die wij nu bespreken. Die feiten zijn te controleren. Ik verwacht het antwoord van de Staatssecretaris daarop.

Vreemdelingen, die Nederlander willen worden, zijn niet verplicht daarvoor hun motivatie te geven. Wanneer zij voldoen aan de eisen, neergelegd in de wet, verfiend in de richtlijnen en de toelichting daarop, zoals ik al zei, bestaat voor hen de mogelijkheid, Nederlander te worden met alle daarbij behorende voor- en nadelen, alsmede voorrechten en verplichtingen.

De heer Janmaat heeft gezegd, dat soms toch een motivatie wordt gegeven, zoals een lage strafmaat of het sociale klimaat. Ik prijs mij gelukkig dat ik behoor tot een samenleving, waarin een lage strafmaat geldt en waarin sprake is van een goed sociaal klimaat.

Mijnheer de Voorzitter! Als algemene opmerking wil ik naar voren brengen dat het mij spijt dat de heer Janmaat een aantal concrete vragen heeft gesteld ten aanzien van bepaalde wetsontwerpen. Ik meen, mijnheer de Voorzitter, maar u corrigeert mij wel als ik het niet juist heb, dat nu juist de schriftelijke voorbereiding van een wetsontwerp er is om de Regering feitelijke vragen voor te leggen. De commissie heeft een voorlopig verslag met algemene vragen van de heer Janmaat bij de Regering neergelegd. Het spijt mij dat daarin geen concrete vragen waren opgenomen. Op dit moment kan ik een aantal vragen van de heer Janmaat niet beantwoorden.

De heer Janmaat heeft herhaaldelijk gezegd dat er dossiers ontbreken. De Wet op het Nederlandschap is in de afgelopen jaren nogal eens in de vaste commissie met mijn voorgangers besproken. Daarbij is de vaste afspraak gemaakt dat, wanneer het gaat om naturalisatie van oud-Nederlanders, geen dossiers mee worden gezonden. Voor het overige zijn de dossiers allemaal meegezonden.

De heer Janmaat heeft gezegd dat er een soort staatsexamen zou moeten zijn voor vreemdelingen, die een beroep doen op de Wet op het

Mijnheer de Voorzitter! De heer Janmaat heeft diverse onderdelen van de richtlijnen en de toelichting daarop bijna geheel correct geciteerd. Nu de meerderheid van de Kamer vooralsnog geen prijs stelt op verandering van de richtlijnen en ook gelet op het gevoerde beleid – waarin geen veranderingen zijn aangebracht – doe ik er niet goed aan, nu met voorstellen tot wijziging van de richtlijnen te komen of die in overweging te nemen. Uit het tot nu toe gevoerde beleid – waarbij de Tweede Kamer als mede-wetgever is betrokken – blijkt voldoende dat de Wet op het Nederlandschap goed wordt gehanteerd.

De heer Janmaat heeft diverse strafbare feiten opgesomd. Hij maakte daarbij de opmerking dat soms in de documentatie van het ministerie alleen een strafbepaling wordt vermeld. Ik denk dat dat niet relevant is, want het is geenzins de bedoeling iets achter te houden.

Het viel mij overigens op dat de heer Janmaat bij zijn opsomming niet vermeldde wanneer die strafbare feiten zouden zijn begaan. Dat is natuurlijk een wezenlijke vraag. In de richtlijnen wordt namelijk gesproken over een ernstig delict waarvoor de betreffende persoon de straf ondergaat of kort tevoren heeft ondergaan. Er wordt ook gesproken over een strafvervolgning, die tegen de betreffende persoon wordt ingesteld.

Ik wil duidelijk zeggen, dat de Wet op het Nederlandschap niet als voorwaarde stelt dat men geen strafbaar feit mag hebben gepleegd. Zo gaan wij niet met vreemdelingen om! Wel verlangen wij dat er geen ernstige vermoedens zijn. Kortom, wij verlangen dat er goede verwachtingen zijn dat die persoon in de toekomst als Nederlander zal kunnen functioneren. Overigens plegen ook Nederlanders strafbare feiten, zowel ten aanzien van de Opiumwet als ten aanzien van de Vuurwapenwet.

Heel belangrijk is te bezien wat de toekomstige mogelijkheden zijn van

2: Hoofdstuk 4

Interpellatie-Janmaat gericht aan de ministers van Binnenlandse Zaken en van Justitie over ongeregelheden tijdens een congres van de Centruumpartij, 17 mei 1984.

Voorzitter

acht. Het antwoord van de regering is daarover absoluut noodzakelijk, voordat tot parafering zal worden overgegaan.

De **Voorzitter**: Mag ik het gevoel van de CDA-fractie weten?

De heer **Eversdijk** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Het is inderdaad juist dat wij overleg hebben gevoerd over het verdrag, in eerste instantie vertrouwelijk, later openbaar. De Kamer heeft geen officieel bericht gekregen waaruit blijkt dat dit verdrag aanstaande dinsdag zal worden geparafeerd. Dat hebben wij vernomen uit de pers. Een aantal kamerleden heeft daarover terecht vragen gesteld. Die vragen zijn niet beantwoord. Het lijkt mij niet onredelijk dat de regering eerst die vragen zal beantwoorden om vervolgens al dan niet tot parafering over te gaan. Het laatste is een beslissing van de regering. Gezien de grote snelheid waarmee de regering werkt, lijkt het mij toe dat de vragen op zeer korte termijn kunnen worden beantwoord. Ik zie geen staatsrechtelijke bezwaren tegen een uitnodiging aan de regering, eerst de vragen te beantwoorden, misschien zelfs hedenmiddag. Wanneer dat niet mogelijk blijkt, kunnen wij de regering verzoeken de parafering eventueel op te schorten. Dat is staatsrechtelijk niet verkeerd.

De **Voorzitter**: De termijn van drie weken is nog lang niet verstreken. Dat is ook niet aan de orde. Aan de orde is de mogelijkheid dat de vragen niet zullen worden beantwoord voordat tot parafering wordt overgegaan. De regering heeft natuurlijk inderdaad het volste recht, het verdrag te paraferen. De heer Willems heeft slechts een vriendelijk verzoek gedaan. Het is dan ook de vraag of de regering er verstandig aan doet, haar recht te effectueren. De heer Blaauw neemt daarover een ander standpunt in dan andere leden. Ik heb de indruk dat ik namens de Kamer toch het verzoek van de heer Willems aan de regering kan overbrengen.

De heer **Eversdijk** (CDA): Mijnheer de Voorzitter: Die indruk heb ik ook. Indien de regering bij voorbeeld maar een deel van de vragen kan beantwoorden, kan zij desgewenst toch tot parafering overgaan, indien zij dat nodig oordeelt. Daarover zullen wij hier dan nog wel met de regering spreken. Wij tasten dus het recht van de regering niet aan. Daar gaat het om.

De heer **Meijer** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Het lijkt mij zelfs mogelijk dat de regering in haar beantwoording ook de bereidheid tot uitdrukking brengt, nog voor dinsdag bij voorbeeld een mondeling overleg te houden. Dat is niet uitgesloten. Sterker, wanneer de regering die bereidheid niet tot uitdrukking zou brengen, kunnen leden van de desbetreffende kamercommissie ook om dat overleg vragen.

De heer **Blaauw** (VVD): Mijnheer de Voorzitter: Naar mijn inzicht trekken wij hiermee een doos van Pandora open. Mocht dit echter geen precedent scheppen, dan liggen de zaken geheel anders. Mogelijk kunt u ons inlichten of het ooit eerder is gebeurd dat wij de ratificatie van een verdrag bijna hebben verschoven wegens voorprocedures.

De **Voorzitter**: Wij verschuiven niets. De regering bepaalt zelf wat zij doet. Er wordt alleen maar een vriendelijk verzoek gedaan.

De heer **Blaauw** (VVD): Wij dreigen!

De **Voorzitter**: Wij dreigen dagelijks met van alles en nog wat!

De heer **Eversdijk** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb nog één opmerking. Wij hebben, met alle respect, reeds vaak mondeling overleg gevoerd, wetende dat de week daarop een verdrag zou worden geparafeerd. Dit zou niet de eerste keer zijn!

De **Voorzitter**: Ik zal het verzoek van de heer Willems overbrengen aan de regering.

Aan de orde is de **interpellatie-Janmaat**, gericht aan de ministers van Binnenlandse Zaken en van Justitie over ongeregelheden tijdens een congres van de Centrumpartij.

Tot het houden van deze interpellatie is verlof verleend in de vergadering van 15 mei 1984.

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]⁴

□

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Mijnheer de Voorzitter! In de laatste eeuwen is in West-Europa, onder andere in ons land, de democratie tot stand gekomen in een vorm zoals wij die nu kennen. Ondergravingen van dat systeem hebben regelmatig plaatsgevonden. Een grote poging daartoe hebben we gezien in Wereld-

oorlog-II. De pijlers van die democratie worden onder meer gevormd door de grondrechten van vrijheid van vereniging en vergadering.

Dat wil zeggen dat een politieke partij vrij moet kunnen bestaan en moet kunnen vergaderen, en dat men de vrijheid van meningsuiting moet hebben. Dit zijn de pijlers die ten grondslag liggen aan dit democratisch-politieke bestel. De kracht van deze democratie ligt, als er iets gebeurt wat niet door de democratische beugel kan, in een discussie, gebaseerd op argumenten. Daar ligt de kracht.

Wij zien deze kracht echter verschuiven, mijnheer de Voorzitter. Andere krachten steken de kop op, zoals we dat ook al lang eerder hebben gezien. Als men geen argumenten heeft, grijpt men anderen. En het geeft toch te denken dat de Anne Frank Stichting, het AFFRA en het Fascisme Onderzoek Kollektief een, wat zij noemen, 'demonstratie' organiseren, die uren van tevoren wordt aangekondigd in de Brabanthallen te Den Bosch, waar de vredesactie plaatsvond, een geweldloze actie, waarvoor gisteren de heer Stoffelen van de Partij van de Arbeid zich het vuur uit de sloffen liep.

Maar een vergunning voor die demonstratie is niet aangevraagd, mijnheer de Voorzitter. Terecht niet, overigens, want het was geen demonstratie. Een klein legertje zwart geklede en gelaarsde mensen – denkt u nu maar verder na – joeg een congres van 450 man uiteen, met stenen, met traangas en met een enkel kogelschot. De politie heeft in onderzoek van welk kaliber de schoten zijn geweest, die de gaten in de muur van het gebouw hebben veroorzaakt.

De vraag is: wat moeten we daarmee? Zijn dit de acties en zijn dit de groepen, waarvan de heer Peper in Rotterdam zegt dat zij succes boeken, en waarvoor de heer Buurmeijer van de PvdA hier in deze Kamer verhoogde subsidies aanvraagt? Is dat de poging om ons bestel te versterken? Intussen gaat de golf immers door.

Ik dreig echter ver over mijn spreektijd heen te gaan en daarom zal ik kort ingaan op die beschieting, op een poging tot doodslag op een van onze leden bij de beëdiging in Almere (dat staat in het politierapport), op het geweld bij de Blokhut en op hetgeen vanmorgen is gebeurd. Vanmorgen wordt de voorzitter van het wetenschappelijk bureau van de Centrumpartij, dr. Bruyn, om ongeveer half negen vastgepakt door acht mensen,

Janmaat

midden op straat neergelegd en vastgeketend aan een betonblok. Is dat de ontwikkeling die wij hier gaan meemaken? Zijn dat de zaken waarvoor de parlementaire democratie zich op een afstand gaat houden en daarbij doet alsof zij niets ziet?

Als wij niet oppassen, glijdt dit democratisch bestel weg. Maar niet door de Centruumpartij! Wij hebben nog nooit één seconde gedacht aan het opzij schuiven van het systeem, dat volgens Churchill het minst slechte is! Ik wil u, mijnheer de Voorzitter, hierbij een motie overhandigen.

Motie

De Voorzitter: Door het lid Janmaat wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

ernstig bezorgd over de schending van het grondrecht van vrijheid van vergadering in Nederland;

van mening, dat de regering en de Staten-Generaal niet langer kunnen voorbijgaan aan de gewelddadigheden, waaronder het gebruik van vuurwapens, welke thans, in de jaren tachtig, hun intrede in de Nederlandse partijpolitiek hebben gedaan;

geeft hiermede te kennen, de gewelddadige verstoring en beschieting van het jaarcongres van de Centruumpartij op 12 mei 1984 te Boekel, alsmede het gericht schieten op een congresganger in een touringcarbus en de vernieling van deze bus, scherp te veroordelen;

dringt er bij de regering op aan, voormelde verstoring en beschieting te vervolgen en alle veiligheidsmaatregelen te treffen om herhaling van het gebeurde bij alle democratische politieke partijen in Nederland te voorkomen, zulks ter bescherming van de democratische rechtsorde, en gaat over tot de orde van de dag, Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 1 (18 385).

Minister Rietkerk: Mijnheer de Voorzitter! Alvorens ik inga op de feitelijke gebeurtenissen rond het congres van de Centruumpartij op 12 mei jl. in Boekel – waarop deze interpellatie betrekking heeft – maak ik enkele algemene opmerkingen.

Uitgangspunt bij dergelijke gebeurtenissen is dat het recht tot vergadering

dient te worden beschermd. Hier staat tegenover dat anderen het recht hebben, hun mening ook in verband met een vergadering kenbaar te maken. Men mag daarbij uiteraard niet zo ver gaan dat de vergadering wordt verstoord. In dat geval dient de overheid de nodige bescherming te verlenen en op te treden tegen ordeverstoringen. De veiligheid van alle burgers wordt gelijkelijk gewaarborgd te worden.

In ons staatsbestel berust de verantwoordelijkheid voor de handhaving van de openbare orde bij de burgemeester. Deze is hiervoor verantwoording verschuldigd aan de gemeenteraad. De beoordeling van alle politieoptreden ter handhaving van de openbare orde komt dan ook niet primair aan de minister van Binnenlandse Zaken toe, maar aan de raad. De raad van de gemeente Boekel heeft nog niet over de gebeurtenissen van afgelopen zaterdag gesproken. Dit betekent dat ik mij terughoudend moet opstellen. Ik zal mij in hoofdzaak beperken tot een feitelijk verslag van de gebeurtenissen, voor zover ik in dit stadium over die informatie beschik.

De geschetste verdeling van verantwoordelijkheid met betrekking tot de handhaving van de openbare orde houdt in dat het primair tot de competentie van de lokale gezagsdragers – de burgemeester en de officier van justitie – behoort om maatregelen te nemen als verstoringen van de openbare orde worden verwacht. Het is dus niet zo – zoals in de vragen nrs. 4 en 9 wordt gesteld – dat mijn collega of ik preventieve maatregelen zouden moeten nemen.

Ik heb al gezegd dat op de overheid de plicht berust om de rechten van de burgers te waarborgen. Het nemen van concrete maatregelen behoort evenwel primair aan de daarvoor verantwoordelijke autoriteiten, in casu de burgemeester en de officier van justitie. Welke concrete maatregelen in een voorkomend geval genomen moeten worden, staat dan ook aan deze autoriteiten ter beoordeling en niet aan ons.

Ik zal nu een overzicht geven van het feitelijk verloop van de gebeurtenissen. Op zaterdagmorgen om plus minus 10.15 uur vond een gesprek plaats tussen een surveillerende politiemann en een aanhanger van de Centruumpartij. Hieruit bleek dat aanhangers van die partij naar alle waarschijnlijkheid een congres hielden in een vergaderzaal in Boekel.

Pas om omstreeks 11.00 uur bestond bij de burgemeester, na observatie door de politie ter plaatse en na een gesprek met de eigenaar van de desbetreffende lokaliteit, de zekerheid dat dit congres inderdaad te Boekel plaatsvond.

Tot ongeveer 15.00 uur verliep alles rustig. Omstreeks 15.00 uur vernam de burgemeester dat er mensen onderweg waren naar Boekel om een demonstratie te houden tegen dit congres. De politie sprak met de demonstranten over hun intenties en begeleidde hen naar de plaats waar het congres van de Centruumpartij plaatsvond. Aangezien de demonstranten aankondigden vreedzaam te willen demonstreren, waarbij zij uiting wensten te geven aan hun afkeuring van de Centruumpartij en overigens geen enkel teken van agressie vertoonden, werden wanordelijkheden niet verwacht.

Ondanks die politiebegeleiding ontstonden er niettemin wanordelijkheden, waarbij een demonstrant erin slaagde een traangasgranaat door een ruit van de vergaderzaal te gooien. Hierdoor ontstond paniek bij de aanhangers van de Centruumpartij, van wie sommigen gewapend met stoelpoten en een kapstok naar buiten kwamen. Gedurende ongeveer tien minuten vielen er enkele klappen over en weer en werden stenen gegooid, waarbij tevens vuurwerk is afgestoken. Na dit incident is het niet meer tot een echte confrontatie ter plaatse tussen de aanhangers van de Centruumpartij en de demonstranten gekomen.

Aangezien de busondernemingen van wie de bussen waarmee de aanhangers van de Centruumpartij waren aangevoerd, vrezend voor problemen, inmiddels hun chauffeurs hadden teruggetrokken, waarschuwde de politie de leden van de Centruumpartij omstreeks 16.00 uur dat zij geen vervoer terug meer hadden en dat zij, omdat er demonstranten op weg waren naar Boekel, risico's liepen door nog lang te blijven.

De aanhangers van de Centruumpartij besloten hun congres voort te zetten. Na afloop van de vergadering vonden geen confrontaties tussen beide groepen meer plaats. De politie slaagde erin ze volledig gescheiden te houden. Buiten Boekel deed zich nog een ernstig incident voor. Om 19.30 uur werd in de gemeente Berlicum een bus beschoten waarin leden van de Centruumpartij werden vervoerd.

Ik concludeer dat, nadat de burgemeester op de hoogte was van de aankomst van de Centruumpartij in

Janmaat

Boekel, de nodige maatregelen zijn getroffen. Een groep van ongeveer dertig politiemensen heeft de demonstranten begeleid naar de vergaderzaal. Toen zich daar het boven omschreven incident voordeed, heeft de politie onmiddellijk ingegrepen. Na het incident is de politie erin geslaagd de aanhangers van de Centruumpartij en de demonstranten gescheiden te houden. De aanhangers van de Centruumpartij konden zonder problemen de gemeente Boekel verlaten.

In dit verband wijs ik erop dat de Centruumpartij het gemeentebestuur van Boekel tevoren niet op de hoogte heeft gesteld van het te houden congres. Gelet hierop en gezien de genomen maatregelen en het feitelijke politie-optreden op het moment van de confrontatie van de demonstranten met de aanhangers van de Centruumpartij, kom ik tot het voorlopige oordeel dat het optreden van burgemeester en politie verantwoord was. Opgemerkt zij dat de politie uit haar contacten met de demonstranten de verwachting gerechtvaardigd achtte dat het niet tot een daadwerkelijk treffen zou komen. Toen dit wel het geval bleek, is zij onmiddellijk en adequaat opgetreden en heeft zij zich primair ten doel gesteld partijen gescheiden te houden.

Ik meen in het voorafgaande op de meeste vragen impliciet antwoord te hebben gegeven. Mij rest nog de beantwoording van in het bijzonder de vragen 6 en 7, terwijl de collega ook nog een vraag voor zijn rekening neemt. Vraag 6 beantwoord ik ontkennend.

De daarin besloten suggestie wil ik pertinent weerspreken. Ik heb bij mij een verklaring van de Anne Frankstichting, waarin deze de beschuldiging die in deze vraag besloten ligt met verontwaardiging van de hand wijst en stelt het met geweld verstoren van bijeenkomsten van racistische organisaties altijd principieel te hebben afgewezen.

In antwoord op vraag 7 wil ik in de eerste plaats weergeven wat de burgemeester, blijkens de krant, heeft gezegd: 'Er zijn geen arrestaties verricht, ook om geen geweld tegen de politie op te roepen'. Deze opmerking had uitsluitend betrekking op het moment van het incident. Op dat moment was het, om geen politiemensen te onttrekken aan de handhaving van de openbare orde, niet wel mogelijk arrestaties te verrichten zonder dat dit tot verdergaande escalatie zou leiden.

Ik sluit af met de mededeling dat het, alles overziende, mijn conclusie is dat, gegeven de omstandigheden, het recht op vergadering en het recht op betoging op een goede wijze bescherming hebben genoten.

Minister Korthals Altes: Mijnheer de Voorzitter! In vraag 8 gaat het om de verdenking ter zake van ernstige strafbare feiten, te weten: het gooien van een traangasgranaat, openlijke geweldpleging, mishandeling en vermoedelijk het schieten op een autobus. Het Openbaar Ministerie heeft mij bericht dat het onderzoek door de politie met voortvarendheid ter hand is genomen. De politie is het orgaan dat met de opsporing van strafbare feiten is belast. Inschakeling van de andere door de vragensteller genoemde diensten ligt niet in de rede. Deze diensten zijn, met uitzondering van de rijksrecherche, tot het opsporen van strafbare feiten niet bevoegd.

De beraadslaging wordt geopend.

De heer Janmaat (Centruumpartij): Mijnheer de Voorzitter! Als dat de garanties zijn die de regering in Nederland kan geven dat hier het grondrecht van vereniging en vergadering ongestoord kan functioneren, dan gaat onze parlementaire democratie roerige tijden tegemoet.

Als de minister van Binnenlandse Zaken meent dat geen optreden nodig is op het moment dat naar mensen in een besloten ruimte een traangasgranaat wordt gegooid, terwijl de politie weet dat een hoge concentratie gedurende tien minuten in een besloten ruimte tot de dood kan leiden, op het moment dat er twee blinden en een cara-patiënt die in een busje worden geholpen daar met vreedzame bedoelingen weer worden uitgeslagen, dan begrijp ik die opstelling en het optreden van de politie niet.

Als deze minister van Binnenlandse Zaken twee dagen geleden zegt: 'Alle burgers' - ik hoop dat hij inderdaad alle burgers bedoelt - 'moeten volledig op de politie kunnen vertrouwen en het gevoel hebben dat er niet met twee maten wordt gemeten', als deze minister zegt dat de politie niet is opgetreden, omdat de vredesactivisten dan zouden gooien met vuurwerk en zouden schieten met het een en ander, als deze minister denkt dat dat geen handelingen zijn waartegen moet worden opgetreden, als deze minister denkt dat hij de zaak gescheiden houdt, terwijl een paar honderd

meter verderop een aantal mensen opnieuw wordt bedreigd met kettingen en er één geslagen wordt door een aantal anti-fascistische motorrijders, als hij dat het scheiden van groepen noemt, als hij de zaak doorverwijst naar de burgemeester, die heeft gezegd dat niet tot arrestaties kon worden overgegaan, als je de foto's ziet waarop agenten staan te kijken op het moment dat er gegooid en geslagen wordt, als deze minister dat handhaving van de openbare orde noemt, dan vraag ik mij sterk af wat ons in Nederland allemaal nog te wachten staat! Waarop moeten wij ons voorbereiden?

Ik zeg niet dat er achter iedere burger een politiemans moet. De groepen die bewust, gesubsidieerd en georganiseerd de zaak opzetten, moeten worden bestreden. Als dat wordt nagelaten, ontstaat een staat in de Staat. En dan heeft de grote Staat steeds minder bestaansrecht!

Mevrouw Wessel-Tuinstra (D'66): Mijnheer de Voorzitter! De regering heeft duidelijk en informatief geantwoord, waarvoor ik haar hartelijk dank.

Het is te betreuren dat het geweld in de Nederlandse samenleving toeneemt. Wie bij voorbeeld ziet hoe geweld tegen vreemdelingen toeneemt, maakt zich ernstig ongerust. In het weekeinde is het tot geweldplegingen gekomen rondom een vergadering van een bepaalde politieke groepering. Hoezeer wij ons ook kunnen voorstellen dat mensen in hun grote antipathie voor deze organisatie tot harde middelen overgaan, of zich wellicht laten verleiden of provoceren tot enigerlei vorm van geweld, mijn fractie wil gewelddadigheden ook hier afkeuren.

Wij hebben krachtens de Grondwet het recht van vereniging en vergadering. De regering heeft dit terecht vooropgesteld. Dit recht geldt ook voor ons onsympathieke verenigingen met verwerpelijke doelstellingen. De bevoegde autoriteiten, waaronder de politie, dienen de vergaderenden te beschermen.

Ik begrijp uit het antwoord van de regering dat dit hier ook gebeurd is en dit ondanks het feit dat zij van tevoren totaal niet op de hoogte was gebracht van de plaats te vinden activiteiten. Wie niets te verbergen heeft, kan de bevoegde autoriteiten van tevoren inlichten. Afgezien daarvan is geweld heilloos: het roept geweld op en krijgt veel, te veel publiciteit en daaraan heeft niemand behoefte.

1
2
3

Janmaat

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Wat hebben wij te verbergen?

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): Ik zou daar geen antwoord op kunnen geven.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): U kunt daar geen antwoord op geven? Waarom zegt u dan: 'Wie niets te verbergen heeft'?

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): Wie niets te verbergen heeft, kan de bevoegde autoriteiten inlichten.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Dat hebben wij toch gedaan? U doet het voorkomen, alsof dit een congres is van een partij die 'weet-ik-wat' achter de schermen staat te vertellen. Ik heb daar een rede van een half uur gehouden, waarvan de NOS iedere komma en iedere zin heeft opgenomen. Als daarin iets was opgenomen dat niet door de beugel kon, had u het al lang gezien.

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): De regering heeft ons meegedeeld dat de bevoegde autoriteiten niet van tevoren zijn ingelicht. Daarom heb ik gezegd dat ik het op hoge prijs stel dat desondanks nog alles is gedaan om de vergaderenden te beschermen. Geweld keuren wij af. In een democratie hebben wij gelukkig waardiger instrumenten om elkaar te overtuigen van eigen gelijk. Ik noem in dit verband vrijheid van meningsuiting en van demonstratie.

Vooraf dienen wij onze maatschappij zo in te richten, dat er spontaan geen plaats is voor groeperingen die aan anderen het recht om hier te wonen en te leven ontzeggen. Laten wij daarop onze aandacht en energie richten.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Hoe komt u erbij dat wij die groeperingen dat recht niet zouden gunnen? Hebt u ons program gelezen?

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): Ik geloof niet dat ik één bepaalde groepering met name heb genoemd. Wie de schoen past, trekke hem aan.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Ik dacht dat u hier iets stond te vertellen over ons congres. U kunt nu wel weglopen, maar dat betekent dat u geen antwoord kunt geven!

De heer **Krajenbrink** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De opvattingen van het CDA over het optreden en de standpunten van de Centrumpartij zijn bekend, en in en buiten dit Huis meermalen onder woorden gebracht.

Wij achten de oplossingen die de Centrumpartij aandraagt voor de problemen van onze samenleving niet alleen verkeerd, maar veelal ook fundamenteel verwerpelijk. Waar nodig zullen wij de Centrumpartij als politieke tegenstander dan ook met kracht bestrijden.

Wij wensen dat te doen binnen de regels van ons democratisch systeem en van onze democratisch tot stand gekomen rechtsorde. Er mag in Nederland verschillend worden gedacht, gesproken en gehandeld. Er mag worden verenigd, er mag worden vergaderd, er mag worden gedemonstreerd.

Dat alles mag echter alleen binnen de grenzen die de wet stelt. De vraag of die grenzen worden overschreden, beoordeelt de onafhankelijke rechter. Laten wij zuinig zijn op deze rechtsstaat, ook en juist als wij politiek extreem van mening verschillen. Daarom ook ben ik blij met de duidelijke en beheerste verklaring die de Anne Frank Stichting heden heeft uitgegeven.

Ik sprak over het recht, het grondrecht van vereniging van vergadering. Waar de Centrumpartij niet een door de rechter verboden organisatie is, geldt dat recht ook voor de aanhangers van die partij. Dat recht moet ongestoord kunnen worden uitgeoefend. De wijze van actie voeren tegen de Centrumpartij, zoals dat op 12 mei jongstleden in Boekel is gebeurd, verdient daarom afkeuring. Waar hier sprake is van strafbare feiten, dienen de daarvoor verantwoordelijkheden uiteraard te worden opgespoord, vervolgd en berecht. Een en ander staat overigens weer ter beoordeling van de onafhankelijke macht. Deze gang van zaken achten wij vanzelfsprekend. Voor het overige acht ik de motie, na de beantwoording van de vragen door de bewindslieden, toereikend beantwoord.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Voorzitter! De Nederlandse wetgever heeft het verbod op discriminatie wegens ras op welke andere grond dan ook zo belangrijk gevonden, dat dit is vastgelegd in artikel 1 van onze Grondwet. Dat geeft geen rangorde aan in de grondrechten, zegt niet dat het ene grondrecht hoger gewaardeerd mag worden dan het andere grondrecht. Maar het is van groot belang. Ondanks dit grondrecht en het belang dat de Nederlandse bevolking hieraan heeft willen toekennen, moeten wij echter constateren dat het georganiseerde racisme toeneemt, en wel in

een andere vorm dan vroeger: netter, slauer in de openbaarheid, vaak gewelddadig buiten het oog van de media. Dat de spanningen in Nederland daardoor toenemen is voor iedereen die z'n ogen open houdt klip en klaar. Racisme kan dan ook nooit, 7 in welke vorm dan ook, worden geaccepteerd. Daarover mogen regering en parlement geen enkele onduidelijkheid laten bestaan.

Er zijn bepaalde gebeurtenissen van de afgelopen tijd die veel mensen onzeker hebben gemaakt. Ik noem bij voorbeeld het werken aan een notitie door de Centrumpartij, die geweld tegen buitenlanders legitimeert en zelfs probeert een zogenaamde wetenschappelijke basis te verschaffen. Mensen vragen zich af: hoelang duurt het nog voordat tot handelen in de geest van deze notitie wordt overgegaan? Wie beschermt ons dan? Wie beschermt de buitenlanders en kan dat allemaal onder het mom van democratie?

Er wordt door veel mensen gevraagd om duidelijke signalen en duidelijk optreden van de kant van de verantwoordelijke bewindslieden. Zonder die signalen voelen velen zich onbeschermd, bedreigd en sommigen het gevoel zelf tot handelen te moeten overgaan. 10

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Mevrouw Brouwer zegt dat onze notitie, die overigens strikt intern is, zou oproepen tot geweld. Ik kan daaruit in ieder geval opmaken dat zij die notitie niet gelezen heeft. Dat gebeurt namelijk niet. Er wordt alleen in gezegd, dat wanneer door een verkeerd beleid mensen in een zodanige noodsituatie terecht zouden komen dat zij in die nood daarin alleen maar een uitweg zien, die uitweg niet wordt goedgekeurd.

Zelfs dan moet er wel een zekere mate van beoordeling door de rechter over mogelijk zijn. Deze mensen hebben zichzelf namelijk niet in die noodsituatie geplaatst. Naar mijn persoonlijk idee zou men een beter regime hebben, als men dat gedeelte van die straf, dat daardoor niet aan die mensen kan worden opgelegd, aan de verantwoordelijke politici zou kunnen toewijzen.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Voorzitter! Iedere partij en organisatie die een theorie ontwikkelt dat geweld tegen bepaalde groepen inwoners gelegitimeerd zou zijn onder welke omstandigheden dan ook, draagt een zeer, zeer zware verantwoordelijkheid. 6

Janmaat

Voor de CPN staat vast dat de **strijd tegen racisme** zo breed mogelijk moet worden gevoerd, door gebruikmaking van onze grondrechten, het recht van demonstratie, het recht van vereniging en vergadering, gericht op het winnen van mensen, op het duidelijk maken dat **racisme een afschuwelijke valkuil** is en niet de oplossing vormt voor de inderdaad grote problemen waarin veel mensen verkeren.

Een dergelijke strijd kan en mag niet worden gevoerd door middel van geweld. De geschiedenis leert dat het mensen verdeelt die niet verdeeld mogen worden, dat het kan leiden tot een klimaat van bedreiging en onzekerheid waarin provocaties de kans krijgen en dat het uiteindelijk leidt tot ondersteuning van degenen die om de sterke arm roepen.

Wij kunnen ons dan ook vinden in de zeer verstandige verklaring van de Anne Frank Stichting, die wijst op het gevaar dat het met geweld verstoren van bijeenkomsten van racistische organisaties de **bestrijding van racisme** in een kwaad daglicht stelt. De Anne Frank Stichting vertolkt hiermee de gevoelens van vele, vele **anti-racisten**. Voor de CPN is echter duidelijk dat, als het gaat om de bestrijding van **racisme**, dit niet alleen mag worden overgelaten aan bewegingen en stichtingen die zich daarmee bezighouden. De regering, het parlement, alle democratische partijen hebben hierin een grote verantwoordelijkheid.

Zij mogen geen neutrale houding aannemen. Zij moeten meer dan ooit een duidelijke, ondubbelzinnige houding aannemen ten opzichte van discriminatie. Van de regering mag worden verlangd, dat zij voortvarend handelt als het gaat om opsporing en vervolging van discriminatie. Van de regering mag worden verlangd dat zij geen enkele twijfel erover laat bestaan dat zij staat voor de bescherming van slachtoffers van discriminatie.

De heer **Lankhorst** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! De gebeurtenissen van afgelopen zaterdag in Boekel zijn in meer dan een opzicht te betreuren. Opnieuw wordt de Centrumpartij in de gelegenheid gesteld, de heilige onschuld te spelen. Als de bijeenkomsten van de Centrumpartij spannende gebeurtenissen worden, met af en toe een rel en met veel nieuwswaarde, dan bereiken de tegenstanders van de Centrumpartij hun doel, de noodzakelijke bestrijding van de verderfelijke mentaliteit van deze partij, zeker niet.

Bovendien is geweld ontoelaatbaar. Geweld lokt geweld uit en lost niets op.

De doelstellingen, de uitgangspunten en het beleid van de Centrumpartij dienen inhoudelijk te worden **bestreden**, zowel maatschappelijk als juridisch. Er is ook vandaag weer over grondrechten gesproken. De aanvrager van deze interpellatie beroept zich daarop. Helaas horen wij hem nooit over artikel 1 van de Grondwet, dat discriminatie verbiedt, laat staan over de diepere en wezenlijke achtergrond van dit grondwetsartikel.

Vreemd is ook dat hij nu een beroep doet op de democratische rechtsorde. Nog niet zo lang geleden werd een nota openbaar die in de Centrumpartij circuleert, waarin onomwonden staat dat mensen eigen rechter mogen spelen als de overheid een beleid voert dat deze partij niet aanstaat en waarvan die partij en ook de woordvoerder vandaag geen afstand hebben genomen.

Met zeer veel instemming heb ik op 22 december 1982 de minister van Binnenlandse Zaken beluisterd, toen hij in deze Kamer zei dat in een open democratie personen de vrijheid hebben, zich te uiten over de betekenis en de wenselijkheid van politieke activiteiten van anderen.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Dat pleit voor de kwaliteit van de PPR. U kunt niet eens een nota lezen.

De heer **Lankhorst** (PPR): Mijnheer Janmaat, ik citeer: 'Daar waar de rechten der autochtone staatsburgers van een bepaald land niet of onvoldoende worden beschermd door de desbetreffende overheden, zal een beroep op noodweer kunnen worden gedaan. Onvoldoende bescherming vindt daar plaats waar de overheden de gevolgen van hun falend beleid pogen af te wentelen op hun eigen staatsburgers door het treffen van maatregelen ten gunste van de immigrantengroepen'. Dat staat in de nota. Dat vind ik **verderfelijk**. Dat wordt door u hier bevestigd.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Als u op de hoogte zou zijn van het recht, dan zou u weten dat dit voor de strafrechter is.

De heer **Lankhorst** (PPR): Als de heer Janmaat dit soort punten ook in deze Kamer staande wil houden, als hij op wil komen voor de democratische rechtsorde in dit land en hij meent, zoals het in de nota staat van bladzijde tot bladzijde, dat de buitenlanders de schuld van allerlei zaken in dit land

zijn en dat Nederlanders naar noodweer mogen grijpen, dan heeft hij, zo zou ik haast zeggen, hier nauwelijks meer enig recht van spreken over de zaken waarom het gaat.

Ik heb duidelijk naar voren gebracht dat de PPR geweld, ook tegen de Centrumpartij, afkeurt. Het zal goed zijn als de heer Janmaat dat ook overal en te allen tijde zou doen, ook in deze Kamer. Ik daag hem daartoe uit. Ik daag hem uit om hetgeen in de nota staat terug te nemen.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Het is in ieder geval aardig dat de heer Lankhorst zegt dat hij tegen geweld is. Dat hebben wij al voor de radio verkondigd naar aanleiding van de publikaties. De heer Lankhorst kan echter niet beweren dat de Centrumpartij ooit in haar publikaties of gedachten, waar dan ook, de minderheden de schuld heeft gegeven. Wij hebben gezegd dat en de minderheden en de Nederlanders de dupe zijn van het falend regeringbeleid en van het feit dat er niet gekeken wordt hoe dit soort ontwikkelingen in het buitenland lopen. De minderheden worden net als de Nederlanders gebruikt. Over tien jaar zal dat duidelijk zijn.

De heer **Lankhorst** (PPR): Het gaat erom dat de heer Janmaat niet ziet of niet wil zien wat er in dit land gebeurt en op welke wijze hij en zijn partijgenoten de mensen tegen elkaar opzetten. De mensen worden daar **angstig** door.

Ik herhaal – ik hoop dat ik het nu eens niet aan dovemansoren zeg – wat ik op 22 december 1982 in de Kamer heb gezegd. Velen zijn **diep bezorgd over de standpunten** die onder andere door de Centrumpartij verkondigd worden. Veel mensen beschouwen de verhalen van deze partij als een **constante aanval** op de in ons land woonachtige buitenlanders en zij zien de funeste uitwerking die dat heeft.

Groepen worden tegen elkaar opgezet, de vreemdelingenhaat wordt aangewakkerd en de problemen van **integratie en samenleving worden niet kleiner, maar groter gemaakt**. Als mensen daarop wijzen, **discriminatie-tendensen bestrijden** en buitenlanders in bescherming nemen, is dat geen ongrondwettelijk gedrag, maar juist in overeenstemming met onze Grondwet en met de beste tradities van dit land. Het is vanuit die achtergrond dat ik hier spreek.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Wij wijzen de groeiende problemen in Nederland aan en vragen aan de

Janmaat

regering om op zijn minst een immigratiestop door te voeren, omdat men hoort te weten – wij hebben bibliotheken bestudeerd over de toestand in de Verenigde Staten, Zuid-Afrika enzovoort – dat bij toenemende percentages de verschillen alleen maar oplopen. Wij zijn niet degenen die dat bevorderen, maar wij proberen het te voorkomen. Dat probeerde u ook; dat stond een aantal jaren geleden in uw programma.

De heer **Lankhorst** (PPR): Zoals gebruikelijk verdraait de heer Janmaat de feiten. Hij doet het voorkomen alsof er partijen in de Kamer zijn die zeggen dat alle buitenlanders maar naar Nederland moeten komen. Er is geen enkele partij in de Kamer die dat heeft uitgesproken. Het gaat erom dat de buitenlanders die hier zijn, eindelijk eens kansen krijgen. Het is de Centrum-partij die ze daarvan afhoudt. **Het is de Centrum-partij die de angst aanjaagt. Het is de Centrum-partij die de mensen en groepen tegen elkaar opzet.** Daar gaat het om. Daarom zitten wij in deze slechte situatie. Daarom zijn er dingen gebeurd in Boekel, die niet hadden mogen gebeuren.

De heer **Van der Spek** (PSP): **Mijnheer de Voorzitter! Er hebben zich inderdaad ernstige gebeurtenissen in Boekel afgespeeld. De ergste daarvan is naar mijn mening dat er een congres is gehouden van de Centrum-partij. Ruimer gesteld: dat er zo'n partij bestaat. Nog ruimer gesteld: dat er dergelijke denkbeelden bij mensen leven.**

De heer **Janmaat** (Centrum-partij): Dat is dus uw opvatting van democratie.

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijn opvatting van democratie is dat ik een eigen mening heb en dat ik meningen van anderen die daar niet mee overeenkomen afwijs, sommige zelfs heel scherp afwijs. Blijkbaar ben je alleen maar democratisch als je het met iedereen eens bent. Daar komt het aspect van nationalisme om de hoek: zijn toch allemaal Nederlanders, wij vormen een grote eenheid en – dit staat in de nota – als er hier buitenlanders zijn, dan bestaat het risico dat ze een vijfde colonne gaan vormen. Ik herinner mij een Nederlandse partij die hypernationalistisch was en de vijfde colonne is gaan vormen.

De Centrum-partij legitimeert een politiek klimaat, waarin geweld tegen buitenlanders mag. Ik wijs met anderen op de noodweer-excesredering en andere stukken uit de

interne nota. Men is daar nu bezig dat nog meer te verhullen en nog ongrijpbaarder te maken. Ik verwijs weer naar de historie: zo gaat het met dit soort partijen. Op een gegeven moment, als ze de macht hebben, komt de ware aard naar boven of weer naar boven.

Ik vind dat de overheid het verwijt treft, dat zij te weinig actief, te weinig alert is bij signalering en **bestrijding van racisme** en dat zij op allerlei punten te kort schiet. Ik denk aan het vreemdelingenbeleid en aan de discriminatie daarbij en dring dus aan op een veel actiever en beter beleid op dit gebied. In het bijzonder vind ik, dat het de taak van de overheid is, **bedreiging van buitenlanders en de sfeer van bedreiging van buitenlanders, die in Nederland bestaat, weg te nemen en te bestrijden.**

In deze sfeer ontstaan gevoelens van **onmacht, wanhoop, woede en zelfs agressie bij anti-fascisten en anti-racisten.** Het verzet dat de **Anne Frank Stichting** tegen het groeiende racisme voert, is naar mijn mening een toonbeeld van hoe het moet: met argumenten, met voorlichting, op een buitengewoon positieve manier, principieel tegen gebruik van geweld. Gebruik van hard lichamelijk geweld tegen racisten is dan ook niet de juiste aanpak.

Er zijn twee mogelijkheden ten aanzien van wat in Boekel is gebeurd. De eerste is: de geweldsgebruikers waren provocateurs die aan de kant van de racisten staan en dan is het standpunt duidelijk. Dat is in alle opzichten een schandelijke zaak. De tweede mogelijkheid is dat het inderdaad anti-fascisten waren die in hun wanhoop en angst gewelddadige middelen gebruiken, die zij juist hun tegenstanders verwijten. Ook dat vind ik uiterst kwalijk.

Men moet zich realiseren, dat men dan bezig is met een gevaarlijke ontwikkeling bij zichzelf, die als eindpunt kan hebben, dat men zelf gelijk geworden is aan datgene wat men begon te bestrijden en denkt te blijven bestrijden. Ik vind dat een ernstige waarschuwing daartegen op haar plaats is. Primair blijft, dat de geweldsescalatie die waarneembaar is in de Nederlandse samenleving in de eerste plaats is terug te voeren op het geweld en het prediken daarvan, al of niet verhoud, van de zijde van de racisten.

Mevrouw **Dales** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De Partij van de Arbeid verafschuwt geweld en de Partij van de Arbeid veroordeelt gewelddadig

optreden. De veiligheid van alle burgers behoort gelijk te worden gegarandeerd. Indien wij er paradoxalerwijze – dat is van tijd tot tijd aan de orde – niet aan ontkomen om juist ter wille van een veilige samenleving geweld te gebruiken, dan komt dit uitsluitend toe aan de overheid. Daarbij hoort dan – dat was zo en dat zal zo zijn – een zorgvuldige, democratische controle. In dit Huis zal dan immer de vraag worden gesteld of het toch niet zonder geweld had gekund.

De grondwettelijke rechten en vrijheden als fundament van de rechtsstaat verwoorden de meest kostbare kern van onze samenleving, zoals deze historisch is gegroeid en zij vertegenwoordigen de enige houdbare basis voor een voortgaand perspectief op een democratische, vreedzame samenleving.

Wij zijn niet helemaal zonder zorg en zonder een zekere droefheid, dat het thans nodig is dit uitdrukkelijk te zeggen. Het vervult ons evenwel met trots en opnieuw ontwakende strijd-lust, dat wij dit vandaag kunnen zeggen.

De beantwoording van de regering heeft ons tevreden gesteld. De verantwoordelijkheid van regering en parlement in engere zin wordt voorafgegaan en overstegen door de verantwoordelijkheid van iedere burger en groeperingen van burgers in de Nederlandse samenleving de grondwettelijke rechten en vrijheden niet in gevaar te brengen.

Dit vergt grote zorgvuldigheid in het nalaten van ongefundeerde beschuldigingen, het achterwege laten van insinuaties, het scheppen van valse beelden, uiten van disrespect jegens categorieën van burgers, wekken van ongerechtvaardigde verwachtingen, het creëren van zondebokken, opdat artikel 1 van de Grondwet voor steeds minder mensen de letter van de wet zal zijn, maar afwezigheid van discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, voor alle burgers volledig beleefbare werkelijkheid wordt.

De heer **Leerling** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! Onze fractie heeft met verontwaardiging kennis genomen van de verwickelingen die zich afgelopen zaterdag in Boekel hebben voorgedaan rondom een congres van de Centrum-partij en over het gebruik van geweld daarbij. Het grondwettelijk recht op vrijheid van vergadering en meningsuiting is een groot goed dat geldt voor elke organisatie, zolang deze niet bij de wet is verboden.

Janmaat

Het behoeft geen betoog dat de fractie van de RPF de opvattingen van de Centrumpartij op tal van punten **volstrekt afwijst en verwerpelijk acht.** 33 Dat geldt echter ook voor tal van andere meningen die in de samenleving bestaan. Dat betekent niet dat op een ook in het parlement vertegenwoordigde groepering als de Centrumpartij het recht op vrijheid van vergadering minder stringent van toepassing zou zijn.

Het zou immers een bijzonder slechte zaak zijn als een relatief kleine groep burgers uiteindelijk zou kunnen uitmaken of het grondwettelijk recht kan worden gepraktiseerd. In de dagelijkse praktijk lijkt dit zich wel te gaan ontwikkelen, hetgeen ik hoogst ernstig vind. Hierover maakt mijn fractie zich overigens in breder verband al zorgen. Delen de bewindslieden die zorg en zijn zij bereid, serieus aandacht te besteden aan deze bedenkelijke gang van zaken?

Iets in de Grondwet vastleggen is heel belangrijk, maar uitvoering ervan moet van de overheid kunnen worden geëist, zoals bij voorbeeld rechtsbescherming bij het houden van vergaderingen. Wat voor de Centrumpartij geldt, kan binnen afzienbare tijd voor andere, al of niet politieke groeperingen gelden als de volksofinie zich tegen hen keert. De kansen daarop zijn helaas niet illusoir. Dan gaat de straat beslissen.

Graag hoor ik van de bewindslieden of zij alles willen doen om dat tegen te gaan. Voorkomen moet worden dat opnieuw toestanden kunnen ontstaan, zoals afgelopen zaterdag in Boekel. Zo'n ontwikkeling doet ernstig afbreuk aan de Nederlandse samenleving als geheel. Het is aan de politie om met alle haar ten dienste staande middelen te proberen, dergelijke taferelen te voorkomen. Daarnaast is het aan de overheid om de burgers van dit land duidelijk te maken dat de grondwettelijke vrijheden van vereniging en vergadering ruimte moeten garanderen voor burgers om er opvattingen op na te houden en daarvan mededeling te doen, die door grote delen van de samenleving met kracht worden afgewezen. Het is aan de rechter om te bepalen wanneer de grens wordt overschreden en ingrijpen noodzakelijk is.

In het algemeen kan ik mij vinden in de antwoorden die beide ministers inmiddels hebben gegeven op vragen van de interpellant, mede rekening houdend met de terughoudendheid die ons past, gelet op het feit dat de

gemeenteraad van Boekel nog moet vergaderen. Deze bewindslieden zijn de eerstverantwoordelijken voor het handhaven van de rechtsstaat. Ik vraag hen met klem, de toch wel verontrustende ontwikkelingen op de voet te volgen en met kracht in te grijpen wanneer grondwettelijke vrijheden niet meer kunnen worden uitgeoefend.

De heer **Jacobse** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De gebeurtenissen van afgelopen zaterdag in het Brabantse Boekel geven mij aanleiding om namens de fractie van de VVD enkele opmerkingen te maken.

Het recht op vereniging en vergadering is in ons land gelukkig een grondrecht dat in de Grondwet verankerd ligt. Van dat recht kan gebruik worden gemaakt binnen de grenzen van de wet. Of door enkelingen of groepen de wet wordt overtreden, wordt in een democratische rechtsstaat uitsluitend beslist door de onafhankelijke rechter. Het is ontoelaatbaar dat het recht door gewelddadige elementen in eigen hand wordt genomen. Wat in Boekel is gebeurd, is ontoelaatbaar en verontrustend.

Er is daar tussen agressieve demonstranten en bezoekers van een politieke vergadering gevochten. Er is materiële schade aangericht, er is mishandeld en er is zelfs geschoten. Ongerustheid is er over de toeneming van geweld en agressie in onze samenleving. Geweld roept geweld op en extremisme, extremisme. Noord-Ierland is een benauwend voorbeeld van de daaraan verbonden risico's.

Het is naar ons oordeel de taak van de overheden, zoals aangeduid door de minister van Binnenlandse Zaken, van de politie en het justitiële apparaat dergelijke ontwikkelingen in een zo vroeg mogelijk stadium te stuiten. In dat opzicht kan ik mij goed vinden in de stellingen die beide bewindslieden hebben betrokken.

Wie zich in Nederland aan gewelddadig politiek extremisme te buiten gaat, moet worden aangepakt en voor de rechter gebracht. Voor de VVD is het daarbij volstrekt oninteressant onder welk politiek etiket gewelddadig extremisme wordt bedreven. Er moet tegen worden opgetreden, zonder aarzelen des persoons of der partij.

Mevrouw **Ubels-Veen** (EVP): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de bewindslieden voor hun beantwoording. Laat ik vooropstellen dat wij geweld afwijzen. Geweld is geen middel tot een conflictoplossing, het roept alleen

maar verder geweld op. **Wel merk ik op dat de Centrumpartij door haar gedrag en haar uitlatingen dat geweld** 34 **blijkbaar oproept.** Bij herhaling, keer op keer, is immers juist de Centrumpartij steeds het middelpunt van geweld. Dat feit op zich zou de Centrumpartij al tot nadenken moeten stemmen.

Het komt op zijn minst ongeloofwaardig over dat juist de Centrumpartij zich verbaasd toont over uitingen van geweld jegens haar, die zij – zoals gezegd – zelf oproept. Als de heer Janmaat het heeft over grondrechten, moge hij bedenken dat die niet alleen voor hem en zijn aanhangers gelden, maar dat diezelfde grondrechten ook gelden voor de buitenlanders die hij keer op keer tracht aan te wijzen als medeoorzaak voor allerlei problemen in ons land. Ook buitenlanders worden beschermd door het eerste artikel van onze Grondwet.

Het is dan ook niet voor niets dat **juist een instelling als de Anne Frank Stichting waarschuwt voor het** 35 **gedachtengoed van de Centrumpartij dat een eigen superioriteitsgevoel uitdraagt.** Wie zal beter weten dan de Anne Frank Stichting waartoe dat kan leiden? Het feit op zich dat mensen zich verzetten tegen de Centrumpartij stemt tot tevredenheid. Het laat in elk geval zien dat onze democratie nog springlevend is. Verzet tegen discriminatie blijft geboden, is hard nodig. Maar nogmaals: dat verzet zal moeten plaatsvinden via een dialoog en volkomen geweldloos.

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb niet veel toe te voegen aan alles wat door voorgaande sprekers is gezegd. Zonder tekort te willen doen aan andere inbrengen, kan ik opmerken dat ik mij kan vinden in de bewoordingen die de heer Krajenbrink en mevrouw Dales hebben gebruikt.

Ik wil even stilstaan bij het feit dat wij vandaag ook spreken over een motie van de heer Janmaat die met medewerking van de Kamer in behandeling is gekomen. Ik merk op dat het tot de goede regels in dit Huis behoort, dat ook minderheden de mogelijkheid krijgen om een uitspraak aan de Kamer voor te leggen, een regel waaraan ik graag wil meewerken, tenzij de inhoud van de concept-uitspraak strijdt met de meest elementaire waarden waar wij in dit Huis voor staan. Vandaar dat ik het terecht vind dat de Kamer dit heeft gedaan.

Ik wil hier nog een kanttekening bij maken. De motie is door de heer Janmaat ingediend, voordat de

Janmaat

regering zelfs maar de mogelijkheid had om de inlichtingen aan de Kamer te verstrekken, waarom de heer Janmaat vroeg. Die daad is op zich zelf strijdig met goede parlementaire regels. Alleen al om deze reden is het goed om de motie inhoudelijk niet te steunen.

Bovendien heeft het antwoord van beide bewindslieden deze indruk bevestigd. Er is geen enkele reden, dunkt mij, om in dit stadium een verzoek te doen zoals in de motie is verwoord.

Minister Rietkerk: Mijnheer de Voorzitter! Er is vanmiddag van de zijde van de Kamer zoveel naar voren gebracht waarmee ik het geheel eens kan zijn, dat ik kort kan zijn in mijn reactie.

Wanneer de heer Janmaat uit mijn verklaring in eerste instantie meent te moeten opmaken dat er geen optreden in de door de gehele Kamer veroordeelde gebeurtenissen zoals in Boekel hebben plaatsgevonden, nodig is, kan ik moeilijk verder met hem in discussie treden. Ik meen dat ik in mijn eerste betoog duidelijk heb gezegd dat het recht van vergadering moet worden gewaarborgd en dat alle burgers recht hebben op bescherming van hun veiligheid. Ik heb ook uiteengezet welke maatregelen de verantwoordelijke autoriteiten hebben genomen om naar vermogen datgene wat in Boekel is gebeurd, tegen te gaan.

De mening van de heer Janmaat dat datgene wat de politie heeft gedaan, volstrekt onvoldoende is, wijs ik af. Ik blijf erop wijzen dat, als de heer Janmaat meent dat de bescherming waarin is voorzien, met een begeleiding van dertig mensen, onvoldoende was, het in de rede had gelegen dat hij de desbetreffende autoriteiten eerder had ingelicht over het beleggen van een bijeenkomst van zijn partij.

De heer Janmaat (Centrumpartij): Toen onze partijvoorzitter Konst na de schermutselingen aan de leidinggevende politiefunctaris vroeg hoe hij de mensen veilig over straat naar de wachtende taxi's en bussen kon krijgen, kreeg hij als antwoord: dat is uw zaak en niet de onze. Zijn dit de maatregelen die u bedoelde?

Minister Rietkerk: Ik heb in mijn betoog uiteengezet dat wij in ons democratische bestel verantwoordelijkheden hebben, ook voor de handhaving van de openbare orde en veiligheid. De eerste verantwoordelijk-

heid voor de in een bepaalde situatie te nemen maatregelen berust bij de burgemeesters en de officieren van justitie. Natuurlijk kunnen deze mensen, hoe deskundig ook, niet alles voor zijn.

De Kamer veroordeelt in haar geheel terecht het geweld dat in Boekel heeft plaatsgehad. Als de heer Janmaat hieruit concludeert dat de regering van mening is dat optreden tegen dit soort gedrag en bescherming van burgers tegen dit soort gedragingen niet gewenst zijn, brengt hij mijn woorden volstrekt in hun tegendeel.

De regering acht het in belang van onze democratie dat de grondrechten van vergadering en meningsuiting worden beschermd door de hiervoor aangewezen instanties, overigens naar vermogen. Ik heb over de bijzondere feitelijkheden een zekere terughoudendheid in acht te nemen, omdat ik de afweging van datgene wat in het geval van een incident wel of niet mogelijk en verantwoord is, in belangrijke mate aan de hiervoor verantwoordelijken moet overlaten, die hiervoor dan ook verantwoording hebben af te leggen.

De heer Janmaat (Centrumpartij): Mag ik uit de woorden van de minister opmaken dat, als de Centrumpartij de volgende keer van haar vergadering mededeling doet aan de desbetreffende burgemeester, de overheid vanaf dat moment de doorgang van deze vergadering garandeert? Garandeert u dat een vergadering van onze partij doorgaat, als wij deze een dag van tevoren bekend maken, waarbij wij zoals altijd onder eigen naam huren? Gaat u maatregelen nemen, welke u ook denkt te nemen?

Minister Rietkerk: Mijnheer de Voorzitter! De overheid en de hierbij betrokken autoriteiten hebben de plicht, de grondrechten van alle burgers in ons land naar vermogen te beschermen. Ik kan nu geen antwoord geven op de vraag welke omstandigheden zich kunnen voordoen en wat er dan moet gebeuren om die rechtswaarborg te geven. Wel ben ik van mening dat gemeentelijke autoriteiten tot taak hebben, te waarborgen dat politieke partijen kunnen vergaderen, tenzij daarbij zodanige verstoringen van de openbare orde optreden of kunnen optreden dat zij moeten overwegen of bepaalde maatregelen – in welke vorm dan ook – nodig zijn. Ik kan nu echter niet zeggen wat er precies moet gebeuren. Daarnaast moet de heer Janmaat mij ook niet vragen. Dat is nu precies ter beoorde-

ling van degenen die met die taken zijn belast.

De heer Janmaat (Centrumpartij): Ik vraag ook niet wat u gaat doen. U keurt het beleid van de burgemeester in Boekel goed. De vergadering daar is echt verstoord en gewelddadig uiteengejaagd. Dat hoef ik niet te herhalen. U keurt dat beleid goed, dus dan zijn er naar uw mening geen andere maatregelen noodzakelijk. Daar vraag ik u naar. Neemt u de volgende keer andere maatregelen? Gaat u met uw burgemeesters bespreken wat er zou moeten gebeuren of niet? Of zegt u 'het is jammer dat het zo is gegaan, maar voor de rest is het uitstekend verlopen in Boekel'?

Minister Rietkerk: De heer Janmaat weet nog steeds niet dat de minister van Binnenlandse Zaken niet maatregelen in een gemeente heeft te nemen en dat daarvoor krachtens de wet bepaalde autoriteiten zijn aangewezen.

De heer Janmaat (Centrumpartij): Ja, maar bent u nu verantwoordelijk...

Minister Rietkerk: Mag ik even uitspreken? De burgemeester van Boekel heeft mij gemeld dat hij 45 mensen in zijn gemeente geconsigneerd had op het moment dat hem bekend was dat deze vergadering zou worden gehouden en dat daarvan 30 mensen actief zijn ingezet om incidenten en confrontaties als helaas hebben plaatsgehad te voorkomen en om de verschillende partijen uit elkaar te houden.

Ik vind dan ook niet dat een veroordeling van het optreden van deze burgemeester gerechtvaardigd is. Integendeel, naar mijn voorlopige indruk is in Boekel naar vermogen gedaan wat mogelijk was. Een eindbeoordeling zal bovendien nog, bij voorbeeld door de gemeenteraad van Boekel, kunnen worden gemaakt.

De heer Janmaat (Centrumpartij): Ja, maar dat vermogen is toch onvoldoende voor de democratie gebleken!

Minister Rietkerk: Mijnheer de Voorzitter! Het feit dat wij als regering ernst maken met de garantie van grondrechten en dat wij daarvoor naar vermogen diensten zullen inzetten voor het handhaven van de openbare orde sluit natuurlijk niet uit dat zich toch in bepaalde omstandigheden gebeurtenissen kunnen voordoen die alsnog moeten worden veroordeeld.

3: Hoofdstuk 5

Algemene Politieke Beschouwingen, 11 oktober 1983

I. Janmaat

Janmaat

beroep op leningen gedaan ten bedrage van 24.000 miljoen gulden. Dit bedrag werd toegevoegd aan de staatsschuld. Het kabinet-Van Agt/Wiegel zag de bui hangen en zou flink puin ruimen. Dit werd vertaald met: de overheidstekorten moeten worden teruggedrongen.

Hierin is het kabinet niet geslaagd. Het bedrag van 24.000 miljoen werd in die vier volledige jaren 57.000 miljoen gulden en de puinhoop dus tweeënhalf keer zo groot. Het volgende kabinet-Van Agt zat een korte tijd, met Terlouw en Den Uyl. Het had voor die periode 34.000 miljoen gulden nodig. Het huidige kabinet zal komen tot een noodzakelijke ombuiging van het beleid.

Deze is inderdaad noodzakelijk, want de economische en sociale situatie in ons land is dermate slecht en de grote partijen hebben zo weinig argumenten ter verdediging van het falende regeringsbeleid, dat men koortsachtig zoekt naar schuldigen dan wel zondebokken. Dan behoeven wij niet ver te gaan. Zij zitten hier, in deze Kamer. Er is in Nederland voor het gevoerde beleid niemand anders verantwoordelijk dan de regering, dus Den Uyl met Van Agt, Van Agt met Wiegel, Van Agt met Den Uyl en vervolgens met Terlouw.

Het zijn dus niet de minderheden. Het aanwijzen van de minderheden als zondebokken is wijzen naar de zwakken van de samenleving, die zich niet kunnen verweren. Sommigen juichen het toe en anderen vinden het bedroevend dat minderheden in Nederland nooit iets te vertellen hebben gehad, evenmin als andere groepen in onze samenleving die machteloos staan tegenover het regeringsbeleid.

Ook de Centruumpartij is geen zondebok. Het duidt zelfs op de zwakte van de grote partijen dat zij proberen onze argumenten te weerleggen met verwijzingen naar een zwarte periode, niet alleen uit de Nederlandse, maar zelfs uit de wereldgeschiedenis. Mensen die **wantrouwen** hebben in het politieke beleid en hierbij grote vraagtekens zetten, probeert men af te houden van alternatieven met beschuldigingen en verwijzingen naar het verleden. Krampachtige pogingen hiertoe falen; zij zijn er niet, gelukkig niet, mogen wij zeggen.

Wij moeten in Nederland naar een ander regeringsbeleid. Het huidige kabinet heeft hiertoe een aanzet gegeven. Dit is noodzakelijk en pijnlijk en wordt niet erg enthousiast ontvan-

gen. Wie had dit verwacht? Wie had eigenlijk verwacht dat mensen blindelings het beleid van een kabinet – lees: de grote partijen – volgen dat zo diep snijdt in de leefsituatie, de werksituatie en de inkomensituatie van de bevolking? Dit kan men nauwelijks verwachten.

Men kan toch niet vragen van mensen die zich nu teruggeplaatst zien in een situatie die, wat Nederland betreft, gaat lijken op die van de ontwikkelingslanden, dat zij waardeering zullen opbrengen voor het regeringsbeleid? Voorlopig zijn de grote lijnen van dat beleid immers: lage loonkosten en een gerichtheid op exportvergroting. Dat is een beleid dat ontwikkelingslanden reeds lang toepassen en dat daar reeds lang faalt. Gelukkig zijn wij geen ontwikkelingsland en gelukkig liggen hier nog andere mogelijkheden, maar het roer moet om.

En natuurlijk wordt dan gewezen op de grootste uitgavenpost in het regeringsbeleid: het sociale stelsel. Het sociale stelsel kan de klappen niet meer aan. De mensen die de premiebedragen bij elkaar moeten brengen, worden – ten opzichte van de grote aantallen ontvangers van uitkeringen – zo gering in aantal, dat de premiedruk onevenredig groot dreigt te worden. En dus is vanmorgen gezegd, dat we het meer in de privaatrechtelijke sfeer moeten gaan zoeken: ieder voor zich; de collectieve gedachte laten we vallen. De heer De Vries, fractievoorzitter van het CDA, heeft gezegd dat de koppeling tussen lonen en uitkeringen, als symbool van nationale solidariteit, is weggefallen. Dat is juist en het is niet voor niets. Ons sociaal verzekeringsstelsel is opgezet voor onze samenleving. Hoe goed de bedoelingen ook zijn en hoezeer hierbij misschien overwegingen van medelijden en andere humane argumenten een rol spelen, kijkende naar andere landen – dit geeft een regering nooit het recht om hier verdiende en gespaarde premies makkelijk en met losse hand uit te delen over andere landen.

Zolang dit echter gebeurt, krijgt de regering de Nederlandse bevolking nooit achter een bezuinigingsbeleid – dit zal niet lukken, zolang men ziet dat de geldelijke middelen die ontstaan uit hier verricht werk en hier verdiende inkomsten, zo makkelijk wegvloeien uit onze samenleving. Daarvan krijgen niet de minderheden de schuld, noch de ontvangers in landen in de Derde Wereld: die schuld en dat verkeerde inzicht ligt bij het beleid van voorgaan-

de kabinetten. Dit kabinet staat voor de zware opgave om dat maar te keren en, vooral, om dat uit te leggen.

Ik wil hierbij een klein voorbeeld geven, mijnheer de Voorzitter! Het regeringsbeleid is soms in strijd met de bevolkingspolitiek. Als wij vinden dat ons land overbevolkt is – men vond al vrij snel na de Tweede Wereldoorlog dat dit het geval was – en er wordt in ons land een gezinsplanning ingevoerd die gemiddeld is neergekomen op iets meer dan drie kinderen per gezin, dan is het toch in strijd met het regeringsbeleid inzake de bevolkingsplanning als er intussen een kinderbijslagregeling wordt opgesteld die erop neerkomt dat naarmate het gezin groter wordt, die bijslag relatief toeneemt?

Wij willen het dan de mensen van de minderheden helemaal niet kwalijk nemen, dat zij aanspraken maken op die uitkeringen. Maar als alleen al, in 1984, aan geplande kinderbijslag, een bedrag van 85 à 90 mln. gulden naar Marokko gaat, dan blijkt daaruit dat die bedragen niet kunnen worden opgebracht door onze samenleving. Het is niet omdat wij dit de Marokkanen niet gunnen, **maar omdat wij dit onze eigen, Nederlandse bevolking niet aan kunnen doen.**

De hier wonende minderheden zullen moeten beseffen dat wij niet in staat zijn de wereld te redden en dat wij, jammer genoeg, niet in staat zijn het economisch en inkomensniveau van de gehele wereld op te heffen. Wij zijn wel in staat om onze inkomens weg te schenken over de gehele wereld, maar dan vindt in ieder geval de Centruumpartij dat dan een volkstemming moet worden gehouden om na te gaan of onze bevolking dat echt wil.

Onze regering zit er voor de Nederlandse bevolking. Daar willen wij van uitgaan. Wij vinden hiervan te weinig terug in dit regeringsbeleid. De gigantische gaten die er nu vallen, worden toch te weinig over anderen uitgespreid en alleen binnen Nederland opgevangen. Dit doet juist de maatschappelijke weerstand zo toenemen. Daarom zien wij dat deze regering voor grote problemen komt te staan.

De heer Nijpels heeft vanochtend gezegd – ik ben het volledig met hem eens – dat de regering niet individuen moet voorkauwen wat zij moeten doen. Prachtig! Waar haalt minister Rietkerk in de Minderhedennota het idee vandaan, dat hij onze bevolking – een multi-culturele samenleving – iets kan opleggen, zonder ernaar te

Janmaat

hebben gevraagd en te hebben gepeild of die bevolking dat wel wil? Waarom stelt hij zich zo boven een politiek systeem dat hij meent dat zonder goede informatie en berichtgeving aan de kiezers en aan de samenleving hen iets kan opleggen? Misschien doet hij dat nu noodgedwongen door andere kabinetten, maar dan nog: zijn partij zit al lang in de kamer maar heeft er nooit sterk tegen geageerd en is daarmee dus akkoord gegaan. Waar haalt hij het recht vandaan?

In de Minderhedennota vinden wij natuurlijk dat de Nederlandse bevolking niet echt wordt erkend. Nogmaals, dat ligt niet aan de minderheden, maar aan het verkeerde beleid. Als in de nota wordt gesteld, dat Nederlanders voor onoplosbare problemen zijn komen te staan, zullen wij bij de behandeling van de Minderhedennota daarop terugkomen.

Onze regering heeft terecht meegedaan aan ontwikkelingshulp. Sinds de jaren zeventig is daarheen een bedrag gegaan van 35 mld. Mijnheer de Voorzitter! Het is ontzaglijk jammer, maar wij kunnen met dat soort steun de ontwikkelingslanden niet helpen. Dat is een tragische constatering, maar daarom niet minder juist. Vele rapporten zijn geschreven, maar het grootste gedeelte van de ontwikkelingshulp heeft niet het gevolg waarop men had gehoopt. Dus moet de richting van de hulp worden herzien.

Wij zeggen niet dat de hulp moet worden verlaagd, maar wij menen dat de hulp indirect ten goede moet komen aan de Nederlandse samenleving door in het kader van de hulp projecten op te zetten in de landen van herkomst van hier levende minderheden, opdat zij in hun eigen land een betere toekomst kunnen opbouwen dan hun hier hoogstwaarschijnlijk staat te wachten. Wij zien het aan de Surinaamse bevolking.

Zijn die hier nu echt zo gelukkig? Zijn onze remigratieplannen voor een opbouw van Suriname zo veel minder dan – misschien uit nood – de gratis-heroïneplannen van de PvdA? Wat geeft hier die mensen een grotere aantrekkingskracht? Wij vinden dat, juist omdat wij niet weten wat er in Suriname allemaal is gebeurd, deze regering op korte termijn met de Surinaamse regering contacten moeten leggen om de hulp aan Suriname te hervatten, de relaties te verbeteren en met hen te bespreken hoe de remigratie van Surinamers die terugwillen, kan worden begonnen.

Het is namelijk sowieso de vraag of in het verleden met betrekking tot Suriname en op het ogenblik met betrekking tot de Antillen het toelatingsbeleid niet in strijd was en is met het Koninkrijksstatuut. De Antilliaanse toelatingswetgeving is niet volgens het Koninkrijksstatuut vastgesteld, dus de opgelegde beperkingen aan mensen die vanuit de Nederlandse samenleving daarheen gaan, zijn niet terecht.

Mijnheer de Voorzitter! Wij kennen in Nederland een grote werkloosheid. Dit vraagstuk kan niet onmiddellijk worden opgelost, maar wel is daarvoor herverdeling van werk en dus van werktijd een noodzakelijke voorwaarde. Wij zijn ook van mening – dat zal opnieuw geen verbazing wekken – dat dan ook het aanbod van werknemers niet mag worden vergroot door opnieuw toelating van buitenlandse werknemers die elders in Europa geen werk kunnen vinden.

In tegenstelling tot Nederland is de Duitse Bondsrepubliek ook in Turkije werkzaam, niet in het kader van de gezinshereniging maar in het kader van de remigratie. Wij zouden in ieder geval graag zien dat de werkloosheidsproblematiek in Nederland niet wordt vergroot door opnieuw, misschien uit humanitaire overwegingen waaraan totaal geen praktische inhoud kan worden gegeven, het arbeidspotentieel te vergroten.

De multi-culturele samenleving heeft voorlopig voor grote spanningen en conflicten gezorgd. Het politie-apparaat en de rechterlijke macht schijnen in toenemende mate een en ander niet aan te kunnen. Wij pleiten niet alleen voor uitbreiding van het politie-apparaat, maar ook voor vergroting van de bevoegdheden van de politie en voor het minder afhankelijk zijn van het politieke overheidsbeleid. Per gemeente zal een en ander zeker te veel zigzaggen om de politie enig houvast te geven inzake het te voeren beleid. De heer Toorenaar in Amsterdam gaf hiervan enige voorbeelden.

Het onderwijs in Nederland kent grote problemen, mede ten gevolge van de bezuinigingen.

Behalve de bezuinigingsproblematiek zijn er ook problemen met de cultuur. De Centruumpartij vindt dat meer aandacht moet worden geschonken aan opvoeding in de Nederlandse cultuur. Wij vinden de Nederlandse symboliek en waarden minstens zo belangrijk als de Islamitische cultuur. Opnieuw kan de VVD zeggen dat zij pleiten voor een grotere waardering van het individu in het onderwijs. Als

de VVD tegelijkertijd bepleit dat de Islam in het onderwijs meer aandacht krijgt, verdrukt deze partij hiermee de waarde van het individu. Deze godsdienst kent dat immers totaal niet. Wij hebben erop gewezen dat dit tot conflicten leidt. Volgens de nota van de heer Rietkerk zullen de Nederlandse kinderen aan deze conflicten moeten wennen. Zij moeten daarmee leren leven.

Behalve het niet bestrijden van de Centruumpartij met argumenten die duiden op angst voor het verleden, meen ik een zelfde angst te moeten constateren als het gaat om kernwapens. Geen zinnig mens is blij met kernwapens. Geen zinnig mens kan echter ook de ogen sluiten voor het feit dat deze wapens bestaan. Zolang deze wapens bestaan, sinds de Tweede Wereldoorlog, hebben wij daarmee geleefd. De vraag is zelfs wel eens opgeworpen of het uitblijven van oorlog in Europa ondanks of dank zij de aanwezigheid van kernwapens is. Ik heb vaker gewezen op het feit dat niet alleen de Nederlandse maar ook de Europese economie militair onbeschermd is. Wij zijn overgeleverd aan het spel der wereldmachten.

Momenteel heeft hier de grootste invloed de Verenigde Staten van Noord-Amerika. Ik, persoonlijk, betreur dat niet. Als wij ten gevolge van een politieke koerswijziging onze economie uit de invloedssfeer van de Verenigde Staten halen en haar naar de Sovjet-Unie brengen, wordt de situatie voor Amerika gevaarlijk. Misschien betekent dit een dreiging van of een ontwikkeling tot een oorlog. De Verenigde Staten heeft zich tot nu toe altijd garant verklaard voor de veiligheid van Europa. Is er door de huidige vredesbeweging en de minister van Defensie ooit wel eens gepolst hoe de Russen denken over de veiligheid van Europa? Is hiervoor ooit een garantie gegeven!

In de verklaring van Bretton Woods na de Tweede Wereldoorlog heeft gestaan dat volkeren het zelfbeschikingsrecht hebben, zich te ontwikkelen in een richting die hun goeddunkt. Een meerderheid van de Kamer representeert hier de meerderheid van de Nederlandse bevolking.

Wij zijn het daarmee in grote delen niet eens. Wij wijzen op een mogelijk ander regeringsbeleid, op een opwaardering van onze eigen bevolking. Dat heeft niets te maken met de scheldpartijen van de CPN, dat heeft niets te maken met andere verdachtmakingen. Wij doen dat op eerlijke democratische wijze op iedere plek waartoe iedere politicus ons uitnodigt.

II. De Kamerleden

De Vries

van de verzorgingsstaat. Wat was opgezet als een vangnet van basiszekerheden, is verworpen tot een mechanisme om bijna automatisch alle zorgen en problemen op af te wentelen.

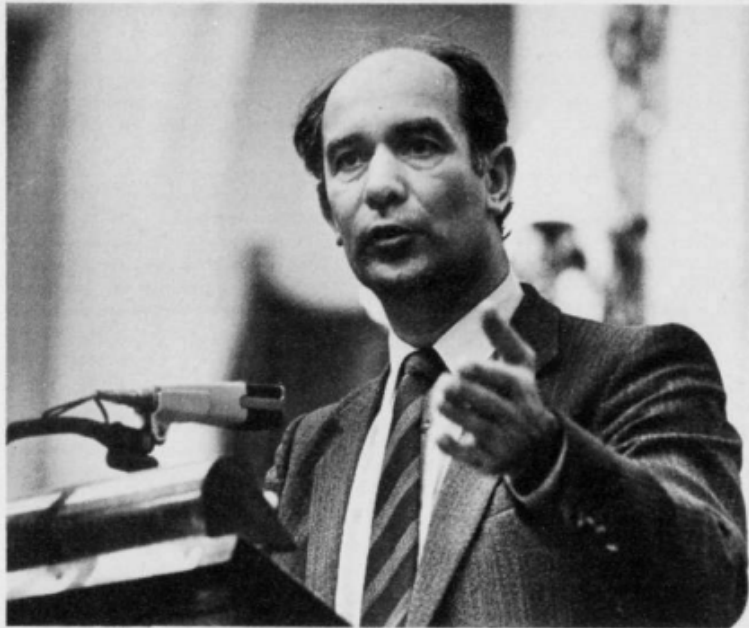
Mensen worden meer aangemoedigd om na te denken over hun rechten dan over hun plichten. De samenleving wordt wel geacht solidair te zijn met de burger, maar de burger wordt niet meer geacht solidair te zijn met de samenleving. Waardering voor bestaande voorzieningen maakt daardoor steeds meer plaats voor ongenoegen over het te lage niveau daarvan.

Hoe vervreemdend de anoniem georganiseerde solidariteit uiteindelijk werkt, zien wij bijna dagelijks om ons heen. Aan de ene kant zien wij de regering die met de rug tegen de muur staat en zich noodgedwongen beroept op financiële overmacht. Aan de andere kant zien wij tal van mensen die er klakkeloos aan voorbijgaan dat de regering het volgende jaar f 162 mln. uitgeeft en maar f 126 mln. binnen krijgt en dus een tekort heeft van f 36 mln. Dat komt neer op f 100 mln. per dag, zoals professor Stevers becijferde, ofwel een derde van de inkomsten van de Staat.

Als er ondanks dat grote tekort aan de voorzieningen van de verzorgingsstaat getornd wordt, moet dat wel een gevolg zijn van boosaardigheid of wanbeleid of een combinatie van beide, zo wordt nogal eens gesuggereerd. Daarmee is de discussie dan uit. In zo'n sfeer kan het er inderdaad gemakkelijk van komen dat spelers en supporters hun gezamenlijke toorn afreageren door onze scheidsrechter te lynchen of dat, om in de beeldspraak te blijven, op de tribunes een strijd van allen tegen allen losbreekt.

Ik heb grote zorgen als ik zie hoe de 1 spanningen in de samenleving toenemen; hoe de vakbeweging door een deel van haar achterban onder druk wordt gezet om harde acties te voeren en hoe minderheidsgroepen in 2 toenemende mate als zondebok worden aangewezen. Juist als spanningen toenemen, behoort het verantwoordelijkheidsbesef van politieke en maatschappelijke leiders ook toe te nemen. Het past uiterste terughoudendheid bij het aanmoedigen van emoties die de spanning verder opvoeren.

Voor alle duidelijkheid merk ik op dat dit geen oproep is om af te zien van constructieve oppositie. Neen, het is een oproep om naar gezamenlijke

De heer De Vries, fractievoorzitter van het CDA

oplossingen voor problemen te zoeken. Voor zover de door de oppositie aangedragen alternatieven uitzicht bieden op betere oplossingen, moeten zowel het kabinet als de regeringspartijen bereid zijn om daarnaar serieus te kijken.

Ik zeg er echter meteen bij dat voor mij een alternatief slechts bruikbaar is als het de problemen oplost en ze niet doorschuift naar de toekomst. Helaas, dat is opnieuw een belangrijk kenmerk van het alternatief dat de Partij van de Arbeid ons thans voorschotelt.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Kan de heer De Vries dat even toelichten?

De heer **De Vries** (CDA): Dat wil ik graag doen. De heer Den Uyl heeft zoëven met enige trots vermeld dat wanneer het alternatief van de Partij van de Arbeid overgenomen zou worden, de som van belastingdruk en financieringstekort voor het eerst sinds vele jaren niet stijgt. In het kabinetsvoorstel daalt dit totaal met ik meen, 1,3%. Dat betekent dus dat de Partij van de Arbeid opnieuw zwaardere lasten oplegt aan de mensen en opnieuw het financieringstekort laat oplopen.

Dat noem ik een verschuiving van de last naar de toekomst, te meer omdat het plan dat de heer Den Uyl de samenleving voorhoudt hoogstens een jaar werkt. Hij vertelt wel hoe her er in 1984 bij zal staan, maar hij legt

niet aan het volk uit dat wanneer hij in 1985 de inkomens in de collectieve sector van ambtenaren en de mensen met een uitkering op peil wil houden, hij alleen al om dat te kunnen bereiken in 1985 opnieuw een stimulans moet geven.

Als hij in 1985 weer wil voorkomen dat er een achterstand ontstaat, dan moet er bovenop die impuls nog een impuls worden gegeven. Het is volstrekt duidelijk wat er dan gaat gebeuren: wij blijven vastlopen in het systeem waarin de belastingdruk en het financieringstekort steeds verder oplopen en de collectieve sector niet de pas inhoudt, maar in feite steeds zwaarder op de samenleving gaat drukken. Daarom zeg ik dat de heer Den Uyl bezig is de probleem door te schuiven naar de toekomst.

De heer **Den Uyl** (PvdA) Het constant houden van de som van lastendruk en financieringstekort werd tot voor kort elk kabinet gezien als een doelstelling die buitengewoon de moeite waard is om te bereiken.

Als het alternatief van de PvdA wordt uitgevoerd, dan zullen, zo rekent het CPB ons voor, volgend jaar voor het eerst sinds 1977 het financieringstekort en de lastendruk te zamen niet stijgen. Er is dus geen sprake van stijging van het financieringstekort; er is geen sprake van dat in het PvdA-alternatief de lasten naar 1985 worden

De Vries

De heer **De Vries** (CDA): Nog één keer. Iedereen, die wel eens naar die modellen heeft gekeken, kent de mechanismen en weet, dat als belastingdruk en premiedruk met 1% worden verlaagd, de economie wordt gestimuleerd. Een deel wordt terugverdiend – inverteffecten – via hogere belasting- en premie-opbrengsten. Een verlaging van 1% van de lastendruk laat het financieringstekort maar met een half procent stijgen.

Als ik dus de vrijmoedigheid zou hebben, de som van belasting- en premiedruk volgend jaar met 10% te laten dalen, zou het financieringstekort maar met 5% stijgen. Men zou dan kunnen zeggen dat een prachtig resultaat is bereikt omdat de som van beide met 5% is gedaald. De vraag is echter, of een dergelijke stijging van het financieringstekort plus de daaruit voortvloeiende lasten verantwoord is.

Ik heb zoëven al iets gezegd over de staatschuld en bijbehorende rentelasten. Die rentelasten verdringen nu al in toenemende mate de echte collectieve voorzieningen. Bedoelde vraag durven wij niet bevestigend te beantwoorden, want wij menen dat dan lasten worden doorgeschoven naar de toekomst.

Mijnheer de Voorzitter! In de CDA-visie moet de verzorgingsstaat worden omgebouwd tot een verzorgingsmaatschappij. Maar dat is geen weg terug naar de filantropie, maar een weg naar een samenleving die een evenwicht zoekt tussen overheidszorg en zorg van mensen en groepen voor elkaar. Het gaat om een meer zorgzame samenleving waarin mensen en groepen van mensen in gezinnen, kerken en maatschappelijke organisaties weer solidariteit en verantwoordelijkheid voor en met elkaar kennen.

Waar de overheid een stap terugdoet, moet de samenleving een stap vooruit doen. Natuurlijk – ik schaam mij niet om dat te erkennen – speelt ook de financiële nood van de overheid een belangrijke rol bij ons streven, de verzorgingsstaat te saneren. Natuurlijk besef ik dat het terugleggen van verantwoordelijkheid van de overheid naar de samenleving bij velen dubbel hard zal aankomen in een periode waarin iedereen toch al terug moet. Daarom moeten wij ervoor oppassen dat de hele operatie beperkt blijft tot het weer betaalbaar maken van voorzieningen voor de overheid.

Het moet méér zijn dan een kwestie van centen en ik wil het kabinet dan

ook met nadruk opwekken ook zelf het beleid in een veel breder perspectief te plaatsen en duidelijk te maken dat inderdaad wordt gewerkt aan een andere inrichting van onze samenleving.

Ik wil aan de hand van enkele voorbeelden toelichten wat ons voor ogen staat bij zo'n andere samenleving.

Het eerste voorbeeld betreft de organisatie van het stelsel van sociale zekerheid. De opzet en uitvoering daarvan zal meer overgelaten moeten worden aan werkgevers en werknemers op het niveau van ondernemingen en bedrijfstakken. Boven door de overheid vast te stellen minimumniveaus kunnen zij dan zelf uitmaken hoe ver zij willen gaan.

Een tweede voorbeeld betreft de vraag of het streven naar andere organisatie- of medezeggenschapsverhoudingen niet sterk kan worden aangemoedigd door meer ruimte te maken voor ondernemingsvormen waarin werknemers een deel van hun inkomen afhankelijk stellen van de bedrijfsresultaten, zoals dat ook in Japan het geval is.

Zulke vernieuwingen kunnen alleen plaatsvinden als wij afstand nemen van het idee dat iedereen in Nederland dezelfde inkomensontwikkeling moet doormaken en over exact dezelfde zekerheid moet beschikken. Het zijn veranderingen die leiden tot meer verscheidenheid, maar tegelijk veranderingen die ruimte bieden voor veel meer betrokkenheid, grotere verantwoordelijkheid en echte solidariteit. En om dat laatste is het ons te doen!

Mijnheer de Voorzitter! Een overheid die diep ingrijpt in de samenleving krijgt te maken met veel details en complicaties. Dat leidt tot een overmaat aan regelgeving, bureaucratie, overbelasting van het justitiële apparaat en irritatie en vervreemding bij de burger. Zo zien wij dat onze rechtsstaat – één van de belangrijkste pijlers onder onze samenleving – in toenemende mate onder druk staat. Vandaar dat wij ons thans nadrukkelijker afvragen of en waar ook hier de overheid meer kan terugtreden.

In dat verband hebben wij er met voldoening kennis van genomen dat het kabinet bezig is, het aantal regelingen drastisch te beperken en te stroomlijnen.

Naar ons oordeel is echter een veel breder opgezet program van evaluatie en stroomlijning van de wetgeving in zijn totaliteit nodig. Waar regelgeving te zwaar, niet effectief of achterhaald

is, is afslanking noodzakelijk om de geloofwaardigheid van het overheidsgezeg te versterken. Deregulering is echter een instrument waarmee zorgvuldig moet worden omgesprongen. Randvoorwaarden die in stand moeten blijven, zijn rechtsbescherming van de burger en democratische besluitvorming.

Rechtsregels zijn niet neutraal, maar veelal bedoeld om bescherming te bieden aan hen die in de knel dreigen te geraken. Dat geldt ook voor hen die in de afgelopen jaren naar ons land zijn geëmigreerd. Enerzijds dringt tot een steeds bredere kring door, dat deze nieuwe medeburgers extra zorg en aandacht nodig hebben. Anderzijds zijn er in onze samenleving ook spanningen door ontstaan.

Deze **spanningen** kunnen niet worden weggenomen door een gezamenlijke kruistocht van alle antiracistische partijen tegen de Centruumpartij. Een beleid, gericht op het bespreekbaar maken van de problemen en **het verminderen van de spanningen**, is veel beter. Zo'n beleid zal niet gericht moeten zijn op verslechtering, maar op verbetering van de positie van minderheden. De onlangs verschenen minderhedennota vormt daartoe naar ons oordeel een belangrijke bijdrage.

De heer **Janmaat** (Centruumpartij): Ik vind hetgeen u zegt allemaal prachtig. Kunt u hier definiëren wat racisme is?

De heer **De Vries** (CDA): Het lijkt mij dat dit een vraag is, waarop de heer Janmaat bij uitstek zelf een antwoord zal moeten kunnen geven.

De heer **Janmaat** (Centruumpartij): Dat kan ik u zeggen, maar dan weet ik niet of u, als u het daarmee eens bent misschien bij mij in het bankje komt zitten.

De heer **De Vries** (CDA): **Inspelen op racistische gevoelens in de samenleving is iets wat een democratische politieke groepering niet behoort te doen.**

De heer **Janmaat** (Centruumpartij): U zegt dus niets.

De heer **De Vries** (CDA): Ik denk dat de strekking van mijn opmerking duidelijk is.

De heer **Janmaat** (Centruumpartij): Die is totaal niet duidelijk, want u zou toch aangeven wat racisme is? U zegt alleen dat het racistische gevoelens zijn.

De heer **De Vries** (CDA): Ik heb zojuist gesproken over de noodzaak om de positie van deze nieuwe medeburgers

De Vries

in onze samenleving extra te beschermen. Als wij spreken over kwetsbare groepen in de samenleving, dan betekent dit dat het groepen zijn waarmee je extra voorzichtig om moet gaan. Het gaat dus niet aan om op een gegeven moment, **wanneer er in de samenleving spanningen bestaan** die te maken hebben met deze groepen, op die spanningen in te spelen.

Een verantwoorde politieke groepering behoort zich daaraan zo veel mogelijk die onttrekken. Wanneer er in de Nederlandse samenleving een indruk ontstaat dat de Centruumpartij die houding niet voldoende in acht neemt, dan moet u daar eens serieus over nadenken.

De heer **Janmaat** (Centruumpartij): Het is onze taak om te wijzen op de problemen. **De grote politieke partijen – dus u niet alleen – hebben die problemen jarenlang verzwegen.** Daardoor worden die alleen maar groter. Omdat u nauwelijks een beleid heeft en zeker geen verantwoording heeft afgelegd van het beleid in de afgelopen jaren, denkt u er nu af te komen met een kreet als 'racisme'.

De heer **De Vries** (CDA): Ik nodig u uit om de aandacht op een zeer constructieve en positieve wijze op die problemen te vestigen.

De heer **Janmaat** (Centruumpartij): Ik neem de uitnodiging aan. Wij spreken elkaar hierover nader.

De heer **De Vries** (CDA): In een tijd van grote sociale en economische onzekerheid, neemt het gevoel van onveiligheid toe. Juist dan komt het er extra op aan dat de rechtsstaat goed functioneert. Zorg baart in dit verband het verstopt raken van de justitiële kanalen door overbelasting van de politie, de rechtelijke macht en het gevangeniswezen.

Zulks niet in de laatste plaats als gevolg van de steeds meer toenemende kleine criminaliteit en het steeds ernstiger wordend drugprobleem.

Juist daarom stemt het mijn fractie tot tevredenheid dat de regering enige personele ruimte heeft geschapen om de belangrijkste knelpunten op dit terrein te verzachten.

Ook op het terrein van welzijn en volksgezondheid zijn te veel taken te vanzelfsprekend naar de overheid geschoven. Wij zien nu dat de zorg daardoor niet menselijker is geworden. Juist als het gaat om zorg voor het zwakke, mag het gevoelen worden versterkt dat wij wel degelijk de

hoeder van onze broeder en zuster zijn. In deze benadering past integratie van de maatschappelijke dienstverlening en de gezondheidszorg, met een accent op versterking van de eerste lijn ten koste van de intramurale voorzieningen.

Met zo'n benadering wordt het mogelijk gemaakt, tegelijkertijd belangrijke bezuinigingen te realiseren en de kwaliteit van de zorg op peil te houden en vooral ook menselijker te maken. Dat neemt niet weg dat het een uiterste krachtsinspanning zal vergen om de aangekondigde bezuinigingen in deze sfeer te realiseren.

Onmisbaar daarvoor is dat het proces van herstructurering en kostenbeheersing, inclusief de herziening van het ziektekostenverzekeringsstelsel, zonder vertraging kan worden gerealiseerd. Hoewel het kabinet heeft afgezien van invoering van de Kaderwet specifiek welzijn, zal het CDA erop toezien dat in de gevallen waarin dat nodig is, centrale sturingselementen ook in een gedecentraliseerd systeem gegarandeerd worden. Belangrijke waarden blijven voor ons het direct betrekken van de burgers bij het beleid en het waarborgen van particulier initiatief.

Binnen het totale welzijnsbeleid blijft het emancipatiebeleid bijzondere aandacht houden. Vrouwen en mannen behoren zich overeenkomstig hun talenten te kunnen ontplooiën en zij moeten vrij kunnen zijn, ook in de keuze van rolpatronen. Vastgesteld kan worden dat de jongere generatie in veel gevallen tijdelijk of permanent een andere rolverdeling dan de traditionele kiest. De overheid dient zich daarbij neutraal op te stellen. Wetgeving mag niet discrimineren ten gunste van het ene rolpatroon of het andere. In de gevallen waarin dat wel zo is, is aanpassing noodzakelijk.

Hoe pijnlijk een overheid die te veel pretenties heeft, zich zelf kan tegenkomen, blijkt het meest schrijnend bij de sociale zekerheid. Zelfs als we door deze crisis heen komen, worden de problemen niet vanzelf opgelost. Nu al zien we een nieuw, reusachtig probleem op ons afkomen, en wel met rasse schreden, namelijk de vergrijzing.

Is nu 11% van de bevolking ouder dan 65 jaar, in het jaar 2000 zal dat ongeveer 20% zijn. En het is dan ook een illusie om te denken dat de kwestie van de betaalbaarheid van de uitkeringen een tijdelijk probleem is, dat we gerust voor ons uit kunnen schuiven, zoals de Partij van de Arbeid vandaag opnieuw doet.

Trouwens, waarom kan de Partij van de Arbeid altijd alleen de pijn die komt, voorkomen, en nooit de pijn die al geleden wordt, wegnemen? Het antwoord is simpel: omdat de medicijn maar één keer helpt. Wat wel afgelopen moet zijn, is dat jaar in, jaar uit met hap/snap-maatregelen op de problemen wordt gereageerd. Wij moeten ervoor oppassen dat de sociale zekerheid niet onttaardt in sociale onzekerheid. En dat kan alleen als wij bereid zijn om met z'n allen dat probleem eerlijk onder ogen te zien.

Het kernpunt daarbij is dat niemand er bij de opzet van ons stelsel van sociale zekerheid rekening mee heeft gehouden dat er van de zeven miljoen mensen met een inkomen ooit nog eens drie miljoen van een uitkering zouden moeten leven. Als we dat geweten hadden, zo heb ik eens in een notitie van de heer Wöltgens gelezen, dan zouden we het stelsel nooit zo royaal hebben opgezet, niet alleen wat de hoogte van de uitkeringen betreft, maar ook als het gaat om de gulle hand waarmee wij uitkeringsrechten hebben toegekend. Helaas moet ik vandaag constateren dat zelfs de heer Wöltgens de oude niet meer is.

De heer **Wöltgens** (PvdA): Zeker de heer De Vries zou moeten weten welk verschil er is tussen het als onafhankelijk econoom opereren en het fungeren als fractievoorzitter. Wat hij nu tot drie of vier maal toe heeft herhaald over het verschuiven van lasten naar de toekomst, is echt beneden het niveau dat de econoom/schrijver dr. B. de Vries indertijd wist te bereiken als het ging om dit soort onderwerpen.

De heer **De Vries** (CDA): Ik heb begrip voor de verandering in uw positie, mijnheer Wöltgens.

Mijnheer de Voorzitter! De fractie van het CDA is ertoe bereid, de kortingen op de sociale uitkeringen per 1 januari en 1 juli 1984 te zien in het perspectief van de wijziging van het stelsel van sociale zekerheid.

Bij de korting met 3,5% op 1 januari aanstaande speelt voor ons een uitdrukkelijke rol dat het kabinet tot onze voldoening heeft afgezien van de korting met 2% per 1 oktober van dit jaar, evenzeer als het meeweegt dat de positie van de laagste inkomens in 1984 positief wordt beïnvloed door de belasting- en premieaantregelen. Het resultaat van dit pakket is dat het netto-minimumloon en de netto-minimumuitkeringen volgend jaar met niet meer dan vijf gulden per maand

Nijpels

Ondertussen blijven wij hopen dat in Genève alsnog resultaten worden behaald. Hiervoor zijn werkelijke concessies van de zijde van de Sovjet-Unie nodig. Het betekent een geweldige overwinning voor de menselijke beschaving, als in Genève kan worden besloten tot ontmanteling van de Russische systemen en het niet plaatsnemen van nieuwe raketten aan Amerikaanse zijde. Ook een tussenoplossing als een eerste stap op weg naar verdere vermindering is van grote betekenis voor het afremmen van de zinloze en geld verslindende wapenwedloop.

De Amerikaanse regering heeft de afgelopen weken getoond, daadwerkelijk met de Sovjet-Unie te willen onderhandelen. Van Amerikaanse zijde is sprake van werkelijke tegemoetkoming. Het is aan de Nederlandse regering om, vanuit de eigen invalshoek, haar loyaliteit aan de bondgenoten duidelijk te tonen.

Voorzitter! Ik kom tot een afronding. De begroting 1984 die dit kabinet heeft ingediend, heeft op de mensen een diepe indruk gemaakt. Deze begroting markeert evenwel niet alleen de overgang van '83 naar '84, maar bergt in zich de weg naar een evenwichtig antwoord op de scheefgroei van de afgelopen tien jaar. Dit is een scheefgroei die deels mogelijk werd door de hoge conjunctuur van de jaren '60 en '70, deels door de aardgasbaten. Het is tevens een scheefgroei die aangeeft dat wij steeds verder van de financieel-economische werkelijkheid zijn komen af te staan. Die scheefgroei markeert steeds meer ongelofwaardigheid.

Het kabinetsbeleid wordt door velen als hardhandig ervaren. Maar al in 1974 werd geconstateerd, dat het nooit meer zo zou worden, als het vroeger was. Dit kabinet brengt de geloofwaardigheid van die stelling tot werkelijkheid. Daarom dienen, in belang van land en volk CDA en VVD dit kabinetsbeleid werkelijk te steunen: omdat, mijnheer de Voorzitter, geloofwaardigheid en werkelijkheidszin in elkaars verlengde liggen.

Motie

De **Voorzitter**: Door de leden Nijpels en B. de Vries wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer, gehoord de beraadslaging; van oordeel, dat de voorstellen voor de invoering van schoolgeld voor

kinderen van 12 tot 16 jaar op ernstige bezwaren stuiten;

overwegende, dat de invoering van schoolgeld voor deze leeftijdscategorie ook op bezwaren van principiële aard stuit en niet overeenstemmen met de geest van internationale verdragen;

nodigt de regering uit, deze voorstellen te heroverwegen en alternatieve voorstellen aan de Kamer voor te leggen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 14 (18 100).

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Ik begin met een citaat: 'Vermeden moet worden alles wat de strekking heeft, duurzame vestiging in ons reeds zo dichtbevolkte land te bevorderen. Het laatste gezichtspunt is ook van belang voor wat het standpunt betreft van die leden, die betoogden dat tegen toelating van vreemdelingen op Nederlands grondgebied met kracht dient te worden opgekomen, daar een verder binnendringen van vreemde elementen schadelijk zou zijn voor de handhaving van het karakter van de Nederlandse stam. Ook de Regering is van mening dat in beginsel ons beperkt territorium voor de eigen bevolking moet blijven gereserveerd.'

U denkt allicht dat ik een hedendaags racist citeer, maar dan hebt u het mis, mijnheer de Voorzitter. Het is een citaat van 46 jaar geleden, uit 1937, uit de memorie van antwoord bij de justitiebegroting 1938, afkomstig van de toenmalige minister van Justitie Goseling. Het heeft een merkwaardige actualiteit. Ook toen vond men Nederland al zo dichtbevolkt. Ook toen was er **vrees** voor aantasting van het karakter van Nederland door vreemdelingen.

Ook toen was er een politieke partij in de Kamer vertegenwoordigd die zich in hoofdzaak op deze punten richtte. Natuurlijk zijn er grote verschillen tussen toen en nu, maar er zijn, helaas, ook overeenkomsten. Toen ging het om joodse vluchtelingen, nu gaat het om zwarte immigranten en immigranten uit de landen rond de Middellandse Zee.

Toen was er een regering die volkomen inspeelde op deze **vreemde-lingenhaat**, nu is er een regering die dat zeker niet zo sterk doet – maar toch... Toch is er een overheidsbeleid dat gebaseerd is op ongelijke behan-

deling van Nederlanders en buitenlanders. Het is een beleid dat daarmee de oplossing legitimeert die zegt, dat de problemen weg zijn als de buitenlanders weg zijn.

Ik denk alleen al aan de terminologie die wordt gebruikt. Men spreekt over 'de problemen met de buitenlanders', over 'het vreemdelingenvraagstuk'. Dit is onlosmakelijk verbonden met crisis en crisisbeleid en daarmee ook onlosmakelijk verbonden met het de mensen op het spoor zetten van die zogenaamde oplossing.

In dit licht moeten de voorstellen worden gezien om de kinderbijslag voor buitenlandse kinderen te verlagen – overigens zijn deze voorstellen voorlopig niet doorgestaan. Ook de verscherpte regelgeving met betrekking tot de gezinshereniging van buitenlandse jongeren moet in dit licht worden gezien.

Een derde voorbeeld is de steeds grotere nadruk op remigratiebeleid, waardoor steeds opnieuw de wenselijkheid van permanent verblijf hier ter discussie wordt gesteld. Daar helpen geen mooie woorden in de minderhedennota meer aan. Het is maar een vrij kleine stap van deze bedekte, beschaafde vormen van ongelijke behandeling naar openlijke **vreemde-lingenhaat**: Géén principieel maar een gradueel verschil!

De voorwaarden zijn geschapen voor groepen die openlijk de schuld schuiven op willekeurige groepen andere mensen. In dat klimaat kan de Centruumpartij beweren, dat dagelijks duizenden buitenlanders het land binnenkomen en dat vooral de buitenlanders de criminaliteit veroorzaken!

De overheid schept mede de voorwaarden daarvoor en zo krijgt zij dit antwoord als een boemerang voor het eigen beleid. Ik waarschuw daarom de regering om niet op deze weg voort te gaan, maar integendeel het voorbeeld te geven van een politiek van non-discriminatie, van gelijkwaardigheid van alle mensen!

Het gaat bij racisme niet – zoals zo vaak wordt gesuggereerd – om het niet kennen van elkaars gewoonten. Het gaat niet alleen om de vraag hoe de achterstandssituatie van minderheidsgroepen kan worden opgeheven of om het verschil tussen culturele normen en waarden. **Racisme heeft te maken met de behoefte aan superioriteitsgevoel.**

De 'witte' Nederlanders vinden hun cultuur niet alleen van meer waarde omdat zij verreweg het grootste deel van de bevolking uitmaken, maar ook

Voorzitter

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 18 (18 100).

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! De grootste urgentie heeft een grootscheeps werkgelegenheidsplan. Sommigen, ook ter linkerzijde, vragen zich af of een echt alternatief mogelijk is. Wij zeggen: waarom niet? Wij behoeven ons niet te laten leiden door de mogelijkheden en onmogelijkheden van deze Kamer. Dit zou saai zijn. Waarom kan op sociaal-economisch terrein geen brede beweging ontstaan, zoals de vredesbeweging op het gebied van vrede en veiligheid?

De mensen willen, de aanzetten zijn er en er staat veel op het spel, niet in de laatste plaats het dilemma zoals dit eens, in de jaren '30, werd omschreven: 'Als de democratie geen oplossing weet voor de crisis, wie beschermde dan de democratie?'

Voorzitter! Nederland heeft zich in internationale verdragen en volgens zijn Grondwet gebonden aan het verbod van racisme en van iedere vorm van discriminatie. Niet meer en niet minder betekent dit, dat Nederland zich daarmee heeft uitgesproken voor de bescherming van de rechten van ieder mens. Maar de werkelijkheid is, zoals wij weten, anders. De werkelijkheid is dat anno 1983 aan een joodse vrouw kan worden gevraagd: 'Sara, ben jij nog hier?'

De werkelijkheid is dat een Antilliaanse jongen door een racist is vermoord en dat buitenlanders het gevoel hebben, te moeten vluchten. **De verkiezingen in Almere en het brutaler worden van racistische en fascistische organisaties – nationaal en internationaal – zijn voor iedere antifascist en antiracist een signaal. Er zal nu radicaal en definitief moeten worden opgetreden.**

Het is populair om over de achtergronden van racisme te filosoferen. Wat dat betreft zijn er parallellen te trekken met de jaren '30. De NSB speelde toen in op de crisis en het beleid van Colijn. De gewoonten en de godsdienst van joden vormden onderwerp van gesprek, totdat zij naar de concentratiekampen waren gedreven. Wij willen ernstig waarschuwen. Regering en parlement kunnen de verantwoordelijkheid voor de bestrijding van racisme niet van zich afschuiven, niet naar de kiezers en niet naar de buitenlanders. Regering en parlement mogen niet afwachten totdat racistische en fascistische

Mevrouw Brouwer, fractievoorzitter van de CPN

organisaties zich stevig in parlementaire organen hebben genesteld, of totdat racisme zich verbindt met militarisme.

Een verbod op racisme kan effectief worden gemaakt als organisaties die racisme en fascisme propageren en gebruik maken van racistische en fascistische methoden, worden verboden.

Daarmee zou een duidelijke daad zijn gesteld tegenover het opkomende racisme en fascisme. De regering dient duidelijk te maken dat niet de buitenlanders oorzaak zijn van de crisis, dat hun recht om hier te wonen onomstotelijk vaststaat en dat zij worden beschermd, en voorts dat justitie en politie instructie krijgen om aan bestrijding van racisme prioriteit te geven.

Juist nu zou de vijfde mei een nationale, doorbetaalde vrije dag voor iedereen moeten worden, **als symbool voor de strijd tegen fascisme, antisemitisme en racisme. Een democratische partij heeft geen keuze: zij heeft de plicht, alles te doen om racisme te bestrijden –** ook al levert dat geen stemmen op; zoals we weten, wordt daar nog wel eens wat voor gelaten in deze Kamer.

Voorzitter! De scheidslijnen tussen links en rechts moeten wijken voor de strijd tegen racisme, zoals dat gebeurde in het verzet, toen communisten, sociaal-democraten, anti-revolutionairen en liberalen samen vochten. Een

duidelijke lijn van democratische partijen is van wezenlijk belang. Daarom ook waren wij zeer geschokt door de uitspraken van het kamerlid Mateman, die meende de CPN en de Centruumpartij op één lijn te moeten stellen. Hij deed niets nieuws: een poging tot verbreking van de eenheid tegen racisme. Ernstig is echter dat de fractievoorzitter van het CDA niet onmiddellijk kritischer is opgetreden. Wat dat betreft voelen wij ons meer aangesproken door de uitspraken van de heer Meijer van de PvdA en van de heer Scholten in het dagblad Trouw.

De heer De Vries heeft de vraag gesteld, of de CPN wel de eerstgeroepene is om daden te stellen in de strijd tegen racisme. Laat ik daar kort over zijn. Of hier nu de oude of de nieuwe woordvoerders staan, voor de CPN is één ding duidelijk: iedere communist die door de Nazi's werd vermoord, iedere communist die in de concentratiekampen werd gegooid, iedere communist die – zoals zovelen – laf in de duinen werd vermoord, heeft de boodschap nagelaten dat de strijd tegen fascisme, antisemitisme en racisme fundamenteel is voor het hoog houden van menselijke en democratische waarden. U hoeft er niet aan te twijfelen dat dit gold voor de CPN in 1940 en dat het geldt voor de CPN in 1983.

Beckers-de Bruijn

meegaan met dit besluit? Dan is bij onveranderd resultaat dus ook plaatsing op eigen grondgebied gerechtvaardigd. Of gaat hij niet mee? Dat ligt voor de hand gezien de woorden van de minister-president vorig jaar bij het debat over de regeringsverklaring: zolang de uitkomst van de onderhandelingen niet bekend is, zal het 'buitengewoon moeilijk' zijn tot plaatsing te besluiten. Ik wil hierover duidelijkheid krijgen. De demonstratie op 21 november in Amsterdam is nu bijna twee jaar geleden. Wij zijn nog geen stap verder. Het tegendeel is eerder het geval. Zal ook deze minister-president na 29 oktober aanstaande weer nieuwe initiatieven aankondigen en alles bij het oude laten? Of zal hij wel consequenties trekken?

Mijnheer de Voorzitter! Deze bijdrage is een pleidooi om de democratie waar te maken. Om echt te kiezen voor solidariteit en de gemeenschap niet het onmogelijke af te dwingen voor een doel waarbij zij niet is gebaat. Om noodzakelijke correcties te accepteren, van een vakbeweging, van milieuorganisaties en van een vredesbeweging die te belangrijk is en te goed voor de verdachtmakingen van Luns, het OSL en Altling van Geusau.

Een pleidooi om de rechten van het parlement en het dualisme vast te houden, om helder te discussiëren over verschillende alternatieven en daarin de hele maatschappelijke werkelijkheid te betrekken met de mensen die er deel van zijn, en niet te vluchten in jargon en procedurediscussies. Een pleidooi ook om als progressieve partijen de bestaande alternatieven stem te geven door nieuwe samenwerking en om de clichés, de politiek gewoontes, de strategiediscussies en de eigenbelangen te laten voor wat ze zijn.

Ons land heeft op dit moment niet alleen een ander beleid, maar ook een andere 'Politiek' nodig.

Racisme en fascisme ontstaan niet vanzelf. Ze worden gemaakt. Er zijn altijd wel mensen te vinden die daarbij een handje willen helpen; groepen en partijen die alle bestaande problemen herleiden tot een vreemdelingen- en bevolkingsvraagstuk en die zo de angst en de haat jegens buitenlanders aanwakkeren. Dat is ook nu, weer, aan de gang. Het is goed dat wij schrikken van de symptomen. Maar symptoombestrijding alleen zal onze democratie niet helpen. Het gaat om de oorzaken, om de voedingsbodem

van de kwaal. Laten wij daar dan iets aan doen!

Ten slotte heb ik de eer nog twee moties in te dienen.

Moties

De **Voorzitter**: Door het lid Beckers-de Bruijn worden de volgende moties voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende, dat de door de regering voorgestelde bezuinigingen onevenwichtig zijn verdeeld over de verschillende begrotingshoofdstukken en veel zinvolle werkgelegenheid verloren doen gaan;

van oordeel dat 2% reële groei voor Defensie in 1984 niet verantwoord is;

nodigt de regering uit, de begrotingsgelden voor Defensie met f 260 mln. te verminderen en de begroting Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur ten behoeve van het bibliotheekwerk en de rijksbijdrageregelingen sociaal-cultureel werk en maatschappelijke dienstverlening met f 100 mln. en de begroting Onderwijs ten behoeve van de klassegrootte in het kleuter- en lager onderwijs met f 160 mln. te verhogen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende, dat door de heffingsgrondslag van de premies voor de sociale verzekeringen, arbeidsintensieve bedrijven worden benadeeld ten opzichte van kapitaalintensieve bedrijven;

voorts overwegende, dat de betaalbaarheid van het sociale verzekeringsstelsel gediend is met een verbreding van de heffingsgrondslag naar de factor kapitaal;

nodigt de regering uit, om in samenhang met de herziening van het stelsel van sociale zekerheid, voorstellen te doen om de heffingsgrondslag van de premies voor de sociale verzekeringen, in die zin te wijzigen, en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, worden deze moties voldoende ondersteund.

Zij krijgen respectievelijk de nrs. 21 en 22 (18 100).

□

De heer **Leerling** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! Regeren is vooruitzien. Dit kabinet heeft de piketpalen voor 1984 en de volgende jaren uitgezet. De marsroute lijkt zwaar, maar als wij het kabinet mogen geloven, komen wij uit het dal en begint het licht aan de kim van onze economie te dagen. Regeren is in onze dagen echter meer dan vooruitzien. Het is ook corrigeren van ernstige beleidsfouten die in het verleden zijn gemaakt. Dr. Duisenberg stelde enige tijd geleden in een interview met Elsevier: 'Herren, wij hebben het verknoeid'. Zijn zij die ons een hete herfst voorspellen zich daarvan bewust? Ziet de minister-president voor zich zelf mogelijkheden, de burger rechtstreeks meer uitleg te geven over de situatie waarin wij op dit moment verkeren?

Het kabinet heeft in de eerste maanden van zijn bestaan naar ons oordeel al op kloeke wijze prijsenswaardige aanzetten gedaan tot verbetering van het sociaal-economische klimaat. Er wordt veel van de burger gevraagd en de sloop van een aantal heilige huisjes in de verzorgingsstaat komt hard aan. Worden de lasten echter zo rechtvaardig en gespreid mogelijk verdeeld?

Inmiddels lijken de eerste resultaten van het kabinetsbeleid, hoe miniem en pril ook, zich aan te kondigen. Toch zal naar verwachting in 1984 het aantal werklozen aanzienlijk stijgen. Toch worden de lasten voor de burger zwaarder en de koopkracht minder. Mag je dan van enige verbetering spreken? Kunnen trouwens de gepresenteerde begrotingscijfers een stootje verdragen? Wij hebben ons in het verleden, bij voorbeeld met de aardgasbaten, wel eens tot eigen schade en schande rijker gerekend dan wij waren.

Wij zijn deze week bezig met de algemene beschouwingen en hierbij gaat het om meer dan materiële zaken als werk en inkomen. Van fundamenteel belang is ook de kwaliteit van de samenleving. Op dat punt zijn er grote zorgen.

In de troonrede werden een gevoel van onzekerheid, gebrek aan geborgenheid en soms stuurloosheid onder de burgers geconstateerd. Wat ziet het kabinet als oorzaak daarvan en als mogelijkheden om daarin verandering te brengen? De rechtsstaat, die ons allen lief is, staat door allerlei oorzaken onder grote spanning. Wil dit kabinet de zorgelijke ontwikkelingen op dit punt even krachtig bestrijden als die in de sociaal-economische hoek? Naar

Ubels-Veen

EVP ziet als enige, nog begaanbare weg: vrede door gerechtigheid. Geen vrede zonder gerechtigheid.

Tot die conclusie kwamen ook de deelnemers aan de algemene vergadering van de Wereldraad van Kerken deze zomer in Vancouver. Christenen uit het Westen, diep verontrust over hun kernbewapening, werden geconfronteerd met christenen uit de Derde Wereld, wanhopig over de hongersarmoede in hun landen. Deze wereldproblemen van bewapening en hongersarmoede hebben te maken met onze miljoenennota.

In die nota staat het hoge financieringstekort centraal. Ook wij zijn overtuigd van de noodzaak tot bezuinigen. De pijn hiervan moet eerlijk worden verdeeld. Dat staat in de troonrede en daarmee stemmen wij in. Van een eerlijke lastenverdeling over de gehele bevolking is echter geen sprake. In de troonrede wordt over saamhorigheid gesproken, maar het voorgestelde beleid breekt saamhorigheid af. Er wordt een wig gedreven tussen arbeiders die vandaag werken en arbeiders die gisteren werkten. Gisteren gaven zij hun beste krachten aan de opbouw van onze welvaart.

Daarvoor verdienen zij onze dankbaarheid. Het gedurig korten van hun uitkering, in feite uitgesteld loon waarop zij recht hebben, is dan ook onrechtvaardig. Door de bezuinigingen wordt via korting op loon en uitkering geld weggehaald bij het arbeidende deel van onze bevolking en onder de naam 'versterking van de marktsector' overgeheveld naar kapitaalverschaffers, zonder dat daaraan voorwaarden inzake werkgelegenheid worden verbonden.

Te vrezen valt dat de twee miljard gulden lastenverlichting voor het bedrijfsleven bij eventuele investering in Nederland gebruikt zal worden voor arbeidsbesparende installaties, hetgeen dus arbeidsplaatsen kost in plaats van oplevert.

Moedwillig wordt nog een andere wig gedreven, namelijk die tussen werknemers in de bedrijven, die niet behoeven in te leveren, en de werknemers bij de overheid, de ambtenaren en trendvolgers die dat opnieuw moeten doen. Ook in de komende jaren zal volgens de meerjarenplanning op het inkomen van ambtenaren en trendvolgers steeds eenzijdig worden gekort. Zij kunnen dus nog wat verwachten. Ik vind deze ontwikkeling fout. Op dit punt wil ik de Kamer straks om een uitspraak vragen.

Ook de herverdeling van arbeid, waarvan minister De Koning zegt een voorstander te zijn – dit geldt trouwens ook voor ons – heeft tot nu toe bitter weinig nieuwe arbeidsplaatsen opgeleverd, in elk geval niet in zodanige mate dat daaruit hoop op beduidend meer arbeidsplaatsen kan worden geput.

In de troonrede staat dat de zwakkeren niet van de weg mogen worden geduwd. Hoe valt deze bezorgdheid te rijmen met het plan van staatssecretaris De Graaf om het aantal arbeidsplaatsen in de sociale werkplaatsen met 2% te verminderen, terwijl de wachtlijsten lang zijn? Hoe valt het te rijmen met het plan om degenen die geen redelijke arbeidsprestatie leveren, geen loon meer uit te betalen, maar met een uitkering naar huis te sturen, hun op die manier hun kleine beetje eigenwaarde ontnemend? Een schrijnender voorbeeld van gebrek aan zorg om degenen in onze samenleving die zozeer onze bescherming behoeven, is amper denkbaar.

Al die bezuinigingen, die zoveel sociale pijn veroorzaken, zouden het tekort met 0,3% verminderen. Dit percentage kan als marginaal worden aangemerkt en het behoort, zoals professor Bonhoff onlangs opmerkte, tot de foutenmarge van de raming. Bovendien: een kleine tegenslag en de vermindering kan in een vermeerdering veranderen.

Hebben de bewindslieden, toen zij bezig waren met de voorbereiding van de miljoenennota, zich serieus afgevraagd, of de samenleving nog voldoende spankracht heeft om de negatieve gevolgen van de bezuinigingen te dragen bij de huidige zwakke economische structuur? Heeft de regering zich de wanhoop en de moedeloosheid ingeleefd van de honderdduizenden Nederlanders onder wie vele jongeren, die alle hoop op de toekomst hebben verloren? Stakingen en geruchten van stakingen zijn niet van de lucht, als protest tegen dit beleid. Zelfs groepen, die nooit eerder naar dit middel grepen bereiden zich voor. Is de regering hiervoor ongevoelig?

In mei van dit jaar bood de Wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid het rapport Beleidsgerichte Toekomstverkenning aan de regering aan. In dit rapport worden globaal drie maatschappijvisies met elkaar vergeleken, namelijk de liberale waarborgstaat, de socialistische verzorgingsstaat en de houdbare en rechtvaardige samenleving, de laatste via sociocratische politiek, volgens

een christelijke visie. Van een regering mag men verwachten, dat zij haar eigen wetenschappelijke raad serieus neemt en over zijn adviezen althans een inhoudelijke discussie voert. Naar buiten is van een dergelijke discussie niets gebleken.

Dit kabinet bestaat voor het merendeel uit bewindslieden van CDA-huize. De minister-president komt er vandaan.

Waarom is dan in het voorgestelde beleid niets, maar dan ook niets terug te vinden van aanzetten tot die houdbare samenleving, die via een gerichte selectieve economie de honderdduizenden van de weg geduwde mensen weer hoop op een toekomst kan geven en onvervangbaar erfgoed over wil dragen aan hen, die na ons komen? In plaats van het maken van principiële keuzen is dit kabinet uit op vluchtige economische successen, waarbij het tijdsperspectief verschrompelt tot enkele jaren. Het kabinet ziet alleen het financieringstekort en sluit voor al die andere problemen de ogen.

Ter wille van het terugdringen van het financieringstekort wordt een hele samenleving voor de leeuwen gegoooid. Door dit beleid worden kunstmatig scheidslijnen aangebracht onder mensen, die bij elkaar horen. De ene groep zal zich verheffen tegen de andere groep. Agressie zal van binnenuit onze samenleving aantasten en onhoudbaar maken. Dit beleid timmert niet aan de Ark van Noach om ons door het noodweer heen te helpen, hier wordt geknutseld aan een door en door lek roeiboortje, dat de overkant nooit zal bereiken.

Mijnheer de Voorzitter! Wij zitten midden in een crisis. Alsof dat nog niet genoeg is, worden wij geconfronteerd met een ander levensgroot probleem, dat overigens alles te maken heeft met crisis, namelijk de herleving van openlijk racisme in Nederland. Racisme wordt wereldwijd veroordeeld; iedere burger dient dat te onderschrijven. Omdat racisme altijd en overal in de kiem aanwezig is, is waakzaamheid geboden, altijd en overal. Niemand van ons kan zich zelf geheel schuldeloos achten.

In tijden van crisis ziet racisme zijn kans schoon. Het wijst een zondebok aan, en die wordt schuldig verklaard voor alles, wat er in onze samenleving mis is. En nu is het dan de vreemdeling binnen onze poorten. Het is eigenlijk een ietwat simpele oplossing, maar tegelijkertijd uiterst gevaarlijk. Iedere minderheidsgroep kan elk moment slachtoffer worden. De enige voor-

16

17

18

Ubels-Veen

waarde is hun gemakkelijke herkenbaarheid. Het gaat bij racisme-ideologieën niet om inhoudelijke discussies. Waartoe tot daden omgezet, het racisme en fascisme kunnen leiden, 19 weten vele landgenoten. Zij dragen de bittere sporen van de tweede wereldoorlog nog altijd met zich mee.

In dit land, waar wij elk jaar op 4 mei ons voornemen: dit nooit meer! ontstaan opnieuw racistische tendensen, openlijk. Het is verbijsterend en beschamend tegelijk. De samenleving dient haar waakzaamheid te verhogen. De politieke partijen dienen zich te beraden over de vraag wat te doen.

Racisme behoort ontmaskerd te worden, zodra en waar het zich voordoet. Aan de minister-president vraag ik: Regering, wat doet gij als schild voor de zwakken? De problemen in ons land zijn torenhoog. Ze zijn des te complexer, omdat ze onlosmakelijk zijn verbonden met de grote wereldproblemen als armoede, overbewapening, milieuvernietiging. Van onze regering kan geen oplossing van wereldproblemen worden verwacht.

Zij zou echter door haar eigen beleid bouwstenen kunnen aandragen. Een belangrijke voorwaarde is het omlaag brengen van het financieringstekort. De wijze, waarop dat thans geschiedt, biedt geen wezenlijke oplossing, omdat door de bezuinigingen de werkloosheid wordt vergroot, de sociale zekerheid wordt aangetast en de koopkracht wordt verminderd.

Het financieringstekort zal daardoor onverantwoord hoog blijven. Een andere factor, die dat tekort vergroot, wordt gevormd door de defensiebegroting. Het enige ministerie dat de bezuinigingsdans ontspringt is het ministerie van Defensie. Het mag zelfs groeien met 2% per jaar. Hiervoor moet geleend worden op de Nederlandse kapitaalmarkt. Van diezelfde kapitaalmarkt wordt geld geëxporteerd naar Amerika, dat door zijn bewapeningsuitgaven met een enorm begrotingstekort zit.

Als het bedrijfsleven aanklopt bij de kapitaalmarkt, treft het daar twee geduchte concurrenten aan: de eigen overheid en de kapitaalexport naar de VS. Het gevolg is dat er minder mogelijkheden zijn voor investeringen van het bedrijfsleven, terwijl de overheid nu juist zegt dat bedrijfsleven te willen versterken. Er is zo een wisselwerking tussen onze eigen economische recessie en die van de wereld.

Om de wapenwedloop te kunnen financieren – het gaat om een bedrag

van 800 miljard dollar per jaar – wordt als in een draaikolk geld weggezogen. Geld, dat gebruikt zou moeten worden voor herstel van werkgelegenheid, ook in ons land. Maar bovenal geldt voor de Derde Wereld! De nood is daar hoog.

Internationaal neemt men nu nota bene voor het eerst openlijk afstand van pogingen van met name ontwikkelingslanden om te komen tot een nieuwe ronde van wereldwijde onderhandelingen en is men van mening dat de rol van UNCTAD moet worden teruggebracht. Wij zijn niet enthousiast over de structurele verhoging van het budget voor de financiering van zogenaamde ontwikkelingsrelevante exporttransacties met 20%. Gevreesd moet worden dat inschakeling van het Nederlandse bedrijfsleven uitgangspunt van het ontwikkelingsbeleid zal worden, dat zo kan vervallen tot exportpromotie.

De kwaliteit van de hulp en het tegemoet komen aan de behoeften van de armste groepen in de Derde Wereld moet hoofddoelstelling zijn van ontwikkelingssamenwerking. Nog beter zou het zijn als Nederland samen met andere landen zou streven naar verandering van de internationale status quo, zodat ontwikkelingslanden kunnen gaan werken aan een eigen sociaal-economische ontplooiing. Hun grote afhankelijkheid van de industrielanden zou dan geleidelijk aan kunnen verminderen. Aanzetten tot zo'n beleid hebben wij helaas niet kunnen ontdekken.

Ook ten aanzien van het milieu houden wij zorgen die door de dereguleringsactiviteiten eerder vergroot dan verkleind zullen worden. Immers, deregulering houdt in toetsing van wet en regelgeving op nadelige effecten voor het bedrijfsleven met als doel op korte termijn tot ingrijpende lastenverlichtingen voor het bedrijfsleven te komen en niet tot een ontlasting van het milieu. En dat terwijl de berichtenstroom van milieuvernietiging blijft aanhouden en steeds alarmerender wordt.

Met diepe teleurstelling moet ik dan ook constateren dat mijn zorgkind van verleden jaar als stiefkind wordt behandeld en niet als troetelkind. Tegenover het bedrijfsleven is het milieu het zwakkere dat van de weg wordt geduwd. Het milieu heeft geen machtige lobby achter zich, maar de onbetaalde rekeningen, die straks gepresenteerd worden, zullen ongekend hoog zijn terwijl in veel gevallen de schade onherstelbaar zal blijken.

Het verdient voorkeur, de naleving van bestaande milieu-wetten te garanderen en deze zo nodig aan te vullen en te wijzigen.

Volgens de Troonrede blijft de regering zich inzetten voor wapenbeheersing, maar is zij tegelijkertijd vastbesloten tot plaatsing van de kruisraketten over te gaan bij ontbreken van onderhandelingsresultaten in Genève. Militair gezien dienen de 572 nieuwe wapens geen enkel doel. De NAVO beschikt over meer dan voldoende Euro-strategische kernwapens. Ze functioneren in een macaber politiek spel tussen Rusland en Amerika. Ze worden voorgesteld als afschrikingswapens, maar het zijn strategische eerste-aanvalswapens, die binnen enkele minuten Rusland vitaal kunnen treffen.

Rusland beschikt niet over soortgelijke even snelle wapens om Amerika te slaan. Deze wapens zijn daarom zeer bedreigend voor Rusland. Plaatsing ervan staat gelijk met het tarten van een gevaarlijke beer, die zich bedreigd voelt en daarom zal uithalen voordat hij aangevallen wordt. Een totaal nieuwe uiterst gevaarlijke situatie wordt geschapen.

In dit verband wil ik aan de minister-president vragen wat hij nu precies heeft afgesproken bij zijn recente ontmoetingen met mevrouw Thatcher en de heer Kohl. In Duitsland dreigt de plaatsing van 108 voor Rusland zeer bedreigende Pershings spoedig een feit te worden.

Realiseert de minister-president zich dat hij door het beleid van de heer Kohl te steunen, mede verantwoordelijk is voor het vele malen gevaarlijker maken van een wereld vol conflicten en wapens? Ter wille van een politiek spel wordt het voortbestaan van de wereld in de waagschaal gesteld. Wij hechten aan onderhandelingen. Nieuwe kernwapens behoren daarbij niet als politiek pressiemiddel te worden gebruikt. Het niet plaatsen van de middellange afstandswapens en/of het steunen van de freeze zouden de onderhandelingen in Genève gunstig kunnen beïnvloeden. Ik wil er hier geen twijfel over laten bestaan dat wij èn de dreiging met èn het gebruik van kernwapens afwijzen. Zij zijn tegen onze opdracht om de wereld te bouwen en de bewaren. Wij zijn ook tegen een eventuele koppeling van bestaande kerntaken aan de 48 door ons land te plaatsen kruisraketten. Kerntaken en middellange afstandswapens zijn twee afzonderlijke zaken. Daarover zal ik een motie indienen.

